

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Doktora Programı

DİL İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KAŞKAYCA VE FARŞÇA

Buta BAGHIROVA

Doktora Tezi

Ankara, 2023

DİL İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KAŞKAYCA VE FARŞA

Buta BAGHIROVA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Doktora Programı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Buta Baghirova tarafından hazırlanan ‘‘Dil İlişkileri Bağlamında Kaşıkayca ve Farsça’’ başlıklı bu çalışma, 25.05.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Talip Doğan (Başkan)

Prof. Dr. Emine Yılmaz (Danışman)

Prof. Dr. Nurettin Demir (Üye)

Doç. Dr. Melike Üzüm (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Güzel (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25/05/2023

Buta BAGHIROVA

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Emine YILMAZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Buta BAGHIROVA

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimime başlarken İsa Doğanlı'nın "Kumbuca Paşa" adlı çevirisini okuduktan sonra Kaşkayca üzerine araştırma yapmaya karar vermiştim. Böyle bir konuda bana çalışma imkanı sunan ve tez yazım sürecimin kolay bir şekilde ilerlemesinde hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, akademi yolumu aydınlatan değerli danışman hocam Prof. Dr. Emine Yılmaz'a, gerek ders dönemi gerekse tez yazım sürecinde ikinci danışmanım gibi beni yönlendiren, bilgi birikimlerini paylaşan Prof. Dr. Nurettin Demir'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca davetiye göndererek Mainz Üniversitesinde staj yapmama yardımcı olan ve bu süreçte tezimi titizlikle okuyup yorum ve değerlendirmeleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Julian Rentzsch'e teşekkür etmeyi borç bilirim. Araştırmaya başladığım ilk günden itibaren yardımlarını eksik etmeyen, Kaşkaylarla ilgili en küçük ayrıntıyı bile benimle paylaşan değerli arkadaşım Emad Hazrati ve ailesine, kıymetli Kaşkay şairi Ayvazullah Seferi'ye, saha araştırmalarımda bana rehber ve kaynak olan bütün Kaşkay Türklerine, Farsça ile ilgili hiçbir sorumu yanıtsız bırakmayan Ahmad Khezerloo'ya, elindeki kaynakları benimle paylaşan ve zaman zaman fikir alışverişinde bulunduğum Dr. Öğr. Üyesi Hasan Güzel'e, İngilizce özete yardımından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Özkan'a ve beni yalnız bırakmayan, burada isimlerini zikretmediğim bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak eğitim hayatımın başından beri hem maddi hem manevi olarak yanımda olan çok değerli aileme, sevgili eşim Emre Arslankaya'ya ve Türkiye'de burslu olarak eğitim almama vesile olan YTB ve Türkiye Cumhuriyeti'ne sonsuz teşekkürler.

ÖZET

BAGHIROVA, Buta. *Dil İlişkileri Bağlamında Kaşkayca ve Farsça*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Türkçe ve Farsça konuşan topluluklar arasında yüzyıllardır devam eden ilişki bu topluluklar arasındaki kültürel, sosyal ve dilsel gelişmelerde çok önemli bir etkiye sahiptir. Kaşkayca, İran'ın merkez ve güneyindeki büyük şehirlerde, kasaba ve köylerde konuşulan Türk dilidir. Yazı dili olmayan Kaşkayca Eski Türkçede yer alan bazı sesleri, sözcükleri ve biçim birimleri korumaktadır. Fakat bulunduğu coğrafyada Türk dilli olmayan topluluklarla uzun süren temaslar sonucu ve İran'daki dil politikasından dolayı kullanım alanı her geçen gün daralmaktadır. Farsçadan kopyalanan çok sayıda birim Kaşkayca farklı dilsel değişmelere neden olmaktadır.

Farklı toplumsal nedenlerden dolayı Eski Kaşkay İl yapısına göre beş büyük grubun konuşmasının Farsçadan etkilenme derecesinin farklı düzeylerde olduğu görülmekte ve dilsel açıdan çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler hem sosyal hem de yapısal özellikler göz ardı edilmeksizin değerlendirilmiştir. Farsçanın Kaşkayca üzerindeki yoğun etkisi hem toplumsal hem de yapısal açıdan ele alınmıştır. Farsça Kaşkayca dil ilişkilerinin yapısal özellikleri Lars Johanson'un kod kopyalama modeline göre incelenmiştir. Toplumsal ve siyasi nedenlerden dolayı Kaşkaycanın Farsçadan yoğun etkilendiği ve farklı dil düzeylerinde dil kopyalamalarına sebep olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler

Kaşkayca, Farsça, Toplumsal Dilbilim, Dil İlişkileri, Kod Kopyalama

ABSTRACT

BAGHIROVA, Buta. *Kashkay and Persian In Terms of Language Contact*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2023.

The relationship between Turkish and Persian speaking communities for centuries has a very important effect on the cultural, social and linguistic developments between these communities. Kashkay is a Turkish language spoken in large cities, towns and villages in the center and south of Iran. Kashkay Turkish, which is not a written language, preserves some sounds, words and morphemes in Old Turkish. However, as a result of long-term contacts with non-Turkish-speaking communities in its geography and due to the language policy in Iran, its usage area is narrowing day by day. Many units copied from Persian cause different linguistic changes in Kashkay Turkish.

Due to different social reasons, it is seen that the level of influence of the speech of the five big groups from Persian is at different levels according to the structure of the Old Kashkay Province, and it shows linguistic diversity. The data used in this study were evaluated considering both social and structural features. The intense influence of Persian on Kashkay is discussed from both social and structural perspectives. Structural features of Persian-Kashkay language relations were examined according to Lars Johanson's code copying model. Due to social and political reasons, it has been determined that Kashkay language is intensively influenced by Persian and causes language copying at different language levels.

Keywords

Kashkay, Persian, Sociolinguistics, Language Contact, Code Copying

KISALTMALAR

Abi.	: Abiverdi
akt.	: aktaran
Ar.	: Arapça
AT	: Ana Türkçe
AzT	: Standart Azerbaycan Türkçesi
bk.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
ET	: Eski Türkçe
Fars.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
Hal.	: Halaçça
İran/ Irak T.	: İran/ Irak'taki Türk varyantları
Kaş.	:Kaşkayca
krş.	: karşılaştırmamız
KT	: Konuşma Türkçesi
s.	: sayfa
TAz.	: İran'daki Azerbaycan Türkçesi. Tebriz Azerbaycancası.
THal.	: Telhab Halaççası
TT	: Standart Türkiye Türkçesi
vb.	: ve benzeri

DİLBİLGİSEL NOTASYON İÇİN KULLANILAN KISALTMALAR

1.	birinci kişi
2.	ikinci kişi
3.	üçüncü kişi
AYR	ayrılma durumu
BEL	belirtme durumu
BİL	bildirme
BUL	bulunma durumu
ÇK	çokluk
EDT	edat
EKF	ek fiil
EMR	emir
EVID	evidensiyellik
GEÇ	geçmiş zaman
GEL	gelecek zaman
GEN	geniş zaman
GRK	gereklilik
İF	isim-fiil
İLG	ilgi durumu
İST	istek
İYE	iyelik
İZF	izafe
KRŞ	karşılaştırma
OLZ	olumsuzluk
ÖT	ön takı
ŞİM	şimdiki zaman
ŞRT	şart
TAN	tanımlık
TK	tekil
ÜNL	ünlem
ÜST	üstünlük
VAS	vasıta durumu
YET	yeterlilik
YÖN	yönelme durumu
ZF	zarf fiil
ZOR	zorunluluk

TRANSKRİPSİYON

Çalışmada örnek cümleler için esasen Türkiye Türkçesi imlasına yakın transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Fakat Kaşkaycada mevcut olan bazı ses değerlerini orjinaline yakın biçimde göstermek için Türkoloji çalışmalarında notasyon için kullanılan IPA (Uluslararası Fonetik Alfabe) ve Johanson&Csató 2022 transkripsiyonundan da faydalanılmıştır. Kaşkayca standart yazı dili olmadığı için kelimelerin telaffuzunda standart biçim değil ağızlara göre çok fazla alofonlara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada bahsi geçen alofonlar ses değerine göre en yakın olduğu fonem biçimleriyle işaretlenmiştir.

/ä/- açık e

/e/- kapalı e

/q/- patlamalı, küçük dil ünsüzü

/k/- gırtlaksız, patlamalı, kapantılı

/y/- artdamaksız, sızıcı

/ç/- artdamaksız, sızıcı

/ŋ/- artdamaksız, nazal

/w/- sesli dudaksız, sızıcı

{^ˉ}

 - uzun sesleri ifade etmek içindir. Bazı Arapça kökenli kelimelerde /ɛ/ “ayn” sesini ifade etmek için {‘} işareti kullanılmıştır.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
DİLBİLGİSEL NOTASYON İÇİN KULLANILAN KISALTMALAR.....	viii
TRANSKRİPSİYON	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ	xiv
RESİMLER DİZİNİ	xv
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	2
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
KAYNAK KİŞİLER VE VERİ TOPLAMA	3
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR	4
1. BÖLÜM: KAŞKAYLAR VE KAŞKAYCA	6
1.1. TARİHSEL DURUM VE KAŞKAY ADININ ETİMOLOJİSİ	6
1.2. COĞRAFYA	8
1.3. NÜFUS	8
1.4. SOSYAL-SİYASİ YAPI.....	10

1.5. ETNİK KİMLİK.....	11
1.6. KAŞKAYCA	15
1.6.1. Karakteristik Özellikleri	16
1.7. LİTERATÜR	18
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	20
2.1. DİL İLİŞKİLERİ.....	20
2.2. KOD KOPYALAMA MODELİ.....	21
2.2.1. Genel Kopyalar	22
2.2.2. Seçilmiş Kopyalar	22
2.2.3. Karışık Kopyalar	22
3.BÖLÜM: TOPLUMSAL DİLBİLİM AÇISINDAN KAŞKAYCA	24
3.1. KAŞKAYCAYI ETKİLEYEN ETKENLER.....	24
3.1.1. Nesiller Arası Dil Aktarımı.....	25
3.1.2. Mutlak Konuşur Sayısı, Dilin Kullanım Alanları ve İşlevselliği.....	26
3.1.3. Dilin Medyada Kullanımı	27
3.1.4. Dil Öğrenimine Yönelik Yazılı Materyaller	28
3.1.5. Resmi Kurumların Dil Tutumları	28
3.1.6. Bireysel Tutum	29
3.1.7. Belgelemenin Niceliği ve Niteliği	30
3.1.8. Sosyo-ekonomik Etkenler	30
3.2. KAŞKAYLARDA ÇOK DİLLİLİK	31
4.BÖLÜM: KAŞKAYCA- FARŞÇA DİL İLİŞKİLERİ	33
4.1. TİPOLOJİK AÇIDAN KAŞKAYCA VE FARŞÇA	33
4.2. KAŞKAYCADAKİ FARŞÇA KOPYALAR.....	36
4.2.1. Genel Kopyalar	37
4.2.1.1. Basit sözcüksel kopyalar	37

4.2.1.1.1. yok/ hayır.....	41
4.2.1.2. Basit dilbilgisel kopyalar	41
4.2.1.2.1. Bağımsız dilbilgisel kopyalar.....	42
4.2.1.2.1.1. Bağlaçlar.....	42
4.2.1.2.1.2. tā edatı	48
4.2.1.2.1.3. Durum ekleri.....	50
4.2.1.2.1.4. <i>bi</i> ön takısı	52
4.2.1.2.2. Basit bağımlı dilbilgisel kopyalar	53
4.2.1.2.2.1. <i>na</i> takısı	53
4.2.1.2.2.2. <i>-i</i>	54
4.2.1.2.2.3. <i>-tār/-tārin</i>	56
4.2.1.3. Karmaşık genel kopyalar	58
4.2.2. Seçilmiş Kopyalar.....	62
4.2.2.1. Sesbilgisel düzeyde kopyalar	62
4.2.2.1.1. /ä/.....	62
4.2.2.1.2. /e/.....	63
4.2.2.1.3. /ü/.....	63
4.2.2.1.4. /ö/.....	64
4.2.2.1.5. /q/.....	64
4.2.2.1.6. Zagros bölgesindeki /-d-/	64
4.2.2.1.7. Söz sonu /-d/, /-t/ > ø.....	64
4.2.2.1.8. Ses uyumu	65
4.2.2.2. Anlam ve birleşme kopyaları	65
4.2.2.3. var/ yok	67
4.2.2.4. -IUK birimi.....	68
4.2.2.5. -Modal yapılar.....	69

4.2.2.5.1. İstek	69
4.2.2.5.2. Gereklilik/Zorunluluk	72
4.2.2.5.3. Yeterlilik/ Olasılık.....	76
4.2.2.6. -mXş/ imiş.....	80
4.2.2.7. İntraterminallik	82
4.2.3. Karışık kopyalar	84
4.2.3.1. Birleşme kopyaları	84
4.2.3.2. İzafe yapısı	87
4.2.3.3. Birleşik cümleler	93
4.2.3.3.1. Sıfat işlevli yan cümleler.....	93
4.2.3.3.2. Tümleç yan cümleleri.....	94
4.2.3.3.3. Dolaysız aktarım cümleleri	95
4.2.3.3.4. Neden cümleleri	96
4.2.3.3.5. Amaç cümleleri	97
4.2.3.3.6. Zaman cümleleri.....	99
4.2.3.3.7. Koşul cümleleri	102
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	104
METİNLER.....	110
KAYNAKÇA	140
SÖZLÜK-DİZİNİ.....	147
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	189
FOTOĞRAFLAR.....	191
EK 1. ETİK KURUL İZİNİ.....	197
EK 2. ORJİNALLİK RAPORU	198
EK 3. ORIGINALITY REPORT	199

TABLolar DİZİNİ

Tablo1. İİran'daki etnik gruplar. Tablo Amanolahi'den (2005) alınmıştır.	12
--	----

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. İran'daki başlıca etnik diller.....	9
Resim 2. 1917'den 1975'e kadar İran'daki nüfus sayımı.....	10

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Dere Marun- Abiverdi/Bulverdi <i>tayfasının</i> yaylası (Buta Baghirova, 10.02.2022)	191
Fotoğraf 2: Haygır – Keşküllü ve Abiverdi/Bulverdi <i>tayfalarının</i> kışlağı (Buta Baghirova, 08.02.2022).....	191
Fotoğraf 3. Morsusäni- Büyük Keşküllü <i>tayfasının</i> Ferhadlı, Yadigurlu <i>tirelerinin</i> yayladan kışlağa göçerken oturdukları ara mera (Buta Baghirova, 02.02.2022).....	192
Fotoğraf 4. Kaşkay düğününden bir kare (Buta Baghirova, 03.02.2022).....	192
Fotoğraf 5. Kaşkay düğününden bir kare (Buta Baghirova, 03.02.2022).....	193
Fotoğraf 6. (Buta Baghirova, 01.02.2022)	193
Fotoğraf 7. (Buta Baghirova, 07.02.2022)	194
Fotoğraf 8. (Buta Baghirova, 13.02.2022)	194
Fotoğraf 9. (Buta Baghirova, 03.02.2022)	195
Fotoğraf 10. (Buta Baghirova, 03.02.2022)	195
Fotoğraf 11. (Buta Baghirova, 03.02.2022)	196

GİRİŞ

Kaşkayca, İran'ın merkez ve güneyindeki büyük şehirlerde, kasaba ve köylerde konuşulmaktadır. Kaşkaycanın dil özellikleri incelendiğinde bazı Eski Türkçe sesleri, sözcükleri ve biçim birimleri korumakla birlikte coğrafi konumundan ve İran'daki dil politikasından dolayı Farsçadan çok fazla etkilendiği görülmektedir. Eski Kaşkay İl yapısına göre beş büyük grubun konuşmasını (Keşküllü, Farsimedan, Şeşbeyli, Amele, Dereşorlu) Kaşkaycanın ağızları olarak tanımlayabiliriz. Bu ağızların Farsçadan etkilenme derecesi her zaman aynı değildir ve farklı dil düzeylerindedir.

Kaşkayca Farsça ilişkilerinin dil ilişkileri açısından incelendiği bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin amacı, kapsamı, veritabanı ve karşılaşılan zorluklar üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Kaşkayların tarihi, yerleşim yerleri, nüfusu ve Kaşkayca ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeve ele alınarak dil ilişkileri ve Lars Johanson'un ortaya koyduğu *kod kopyalama modeli*'nden kısaca bahsedilmiştir. Kavramsal çerçevede inceleme, Kaşkayların toplum dilbilimsel açıdan incelendiği üçüncü bölümde ele alınmıştır. Burada *dil canlılığı, dil çeşitliliği, dil sürekliliği, iki dillilik* gibi kavramlar üzerinden yola çıkarak Kaşkaycayı nelerin etkilediği, konuşurların dil tutumu vb. konular incelenmiştir.

Kaşkaylar İran'da diğer Türk topluluklarından uzakta ve genel olarak Fars, Lor, Arap, Belluç vb. Türk olmayan topluluklarla komşu coğrafyalarda yaşadıkları için dil ilişkisi açısından zengin veriler sunmaktadır. Önceki çalışmalarda Kaşkaycanın diğer Türk dillerine göre Farsçadan çok daha fazla etkilendiği ortaya konulmuştur. Bu nedenle, bu çalışmada Johanson'un Türk dillerinden yola çıkarak geliştirdiği kod kopyalama modeline göre Farsçanın Kaşkayca üzerindeki etkisi dilbilimsel açıdan incelenmiştir. Örneklerin daha iyi anlaşabilmesi için dilbilgisel notasyon kullanılmıştır.

Çalışmanın sonunda yapılan incelemeler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda alan araştırmasından elde edilen beş örnek metin Türkiye Türkçesine çevirisiyle birlikte verilmiştir. Örnek metinler özellikle farklı alanlara katkı sağlaması amacı ile seçilmiştir. Son bölümde Kaşkayca örnek cümlelerin dizin ve sözlüğü yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu çalışma, İran'ın merkez ve güneyinde yarı göçebe ve yerleşik olarak yaşayan Kaşkayların dilindeki dil ilişkisi kaynaklı değişimleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Eski yaşam biçiminden uzaklaşarak büyük kentlere yerleşen Kaşkayların dili, etnik yapının da çeşitlenmesi ile bir dizi değişikliğe maruz kalmıştır. Özellikle, İran'da baskın dil olan Farsça Kaşkaycanın yapısını çok yönlü değiştirmiştir. Mevcut çalışmada, bu değişimler bireysel ve toplumsal yönleriyle araştırılmış, Kaşkaycanın tehlikede olup olmadığı veya tehlikede olma durumunun hangi düzeyde olduğu tartışılmıştır. Tespit edilen yapısal farklılıklar dilin ses bilim, biçim bilim ve söz dizim gibi kategorilerine göre ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kaşkayca uzun yıllar Azerbaycan Türkçesinin bir ağızı olarak tanımlanmıştır. Önceki yayınlarda daha çok tarihsel, etnolojik veya kültürel değerleri incelenen Kaşkay Türklerinin dili üzerinde çok fazla çalışma yapılmamıştır. Son dönemlerdeki araştırmalarda dil özellikleri bir bütün olarak ele alınmamıştır. Bu çalışma ise dilin karakteristik özellikleri ile birlikte dil ilişkisi sonucu Farsçadan kopyaladığı özellikleri de incelemesi açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda dil sadece yapısal değil, toplum dilbilimsel açıdan da incelenmiştir. Dolayısıyla bu tez, Kaşkayca-Farsça dil ilişkisi ve Kaşkaycanın toplumsal açıdan değerlendirilmesine ilişkin veri sunmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İran'daki diğer Türk topluluklarından uzak bir coğrafyada yaşayan Kaşkayların dili, özellikle yerleşik hayata geçtikten sonra işlevsel açıdan bölgedeki tek güçlü dil konumundaki Farsçadan oldukça etkilenmiştir. Dil ilişkisi sonucu Kaşkaycadaki bu yapısal değişiklikleri ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Dildeki yapısal değişiklikleri Türk dillerinden yola çıkarak ele alan Lars Johanson'un geliştirdiği *kod kopyalama kuramı* bu çalışma için de model oluşturmuştur.

Elde edilen veriler kod kopyalama modelinin kavramlarına göre incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

KAYNAK KİŞİLER VE VERİ TOPLAMA

Bu çalışmada veri toplama iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başlangıcı COVID-19 salgın dönemine denk geldiği için doğrudan ilgili alana gidilememiştir. Önce “Telegram” adlı sosyal medya kanalında Kaşkay Türklerinin oluşturduğu gruptaki üyelerle ön görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra İran’ın Şiraz, Firuzabad ve İsfahan şehirlerinde yaşayan Kaşkay Türklerinden seçilmiş kişilere internet üzerinden gönüllü katılım formu (Türkçe ve Farsça olmakla) gönderilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllülerden günlük konuşmalarını yansıtan ses kayıtları yine internet üzerinden istenmiştir. Bu şekilde elde edilmiş ses kayıtlarındaki dil verileri Uluslararası Fonetik Alfabe kullanılarak yazıya aktarılmıştır.

İkinci aşamada veriler alana gidilip Kaşkay konuşurlarla görüşmeler gerçekleştirilerek derlenmiştir. Görüşmede farklı yöntemler kullanılmıştır. Bazen *tesadüfi örneklem yöntemi* kullanılmış, bazen de elde etmek istenilen verinin amacına uygun önceden kişiler belirlenmiş ve onların aracılığı ile de diğer kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. *Kartopu örneklem yöntemi* özellikle dilin tehlike düzeyini belirlemek ve daha küçük yaştaki konuşurlara ulaşmak için önem taşımıştır. Katılımcıların %75’i erkek, %25’i kadındır. Katılımcıların %55’lik bölümünü 25-60 yaş grubu, %35’lik bölümünü 60-85 yaş grubu, %10’luk bölümü 25 altı yaş grubu oluşturmuştur. Katılımcıların çoğu ilkokul veya lise mezunudur. Birinin eğitimi yoktur. Birkaç kişi de üniversite mezunudur. Aynı zamanda Kaşkaylarla birlikte yaşayan ve Kaşkayca öğrenen bir Bahtiyari ve bir Lor ile de görüşme yapılmıştır. Katılımcıların çoğu Kaşkayca ve Farsçayı iyi bildiklerini ifade etmiştir.

Nitel araştırma sırasında verilerin toplanması için gözlem, görüşme ve odak grup teknikleri kullanılmıştır. Görüşmelerin çoğunda ses kayıt cihazı kullanılmış, bazı durumlarda görüntülü kayıt yapılmıştır. Çok gürültülü ortamlarda kayıt yapılmamış, konuşmalar doğrudan yazıya geçirilmiştir. Görüşme sırasında Kaşkayca, Azerbaycan Türkçesi ve bazı durumlarda da Farsça kullanılmıştır. Görüşmeden elde edilen içerikler metin içerisinde verilmiş fakat detaylı bir şekilde açıklanmamıştır. Toplum dilbilimsel

açından inceleme sırasında elde edilen verilerdeki düşünceler betimleyici yöntemle incelenmiştir. Aynı zamanda metinlerin Kaşkayca transkripsiyonu bittikten sonra Türkiye Türkçesine aktarılmış hali de çalışmaya eklenmiştir. Çeviri sırasında daha çok birebir çeviri yöntemi kullanılmasına rağmen bazı durumlarda anlam bozukluğunu önlemek amacıyla serbest çeviri yöntemi de kullanılmıştır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Çalışmaya başladıktan sonra bazı sorulara cevap bulmak amaçlanmıştır. Sorular şunlardır:

1. Kaşkayca hangi toplumsal alanlarda kullanılmaktadır?
2. Hangi durumlarda dil değiştirme söz konusudur?
3. Kaşkayca kullanımında cinsiyetin rolü var mıdır?
4. Farklı etnik gruplardan olan kişilerle evlilik Kaşkaycayı nasıl etkilemektedir?
5. Kaşkaycanın kuşaklararası aktarımı ne durumdadır?
6. Bölgelere göre Kaşkayca kullanımını değiştirmekte midir?
7. Devlet kurumları veya sivil toplum kuruluşları Kaşkaycanın işlevlerini geliştirecek adımlar atıyorlar mı?
8. Kaşkayca kullanımını eğitim durumuna göre değiştirmekte midir?
9. Sosyo-ekonomik durumun Kaşkayların dil değiştirmesinde etkisi var mıdır?
10. Kaşkayca-Farsça dil ilişkilerinin durumu nedir?
11. Dil ilişkisi sonucu Farsçadan daha çok hangi birimler kopyalanmıştır?
12. Kaşkayların dillerinin geleceği ile ilgili düşünceleri ve tutumları nelerdir?

Çalışma sırasında bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Her şeyden önce Kaşkayların diliyle ilgili çalışmalardaki verilerin çoğunun güncel olmayışı onların toplum dilbilimsel açıdan incelenmesinde ve güncel veri sunmasında ortaya çıkan problemlerden biridir. Kaşkaylar yerleşik hayata geçtikten sonra dağınık biçimde geniş bir coğrafyada yaşamaya başlamışlar ve buna bağlı olarak bazen farklı gruplardaki kişilere ulaşmakta zorluklar yaşanmıştır. Aynı zamanda göçebelik yapan grupların çoğuna kışlakların uzaklığı, hava koşulları ve COVID-19 salgını nedeniyle ulaşılammıştır. Bu da belki bazı dilsel özelliklerin belirlenememesine neden olmuş olabilir. Ayrıca görüşme

esnasında bazı dış müdahaleler de konuşurun dikkatinin dağılmasına, konudan uzaklaşmasına neden olmuş ve konuşmanın doğallığını ve akıcılığını bozarak zorluk oluşturmuştur. Görüşmelerde Kaşkayca, Azerbaycan Türkçesi ve Farsçanın karışık bir şekilde kullanılması da karşılaşılan zorluklar arasındadır. Bazen derleme sırasında dış seslerin ses kayıtlarına yansımaları da yazıya geçirme aşamasında güçlük oluşturmuştur.

1.BÖLÜM

KAŞKAYLAR VE KAŞKAYCA

Bu bölümde Kaşkayların tarihi, yaşadıkları coğrafya, nüfusları ve sosyal siyasi yapıları, etnik kimlikleri, aynı zamanda Kaşkaycanın karakteristik dil özelliklerinden kısaca bahsedilmiştir. Kaşkaylarla ilgili çalışmalara kısaca değinilmiştir.

1.1. TARİHSEL DURUM VE KAŞKAY ADININ ETİMOLOJİSİ

Fars eyaletinin yerlileri olmadıkları bilinmekle birlikte bu konfederasyon birliklerinin bölgeye ne zaman geldiği ve bir grup oluşturduğu kesin olarak bilinmiyor. Oberling'e (1974, s.27) göre, Kaşkaylar belki de 11. yüzyıldaki Türk boylarının geniş çaplı hareketlerinin bir parçasıydı. Kaşkayların birçoğu dedelerinin Güney İran'a Şah İsmail Safevi tarafından ülkeyi Portekiz akınlarından muhafaza etmek için gönderildiklerine inanmaktadırlar (Oberling, 1960, s. 176). Kaşkay adının tarihi kaynaklarda ilk olarak ne zaman geçtiğine dair bilgiler de farklı araştırmacılar tarafından farklı verilmektedir. Mevcut tarihî kaynaklarda Kaşkay adına ilk defa 17. yüzyılın sonlarında Safevilere ait resmî bir belgede, daha sonra Kaşkay toplumunun yöneticisi olan Şahilu ailesine ait bir arazi tapusunda rastlanmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Şahilu soyundan gelen Türkler ve Türk olmayan bir grup Güney İranlı Kaşkay İli adı altında birleşmişlerdir. Buna rağmen Kaşkay Konfederasyonunun adı resmi belgelerde ve tarihi kaynaklarda 19. yüzyılın ortalarında kullanılmıştır. Aynı zamanda, Kaşkay ismi bu konfederasyonun siyasi güç kazanmasıyla daha yaygınlaşmıştır (Dolatkhah, 2010).

Farklı dönemlerde Kaşkay İlinin gücü artmaya başlamıştır. Örneğin 1860'larda Nasireddin Şah'ın oluşturduğu Hamsa İli (Beşli tayfa konfederasyonu) ile Kaşkay İlinin artan gücü dengelenmeye çalışılmıştır. İngilizlerle savaş dönemi Kaşkayları uzun bir süre rekabet ve çatışmaya sürüklemiş, aynı zamanda diğer faktörlerle birlikte 1906 İran Anayasa Devrimi Kaşkay konfederasyonunun sonraki yüzyıllardaki resmini şekillendirmiştir. Konfederasyon, 20. yüzyıl boyunca, özellikle iki Dünya Savaşı sırasında, Güney İran'daki yerel, ulusal ve yabancı güçlerin karmaşık ilişkilerinde önemli bir aktör haline gelmiştir. 20. yüzyılın karmaşık ilk on yılında Kaşkay ilhanı İsmail Han Kaşkaylara egemenliğin temeli sayılacak bir ordu, ekonomi ve dış politika

gücü kazandırmıştır (Oberling, 1974, s. 195). İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan İran milliyetçisi Başbakan Muhammed Musaddık yönetiminin sonlanmasına kadar Kaşkay Konfederasyonu en parlak dönemini yaşamıştır. Fakat 1953'te Pehlevi Şah Musaddık hükümetini darbeye yıkmış, *ilhanı* unvanını kaldırmış ve başlıca Kaşkay liderlerini sürgüne göndermiştir. Daha sonra geleneksel Kaşkay hanlarının yerini İran Ordu subaylarıyla değiştirme taktiği ile babasının uyguladığı “göçebe yerleşimi” veya “zorla yerleşik hayata geçirme” siyasetini sürdürmüştür. Aynı zamanda Farsça merkezli eğitim sistemi olan “aşiret eğitim ofisi” oluşturmuştur. Muhammed Rıza Şah 1963'te resmen aşiretlerin “yok” olduğunu ilan ederek, otoritesini Kaşkay Konfederasyonu ve Fars eyaletindeki diğer aşiretler üzerinde genişletmiştir. Bu resmi aşiret karşıtı politika, sonunda, Kaşkay Konfederasyonunun yerini yaz ve kış otlakları arasında, mevsimlik göç yolları boyunca dağılmış sayısız izole alt gruplara bırakarak dağılmasına sebep olmuştur. Nihayet 1979'da Pehlevi hanedanının sona ermesiyle bu grupların çoğu göçebe yaşam tarzını bırakmış ve çoğunlukla yoksul kentsel alanlara yerleşmiştir (Dolatkhah, 2010, s. 106-107).

Alan yazında Kaşkay adının birkaç etimolojisinden bahsedilmektedir. Bazıları, muhtemelen onları aşağılayıcı bir şekilde tanıtmaya çalışan Fars toplumuna tepki olarak Kaşkay adını onurlandırmak amacıyla Kaşkay kültürel ve siyasi yöneticileri tarafından popüler hale getirilen efsanelere dayanmaktadır. Örneğin; Kaşkay “Kayı öncü tayfasından olanlar” veya “yenilmez ülkesi olanlar” anlamına gelmektedir. Elbette bu tarz etimolojileri kimlik oluşumu sürecinin kalıntıları olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer bilimsel teoriler, Kaşkay kelimesinin diğer Türk dillerindeki anlamı üzerinde odaklanır. Örneğin, Çağataycada “parlayan veya cesur” anlamı ifade eden *kaşkadan* geldiği söylenmektedir. Ayrıca, Kaşkayca da dâhil olmak üzere birçok Türk lehçelerinde *kaşka* sözcüğü hayvanların alnındaki “beyaz leke” anlamı taşımaktadır (Dolatkhah, 2010, s. 104). Bazı araştırmacılara göre bu ad, Türkçe bir sözcük olan *kaç-* fiilinden gelmektedir. Bu teoriye göre; Kaşkay, Halaç konfederasyonuna bağlı tayfalardan biriydi ve bir müddet sonra onlardan ayrılarak Fars tarafına gitmişti. Bu yüzden Halaçlardan ayrılanlara “Kaşkayı” denmiştir (Oberling, 1960, s. 171-172).

1.2. COĞRAFYA

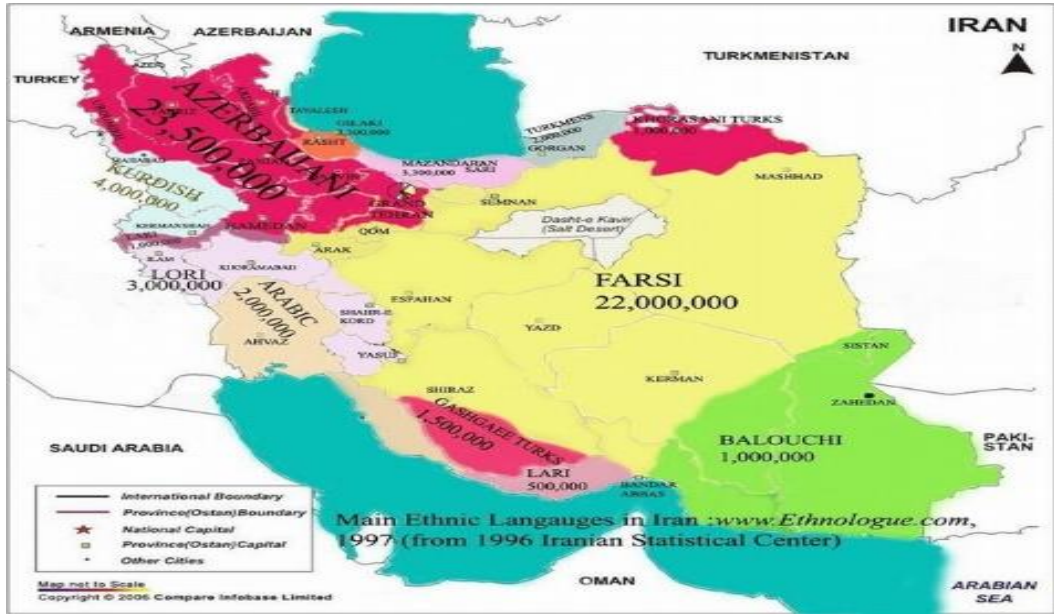
Yerleşik hayata geçmeden önce Kaşkayların, kuzeydoğudan güneydoğuya doğru Fars ili boyunca yayla ve kışlak arasında mevsimlik göçler yaptığı bilinmektedir. Kiyani, Kaşkayların Zagros'un güney etekleri ve Fars eyaletinin kuzey ovalarına birleşik ovalarda ve Zerdkuh'un yamaçları arasında yaklaşık 600 km'lik bir rota üzerinde yılda iki kez göç ettiklerini belirtmektedir. Bazen bu mesafenin hava koşulları nedeniyle iki katına çıktığı da söylenebilir (1371, s. 10). Göçebeler için topluluğun en önemli geçim merkezi ve hayvanlar için gıda tedarik alanı meralardır. Meralar, iklim koşullarına, bitki örtüsüne ve hayvancılık için mevsimsel kullanıma göre farklı özelliklere sahiptir ve genellikle üç kategoriye ayrılırlar; yayla (bk. Fotoğraf 1) soğuk şartlara sahip yazlık otlaklar; kışlak (bk. Fotoğraf 2) tropik alanların özelliklerine sahip otlaklar; ara meralar (bk. Fotoğraf 3) göç zamanı yolda bulunan ve ilkbahar, kış hayvanlarının otlatıldığı meralar. Kaşkaylar yayla için Zagros'un kuzey ve kuzeydoğu yamaçlarını kullanırken, kışlak olarak bölgenin güney eteklerini tercih ediyorlar. Ara meralar ise ilkbahar ve sonbaharda olmakla birlikte yılda iki kez, bazen de yıl boyunca sürekli kullanılır. Ara meralar kötü ve elverişsiz koşullara, eksikliklere sahip olsalar da çobanlar her yıl kışlağa gitmeden önce ve kış bitiminden sonra sonbahar ortası veya ilkbahar ortasını orada geçirirler (Kiani, 1371).

Şu anda Kaşkaylar, eski göçebe topraklarının her yerine ve mevsimlik göçlerinin yolları boyunca çok sayıda kentsel ve kırsal bölgeye dağılmış durumdadırlar. Ağırlıklı olarak İsfahan ilinde Şahreza ve Semirom, Fars ilinde Abadeh, Eqlid, Şiraz, Kazerun, Ardakan, Firuzabad ve Jahrom, Kohgiluyeh ve Boyer-Ahmet ilinde Geçsaran ve Huzistan eyaletinde Haftgel şehirlerinde yaşamaktadırlar (Dolatkhah, 2010, s. 14). Qorqunbälähzar, Mahur Melat, Ärdäkan, Färäşbänd, Där-e Marun, Hayqır, Teng-e İrem, Padena, Särmäşäd gibi yerleri yayla ve kışlak olarak kullanmaktadırlar. Yerleşik şekilde yaşadıkları köylerin çoğunun önceden göç yollarında kalan boş araziler olduğunu söyleyebiliriz. Bazı yerler son birkaç yılda köylere dönüşmüştür.

1.3. NÜFUS

Bugüne kadar İran'da yaşayan göçebe halklar arasında en kalabalık nüfusa sahip

olmalarına rağmen Kaşkayların nüfusu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Farklı araştırmacılar tarafından Kaşkayca konuşurlarının nüfusuyla ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir. Örneğin Beck (1992, s. 37), Kaşkayların yaklaşık 400.000, Rezulzade (1993, s. 39), 350.000, 1996'da İran İstatistik Merkezi'nin verilerine dayanan İran'daki etnik dillerle ilgili bir haritada 1.5 milyon, Dolatkhah (2010, s. 108), 1.5-2.0 milyon, Recep Albayrak (2013, s. 980-981), 2.0-2.5 milyon, Erenoğlu (2017, s. 45), 4.5 milyondan fazla, Etnologue (2019)¹, 1.910.000, Johanson (2021, s. 105), 500.000'den fazla olduğu bilgisini vermektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmaları da göz önünde bulundurursak aynı zamanda farklı yıllarda İran nüfusuyla ilgili belirtilmiş demografik veriler, Kaşkayların şimdi en az 2.5-3 milyon olduklarını söylemeye izin vermektedir.

Resim 1. ² İran'daki başlıca etnik diller.

¹ <https://www.ethnologue.com/language/qxq> 04.12.2022/17.01

² <https://www.geocurrents.info/cultural-geography/linguistic-geography/discrepancies-in-mapping-persianfarsi-in-iran/attachment/main-ethnic-languages-in-iran-map> 15.04.2022/14.48

Resim 2.³ 1917'den 1975'e kadar İran'daki nüfus sayımı.

1.4. SOSYAL-SİYASİ YAPI

19. yüzyılın sonuna kadar Kaşkay konfederasyonu yaklaşık 20 tayfadan ibaretti. 20. yüzyıldaki bir sıra sosyal-siyasi değişimler nedeniyle daha az sayıda daha büyük tayfalardan oluşan merkezi bir konfederasyona dönüşmüştür. Sonraki yıllarda yerleşik hayata geçmeyle birlikte Kaşkaylar göçebe yaşam biçimini terk etmiş ve tayfa özelliğini kaybetmiştir (Dolatkhah, 2010, s. 107). Günümüzde Kaşkayların da sosyal kimliği modern şehir özelliklerine ve kısıtlamalarına göre belirlenmektedir. Fakat Kaşkaylar kendi aralarında eski sosyal düzene göre kimliklerini belirlemeye çalışmaktadırlar. Kaşkay konfederasyonunun sosyal-siyasi yapısını özetlemek gerekirse Türk sosyal-kültürel hayatında ekonomik güce ve kan bağına dayalı tabakalaşma olgusunun Eski Türk toplumu yapısına uygun olduğunu söylemek mümkündür. Erenoğlu, bunun esasen kan bağına dayalı olarak aile yolu ile ortaya çıkan bir sosyal tabakalaşma olduğunu belirtmektedir (2011, s. 127). Bunun yanı sıra yerleşik hayata geçmeden önce göçebe kültür sürdüren Kaşkayların kışlak ve yayla olarak kullandıkları arazilerin genişliği ve

³<https://static3.eghtesadonline.com/servev2/PTTZOjGPRtC6/b54EPYiYwLU,/%D8%B1%D8%B4%D8%AF+%D8%AC%D9%85%D8%B9%DB%8C%D8%AA.jpg> 15.04.2022/ 15.23

hayvanlarının sayısına göre ekonomik bir güce sahip olma durumları da vardır. Kaşkay sosyal düzeni şöyle sıralanabilir: *il, tayfa, tire, beylik/bonku, oba* ve *ev*. Her birimin iç ve dış işlerle ilgilenen en az bir sorumlu kişisi vardır. *İl* birkaç *tayfa*nın birleşmesinden oluşur. *İl* içerisinde yaşayan bütün bireyler, benzer yaşam biçimi, sosyal-ekonomik ve sosyal-politik tecrübeyi paylaşmaktadır. *İl*'den sorumlu kişiye *ilhani* denir. *Tayfa* birkaç *tirenin* birleşmesinden oluşmaktadır. En büyük beş Kaşkay tayfası şunlardır: *Dereşorlu, Şeşbeyli, Amele, Keşküllü, Eymur* (Farsimedan). Tayfadan sorumlu kişi *kälântär* olarak adlandırılmaktadır. *Tire* birkaç *beyliğin* birleşmesinden oluşmaktadır. Tireden sorumlu kişiye, *kıxa* veya *kädχoda* denir. Her beylikte birkaç *oba* vardır. Beylik genellikle akrabalık temelli bir birimdir. İdare babadan oğula geçmektedir. *Oba* beylikten daha küçük bir birimdir. *Oba*'dan sorumlu kişiler *aksakallardır*. *Oba*'da çoğu aile kan bağıyla birbirine bağlıdır. *Ev* en küçük birim sayılmaktadır (Shahbazi, 2001, s. 48).

1.5. ETNİK KİMLİK

Etnik köken genellikle geniş anlamda, gerçek veya sözde ortak ata, dil, gelenekler, inanç sistemleri, din ve bazı durumlarda ırk veya renk gibi faktörlere dayanan kolektif bir kimlik ve dayanışma olarak tanımlanmaktadır. Antropolojik bakış açısına göre etnik köken kültürel bir olaydır. Kültürün insanın biyolojik olmayan yönünü kapsadığını göz önünde bulundurursak, insan tarafından üretilen ve öğrenme yoluyla aktarılan her şeyi kapsadığını söyleyebiliriz.

İran'da etnik köken esas olarak kültürel olarak belirlense de din ve dilin İran'da etnik kimliği oluşturan en önemli faktör olduğu görülmektedir (Amanolahi, 2005, s. 38-39).

Tablo1. İran'daki etnik gruplar. Tablo Amanolahi'den (2005) alınmıştır.

ETNİK GRUPLAR	DİL	DİN
'Persler' (Farsça konuşan gruplar)	Farsça	İslam (Şii)
Beluçlar	Beluçça (Farsça)	İslam (Sünni)
Lurlar (Lorlar)	Lurca (Farsça)	İslam (Şii)
Gilekler	Gileçe (Farsça)	İslam (Şii)
Mazenderanlar	Mazenderanca (Farsça)	İslam (Şii)
Kürtler	Kürtçe (Farsça)	İslam (Sünni/Şii)
Talişler	Talişçe (Farsça)	İslam (Sünni/Şii)
Gabrlar (Zerdüştler)	Gabrca (Farsça)	Zerdüştlük
Lariler	Larça (Farsça)	İslam (Şii/Sünni)
Laklar	Lakça (Farsça)	İslam (Şii)
Semnaniler	Semnanice (Farsça)	İslam (Şii)
Güranlar (Avromaniler)	Güranice (Avromanice) (Farsça)	İslam (Aşırı Şii)
İsfahan ve Kaşan vilayetlerindeki Farsça konuşan gruplar	Yerel İran Ağızları	İslam (Şii)
Koullis (Çingeneler)	Çingene (Hint-Aryan)/ Farsça	İslam (Şii)
Tatlar	Tatça (Farsça)	İslam (Şii)
Azeriler	Azeri Türkçesi (Türk lehçesi)	İslam (Şii)
Brahiler	Brohice (Dravid)	İslam (Sünni)

Kaşkaylar	Türk lehçesi	İslam (Şii)
Türkmenler	Türkmence(Türk lehçesi)	İslam (Sünni)
Diğer Türkçe konuşan gruplar	Türk lehçeleri	İslam (Şii)
Araplar	Arapça (Sami)/Farsça	İslam (Şii)
Ermeniler	Ermenice (Hint-Avrupa)	Hristianlık
Kalimis (Yahudiler)	Farsça	Yahudilik
Asuriler (Assuriler)	Asurlular(Yeni Aramice) (Sami)	Hristianlık
Mandalılar	Aramice lehçesi / Arapça (Sami)/ Farsça	Mandaeizm
Hazaralar	Farsça	İslam (Şii)

Eski çalışmalara dayanarak kendilerine Kaşkay diyenlerin, karışık etnik-dilsel kökenlere sahip fakat geleneksel olarak göçebe yaşam tarzına bağlı olan, tek bir konfederasyon altında birleşen tayfalar olduğu bilinmektedir. Beck'in işaret ettiği gibi, “çoğu İranlı, dili İran'da yaşayan insanların başlıca ayırt edici özelliği olarak görüyor”. Elbette Kaşkayları da Fars bölgesindeki İranlı konuşmacılardan ayıran en önemli özellik Türkçe konuşmalarıdır. Kaşkaylar ağırlıklı olarak Türkçe konuşurlar ve dillerine “Türki” derler. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere konfederasyon, Lor, Bahtiyari ve Kürtçe gibi İran dillerinin hâlâ bazı gruplar tarafından konuşulduğu heterojen bir topluluk olmuştur. Türk olmayanlar zamanla çoğunlukla Türk dilsel ve kültürel özelliklerini benimsemişlerdir (Beck, 1986, s. 204-205). Türk olmayanların dilsel açıdan etkilenmesi ve günümüze kadar da yeni nesillere aktarmaları alan araştırması sırasında da gözlemlenmiştir. Örneğin Çınarşahcihan/ Goumiyeh'de yaşayan bir Bahtiyari gencinin

çok rahat bir şekilde Kaşkaycayla konuştuğu görülmüştür. Bunun dışında evlilik sonrası göçebe Kaşkaylar arasında yaşayan birçok Lor kadınının Türkçe öğrendiği ve yerleşik hayata geçtikten sonra bile bir Türk gibi Türkçe konuşmaya devam ettiği tespit edilmiştir.

Şah döneminde İran'ın etnik-dilsel olarak çeşitlik gösteren vatandaşlarını 'Farslaştırmak' için bir dizi programların başlatıldığı bilinmektedir. Şah rejiminin devrilmesiyle bu programlar sonlandırılmış veya değiştirilmiştir. Fakat Beck, Kaşkay ve diğer etnik halkların siyasi, ekonomik ve kültürel hakları konusunda İslam Cumhuriyeti döneminde de hala endişe duymaya devam ettiğini belirtmektedir. Özellikle yeni hükümetin 1982'de Kaşkayların liderlerine karşı mücadeleleri ve onu infaz etmeleri birçok Kaşkayın devrimden sonra kendi kimliklerine karşı daha tutucu olmalarına sebep olmuştur. Hükümet ayrıca, Kaşkay kimliği için çok önemli bazı faaliyetleri ahlaksız veya İslam karşıtı oldukları gerekçesiyle yasaklamıştır. Bunlardan toplu dansların, geleneksel müziğin Kaşkayların ayrıci bir halk olarak tanımlanmasına yardımcı olduğu bilinmektedir. Pek çok Kaşkay kadını daha farklı bir başörtüsünü benimsemiş ve dolayısıyla kıyafetlerinin kimliklerini belirleyen bir kısmını değiştirmek zorunda kalmıştır. Ancak devrimle birlikte Kaşkaylar silah taşıma hakkını tekrar ele geçirmiş (şah onları 1966'da silahsızlandırmıştı) ve erkekler artık silahlarını belirgin bir şekilde sergilemeye başlamıştır. Erkeklerin iki kanatlı keçe şapkalarını giymelerine, yeni yasaklara göre Kaşkay kadınları saçlarının görünmesini önleyen büyük ve koyu renkli eşarplar bağlamalarına rağmen şehre gittiklerinde şehirli kadınların istedikleri şekilde ne saçlarını ne de vücutlarını gizlemiş olmaları onların kimliklerini korumaya kararlı olduklarının göstergesi olarak tanımlanabilir (1992, s. 39-40). Hâlâ Kaşkay kadınları yediden yetmişe düğünlerde geleneksel kıyafetler giymeye devam ediyorlar (bk. Fotoğraf 3; 4). Bazı yaşlı kadınların ev içerisinde de geleneksel kıyafeti giymeyi tercih ettiğini görebiliriz (bk. Fotoğraf 5; 6; 7). Erkekler de yine özel törenlerde ve günlük hayatlarında iki kanatlı keçe şapkalarını takmakla milli kimliklerini ortaya koymaktadırlar (bk. Fotoğraf 8).

Çağa ve dönemin sosyal-politik olaylarına bağlı olarak, Kaşkay ebeveynler çocukları için Farsça, Arapça veya Türkçe isimler seçmişlerdir. 1970'lerde pek çok Kaşkay, özellikle Kaşkay olmayan İranlılarla etkileşim halindeyken Kaşkay kimliklerini açıkça belirtmez, egemen siyasi sosyalleşme altında kendilerini genellikle İranlı olarak

tanımlar ve çocuklara Farsça isim verirlermiş. 1980’lerde, daha önceki Farslaştırma hareketinin yerini bir İslamlaştırma süreci almış ve bazı Kaşkaylar çocuklarına Arapça isimler vermeye başlamışlardır. 1950’lerin başında, 1980’lerin sonunda ve 1990’larda çoğu Kaşkay etnik kökenleri veya ideolojik duruşları nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları bilinciyle Türkçe isimleri tercih etmişlerdir (Shahbazi, 2001, s. 56). Alan araştırması sonucu son on yılda çocuklara yeniden Türkçe isimlerin verildiği gözlemlenmiştir. Örneğin, *Yaşgin*, *Alma*, *İltay* gibi özel kişi isimleri tercih edilmektedir. Bu da son yıllarda Kaşkay araştırmacıları, şairleri ve aktif bireylerinin dillerini koruma amaçlı yapmış oldukları çalışmalarla Kaşkay takipçilerinde tekrar milli kimlik oluşumunda adların önem taşıdığı bilincini aşılması sonucu olabilir. Hatta Türkçe ad seçme sadece kişi isimleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda yeni açılacak mağaza, market vb. işyerleri için de geçerli sayılmaktadır. Ad seçiminde İran’daki birtakım kanunlar gereği doğrudan Türkçe adlar seçemedikleri durumda Türkçe-Farsça karışık isimler tercih etmektedirler.

Bunların yanı sıra alan araştırması sırasında bazı Kaşkayların mezar taşları üzerinde hangi tayfadan ve tireden olduklarını da kazıttıklarının şahidi olduk (bk. Fotoğraf 9; 10; 11). Bu da onların etnik kimliklerine karşı olan tutuculukları ile açıklanabilir.

1.6. KAŞKAYCA

Araştırmacılar, Kaşkaycayı Azerbaycan, Afşar vb. lehçelerin bir kolu olarak konumlandırmışlardır. Menges, Kaşkaycanın bazı ağızlarının Azerbaycan Türkçesinden daha çok Türkiye Türkçesine yakın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Güney-Batı Türk dilleri (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmençe) grubunun altbölümlerini tekrar gözden geçirmeyi, Türkçe ve Azerbaycan dili dışında bir de güneyde üçüncü bir dil olan Kaşkaycayı da buraya eklemeyi uygun bulmuştur (1951, s. 278). Soper de dil özelliklerindeki düzenli benzerlikten dolayı Kaşkaycanın genetik olarak Azerbaycan Türkçesinden ayrı düşünülmeceğini, sadece ayrı bir dil mi yoksa Azerbaycan Türkçesinin bir ağız mı olduğunun tartışmaya açık olabileceğini belirtmiştir (1987, s. 349). Doerfer ise Oğuz grubu dillerini tasnif ederken Kaşkaycayı Güney Oğuzca grubunda ele almış ve bunun Azerbaycan Türkçesinden farklı olduğunu belirtmiştir (1992, s. 489; 2013, s. 136-137). Doerfer’den sonraki çalışmalarda Kaşkayca esasen

Güney Oğuzca grubunda yerini almıştır.

1.6.1. Karakteristik Özellikleri

Kaşkayca standart yazı dili olmasa da eldeki verilere dayanarak dikkat çekici birkaç ses bilgisel, söz dizimsel ve biçim bilgisel özelliğinden⁴ bahsedilebilir.

1. Kaşkaycada kapalı /e/ sesi fonem değerindedir. Tarihi Türk lehçelerinde *e~i* değişimi gösteren kökler, Kaşkaycada /e/ ve /i/ sesleriyle temsil edilmektedir. Bazı sözcüklerde Ana Türkçede kök hecede bulunan uzun kapalı /ē/'nin seslik izler bıraktığı da tespit edilmiştir:
 AT *e/ä* > Kaş. *e*: AT *bēş* > Kaş. *beş* “beş”; AT *yēr* > Kaş. *yer* “yer”; AT *bēr-* > Kaş. *ver-* “vermek”; AT *yēti* > Kaş. *yeddi* “yedi”; AT *yēy* > Kaş. *yey* “iyi”; AT *tē-* > Kaş. *de-* “demek” vb.
 AT *e/ä* > Kaş. *i*: AT *tē-* > *di-* “demek”; AT *yē-* > Kaş. *yi-* “yemek”; AT *ēki* > Kaş. *ikki/ iki* “iki”. Aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi Kaşkaycada da kök hecede bulunmayan ikincil kapalı /e/ sesi mevcuttur.
2. Eski Türkçe söz başı /y/ Kaşkaycada ilk hecesi dar ve yuvarlak olan kelimelerde düşmüştür: ET *yokqaru* > Kaş. *uçarı* “yukarı”; ET *yüz* > Kaş. *üz* “yüz (organ adı)”; ET *yürek* > Kaş. *üräk*; ET *yultuz* > Kaş. *ulduz* “yıldız”; ET *yıl* > Kaş. *il* “yıl” vb.
3. Eski Türkçede belirli kelimelerde söz başı /b/ Kaşkaycada /v/ olmuştur: ET *bār* > Kaş. *var*; ET *bar-* > Kaş. *var-*; ET *bēr-* > Kaş. *ver-* vb.
 ET *ben*, *biñ* gibi sözcüklerde bulunan söz başı *b-* sesi Kaşkaycada söz sonundaki geniz ünsüzlerinin etkisiyle /m/'ye değişmiştir: *min-* “binmek”, *mān* “ben”. Kaşkaycanın bazı tayfalarında işaret zamiri *bu* yerine *mu* kullanıldığı da tespit edilmiştir.
4. Geniz /ŋ/ fonem değerindedir ve bu sesin korunduğu çoğu kelime ve ekler Eski Türkçenin devamı niteliğindedir: ET. *bin-* > Kaş. *min-* “binmek”; ET *biñ* > Kaş. *miñ* “bin”, ET *añla-* > Kaş. *añla-* “anlamak”; ET *teñiz* > Kaş. *deñiz* “deniz”; ET *köñül* > Kaş. *göñül*; ET *bolsañ* > Kaş. *olsañ* “olsan” vb.

⁴ Farsçayla yoğun ilişki sonucu ortaya çıkan dilsel özellikler “Kaşkayca- Farsça Dil İlişkileri” bölümünde ele alınmıştır.

5. Söz sonunda /d/, /b/, /g/ gibi ötümlü ünsüzler sıklıkla kullanılmaktadır: *ed-* “etmek”; *gäräg* “gerek”; *beyig* “büyük”; *derd* “dört”; *çöräg* “ekmek” vb.
6. Sözbaşı /k/ ötümlüleşerek /q/’ya ve söz içi ve söz sonu /k/ tek heceli ve çok heceli fiillerin sonunda /ç/’ye değişmiştir: *qoy-* “koymak”, *qız* “kız”, *çoç* “çok”, *yoyç* “yok”, *baç-* “bakmak”, *çıç-* “çıkmaq” vb.
7. Çift dudak /w/ sesi tamamlayıcı dağılım içindedir: *Hosrow* “Hosrov”, *towsan* “yaz mevsimi”, *yowuḥ* “yakın”, *towuḥ* “tavuk”, *buwa* “baba” vb.
8. Ana Türkçede mevcut olan birincil uzun ünlüler⁵ Kaşkaycada seslik izler bırakarak ünsüz ikizleşmesine sebep olmuştur: AT *nēce* > Kaş. *neççä*; AT *ēki* > Kaş. *ikki*; AT *yēti* > Kaş. *yeddi*; AT *tōkuz* > Kaş. *doqquz*; AT *tēri* > Kaş. *derri*; AT *kāri* > Kaş. *qārri* vb.
9. Bazı kelimelerde göçüşme olayına rastlanmaktadır: *torpay* “toprak”, *dayma* “damga”, *iräli* “ileri”, *yarpay* “yaprak”, *körpü* “köprü” vb.
10. *-nl->-nn-*, *-st->-ss-*, *-nd->-nn-*, *-ld->-ll* gibi yakın benzeşmelere sıklıkla rastlanmaktadır: *onlar* > *onnar*, *istedi* > *issedi*, *üstü* > *üssü*, *bundan* > *bunnan*, *öldü* > *öllü*, *geldi* > *gälli*, *dilinde* > *dilinnä* vb.
11. Vasıta durum eki olarak *-nan/-InAn* kullanılmaktadır: *Yusuḥnan*, *qanuninän*, *çälyinän* vb.
12. Birinci tekil ve çoğul kişi eki olarak *-Im/-äm* ve *-ig/-äg/-äk/-k/-g* kullanılmaktadır: *göndärräm*, *icra edäg* vb.
13. İkinci tekil ve çoğul kişi eklerinde *-ḥ/-Aḥ* ve *-AḥIz/-iḥiz/-ḥiz* kullanılmaktadır: *sälamätinḥ*, *särhängäḥiz*, *diyäḥ*, *biliräḥ* vb.
14. Eski Anadolu Türkçesinde⁶ de örneklerine rastlanan *-IAyIn* eki Kaşkaycada da zaman ve tarz zarfları oluşturur: *çurusläyin* “horoz gibi”, *geççiläyin* “keçi gibi”, *sähärleyin* (krş. TT *sabahleyin*, *akşamleyin*, *geceleyin* vb.)
15. İsim fiil eki olarak *-dlg* kullanılmaktadır: *yırladıg* “yırlamak, şarkı söylemek”, *eldirdig* “öldürmek” vb.
16. Evidensiyellik işaretleyicisi *-mXş* ile birlikte *-Xb* kullanımı yaygındır: *tifängliyib*, *atublar*, *dişmäyibän*, *gedibäm* vb.
17. Şimdiki zaman eki olarak *-(y)Xr /-(X)yor/-Ayor* kullanılmaktadır: *götürür*,

⁵ bk. Talat Tekin (1995); Emine Yılmaz (1991)

⁶ bk. Gülsevin (2017)

bildirir, gäliyorak, yazayor vb.

18. Gelecek zaman eki olarak Farsimedanlar *-Acäg, -Ar*, diğer tayfalarda ise *-AsI* ekleri kullanılmaktadır: *südü sağası, veräsi, täväccüh edäsiyäm vb.* Aynı zamanda *-ası/-äsi/-esi* eki gereklilik ifade etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır: *işä gedäsiyäm.*
19. *bilä/ belä* zamirsel köken sıklıkla kullanılmakta, iyelik ekleri ve durum ekleriyle (ilgi durumu hariç) çekilmektedir: *belänä, beläsinä, beläsini vb.*
20. Dönüşlülük zamiri olarak *öz* sözcüğü kullanılmaktadır: *ez torpayımız, ezlärinnän, öziñ vb.*
21. Benzetme edatı *täkin* isimlerden ve zamirlerden sonra kullanılmaktadır: *buyurduyuz täkindir, qädimki täkin, säniñ täkin vb.*

1.7. LİTERATÜR

Kaşkayca hakkındaki çalışmalar sistematik değildir. Kaşkaycaya ait eski çalışmalar çok küçük ölçekli araştırmalar niteliğindedir (Garrod, 1946; Douglas, 1951; Romaskevich, 1925; Behmanbegi, 1945, 1966 ve Monteil, 1966). Sonraları Kaşkaylar ve çevredeki alanda yaşayan diğer halklarla ilgili önemli antropolojik ve tarihi çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında Beck'in (1980a, 1980b, 1986, 1991, 1992) çalışmaları dikkat çekicidir. Oberling'in (1960, 1974) çalışmaları da daha çok Güney İran'daki tayfa konfederasyonlarının, özellikle Kaşkayların oluşumu, dağılımı gibi tarihsel bilgiler içermektedir.

Kaşkayların dilsel durumunun ele alınması, genel toplum bilimsel bağlamda incelenmesi ile Soper'in (1987) yayını önem arz etmektedir.

Doerfer'in (1967, 1973, 1977, 1987, 1992, 2013) İran'daki Türk dillerine yönelik çalışmaları Kaşkaycanın Oğuz dil grubundaki yerinin belirlenmesinden dolayı dikkat çekici sayılabilir.

Kaşkaycanın dilsel özelliklerinin belirlenmesi, dil ilişkileri sonucu tespit edilen özelliklerin incelenme tarihi çok eski değildir. Genelde İran'daki Türk dillerinin dil ilişkileri açısından araştırılması 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlangıcından itibaren Batı araştırmacıları tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında

Kaşkayca doğrudan, bazılarında İran'daki diğer Türk dilleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu hususta Csató (2004, 2005, 2006), Bulut (2006, 2016), Kıral (2001, 2005), Johanson (1998, 2014, 2021), Dolatkhah (2010, 2012, 2016, 2019) ve Kuribayashi (2012) gibi araştırmacıların çalışmaları alana oldukça katkı sağlamıştır.

Türkiye'de Kaşkayca ilgili eski çalışmalar içerisinde Tuna'nın (1984) Abiverdilerin dilini incelediği yayını ele aldığı konuda ilk olması açısından dikkate değer sayılabilir. Bunun dışında yine Kaşkaylarla ilgili genel bilgilere ulaşılabilecek birçok doktora (Çelik ,1997; Rezaiaaleh, 2023; Tunca, 2023) ve yüksek lisans tezi (Enkin, 2011; Demetler, 2021) de yapılmıştır. Son dönemlerde Erenoğlu (2011, 2016, 2017), Doğan (2015, 2020, 2021a, 2021b), Atıcı (2018), Çelik (2020) gibi araştırmacılar da Kaşkayca üzerine çalışmıştır. İran sahasında Kaşkaylarla ilgili dil-edebiyat, tarih, kültür çalışmaları ise Başar (2020) tarafından çeşitli kaynaklardan taranarak bibliyografi denemesinde bir araya getirilmiştir.

Bu çalışmanın özelliği, Kaşkaycanın Farsça ile dil ilişkisi sonucu kopyaladığı birimlerin bir bütün olarak *kod kopyalama* modeline göre ele alınmasıdır. Aynı zamanda çalışmanın bir başka özelliği, İran'da baskın dil olan Farsçanın etkisiyle tehlikedeki dil durumuna düşeceği ön görülen Kaşkayca ile ilgili alandan elde edilen güncel verilerin toplum dilbilimsel açıdan da önemli veriler sunmasıdır.

2.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kaşkayca ve Farsça arasındaki ilişki kaynaklı değişimleri incelemeden önce, çalışmada kullanılacak kuramsal çerçeveden kısaca bahsetmek gerekir.

2.1. DİL İLİŞKİLERİ

Temas, “belirli bir ilişki durumu dışında gerçekleşmesi daha az olası olan herhangi bir dil değişikliğinin” nedenidir (Thomason, 2001, s. 62). Bu tanım, yabancı malzemenin bir dilden diğerine aktarıldığı tüm değişiklikleri, yani tüm dilsel müdahale durumlarını kapsadığı gibi daha az belirgin olan bazı değişiklik türlerini de içerir. Thomason (2001), temas kaynaklı değişiklikleri şu şekilde ele alır: İlk olarak, bazı yavaş dil ölümü vakalarında meydana gelen değişiklikler, dilsel materyalin yıpranma kaybı kategorisine girer, ancak ölmekte olan dili onun yerine geçen dile daha fazla benzetmez. İkincisi, örneğin bir konuşma topluluğunun kendi dilini komşu dillerden kasıtlı olarak uzaklaştırdığı durumlarda, kasıtlı dil değişiklikleri temas kaynaklıdır, ancak yayılma içermez. Üçüncüsü, bazı değişiklikler, tipik olarak, alıcı dilin yapısı üzerinde kartopu etkisi yaratan bir zincirleme reaksiyonun ödünç alınmış bir biçim birim kümeleri olduğunda, müdahalenin dolaylı bir sonucu olarak meydana gelir.

Thomason, aynı yerde aynı anda birden fazla dilin kullanılmasını dil ilişkisi olarak tanımlar (2001, s.1). Dil ilişkisi çoğunlukla, en azından bazıları belirli bir coğrafi bölgede birden fazla dil konuşan konuşmacı grupları arasındaki yüz yüze etkileşimleri içerir.

Dil ilişkilerinin farklı sonuçları olabilir. Dil ilişkisinin en yaygın sonucu, dillerin bazılarında veya tümünde ortaya çıkan değişikliktir: tipik olarak, her zaman olmasa da, dillerden en az biri, diğer dillerden en az biri üzerinde biraz fazla etkiye sahip olmasıdır. En yaygın özel etki türü kelimelerin ödünç alınmasıdır. Ödünç alınan sadece kelimeler değildir: dil yapısının tüm yönleri, doğru sosyal ve yapısal koşullar karışımı göz önüne alındığında, bir dilden diğerine aktarılmaya tabidir (Thomason, 2001, s. 10-11).

Bazı temas durumlarında ilişki halinde olan gruplar ya istemedikleri için ya da öğrenmek için yeterli fırsata sahip olmadıklarında veya her iki durumda birbirlerinin dillerini öğrenmezler. Böyle bir durumda bir temas dili *pidgin* (tamamen ikinci bir dil olarak ortaya çıkar ve sınırlı amaçlar için kullanılır) veya *creole* (bir topluluğun ana dili) ortaya çıkabilir (Thomason, 2001, s. 12).

Dil ilişkisinin başka bir sonucu dillerden birinin ortadan kaybolmasıdır. Bu, dilin tüm konuşmacıları başka bir dile geçtiğinde olur; diğer olasılık, dilin tüm konuşmacılarının düşman işgalciler tarafından katledilmesi veya doğal afetler veya ölümcül hastalıklar nedeniyle öldüklerinde ortadan kaybolmasıdır (Thomason, 2001, s. 12).

Daha önce de değinildiği üzere dilin bütün düzeylerindeki değişimler, sosyal ve yapısal koşullar birlikte ele alındığında tam anlamıyla açıklığa kavuşur. Dil değişimleri üzerindeki sosyal nedenler tezin sonraki bölümünde Kaşkaylar üzerinden örneklendirilerek ele alınacaktır. Bu bölümde dil ilişkilerindeki yapısal etkenlerden, Johanson'un geliştirdiği *kod kopyalama* modeline göre kısaca bahsedilecektir.

2.2. KOD KOPYALAMA MODELİ

Lars Johanson, 1992'de *Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten* (Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler) adlı çalışmasında Türkçe malzemenen yola çıkarak dil ilişkilerinde yapı özelliklerinin dil değişimlerinde ne kadar etkili olduğunu ele almıştır. İlgili çalışma, Nurettin Demir tarafından Türkçeye çevrilerek Türk Dil Kurumu tarafından üç defa (2007, 2014, 2022) basılmıştır. Bu çalışmada, eserin 2014'teki baskısı kullanılmıştır.

Johanson, yabancı dillerden alınmış unsurlar için *kod kopyalama* terimini kullanmıştır. İlişkide bulunan iki dilden biri sosyal bakımdan baskın (B) ve diğeri sosyal bakımdan zayıf (A) olabilir. Johanson'a göre dil unsurlarının kopyalanmasında A'dan B'ye ve B'den A'ya iki türlü etki mevcuttur. Sosyal baskınlığın aşırı olması sonucu baskın dil lehine zayıf dilden vazgeçilebilir ve bu *dil değiştirme* olarak nitelendirilir. Fakat dil değiştirme sonucu A konuşurları B dilinde *alkatman* olarak varlığını sürdürebilir. Bu modele göre, alıcı dil B dilinden kopyaladığı unsurları kendi dil sistemine göre uyarlarken, gereksiz dil özelliklerinin bırakıldığı ve gerekli eklemelerin yapıldığı belli

bir sürece tabi tutar. Kopyalama sürecine göre B dilinden A diline üç tür kopyalama yapılabilir: *genel*, *seçilmiş* ve *karışık*.

2.2.1. Genel Kopyalar

Genel kopyada, dil olgusu bütün olarak, yani malzeme, bitişme, anlam ve sıklık gibi dilin bütün yapısal özellikleri ile birlikte kopyalanır (Johanson, 2014, s. 29). Bu yapılar biçimsel açıdan basit ve karmaşık olabileceği gibi, bağımlı veya bağımsız da olabilir. Örneğin, Rusça *kombayn* sözcüğü, Farsçadan *na*, *bi* gibi ön takılar Azerbaycan Türkçesine bütün yapısal özellikleri ile birlikte genel kopyalanmıştır.

Alıcı dille verici dilin ses sistemindeki farklılıklardan kaynaklanan B unsuru A dilinin ses sistemine süreç içerisinde uyum sağlayabilir. Örneğin Rusçadan alınmış *stakan* sözcüğü Azerbaycan Türkçesinin ses dizgesine uyum sağlayarak *istakan* olmuştur.

2.2.2. Seçilmiş Kopyalar

Seçilmiş kopyalarda kopyalanan dilin bütünü değil belli yapısal özellikleri kopyalanmaktadır. Bu tür kopyalamada A birlikleri B öbeklerinden kaynaklanan materyal, birleşme, anlam veya sıklık gibi özelliklerden birini veya birkaçını seçerek kopyalar (Johanson, 2014, s. 33). Örneğin Uygur dönemi Türkçesinde eserlere yapılan çeviri sonucu dile çok sayıda anlam kopyaları geçmiştir. Bu geleneğin İslami dönemde de devam etmesiyle çevirilerde İslami inanç ve ibadete ait terminolojiler Türkçe karşılıkları ile doldurulmuştur (Eker, 2010, s. 200).

2.2.3. Karışık Kopyalar

Karışık kopyalar, seçilmiş kopyalarla birlikte içerisinde en az bir genel kopya bulunduran birleşme kopyalarıdır. Örneğin Türkiye Türkçesinde *Anladım ki gelmez* cümlesinde hem belli bir tümleş cümlesi tipi kopyalanmış, aynı zamanda bu kalıp, bünyesine Farsçadan kopyalanmış *ki* bağlacını da almıştır (Johanson, 2014, s. 37).

Johanson, yapısal etkenlerden bahsederken dildeki yapıların *dayanıklılığı*'nın, *çekici özellikler*'inin de göz ardı edilemeyeceğine vurgu yapıyor. Dayanıklılık skalasına göre genel olarak kelime hazinesinin en zayıf bölüm olduğunu, biçim birim, özellikle de çekim eklerinin ise daha dayanıklı olduğunu belirtiyor (2014, s. 51). Çekici özelliklerden bahsederken bağımsız yapıların bağımlı yapılara göre, eklemeli dillerin morfolojisinde bağımlı biçim birimlerin arasındaki sınırların açık olmasının çekimli dillerdeki kaynaşmaya göre, eklerin heceli oluşları, somut yapılarla kıyasta soyut kavramların veya ses sisteminde /a/, /i/, /u/ gibi ünlülerin /ö/, /ü/, /ı/ gibi ünlülere göre daha çekici olduğunu söylüyor. Elbette genel anlamda çekiciliğin bazen dil değişimlerinde yapısal etkenlerin rolünü açıklamada yeterli olmadığını belirterek *görece çekicilik* kavramını en önemli ölçüt olarak ileri sürüyor (2014, s. 54-62).

3.BÖLÜM

TOPLUMSAL DİLBİLİM AÇISINDAN KAŞKAYCA

3.1. KAŞKAYCAYI ETKİLEYEN ETKENLER

Kaşkayların günümüzde yaşadığı bölgedeki toplum dilbilimsel bağlam incelendiğinde, onların ağırlıklı olarak sayısal, siyasi ve ekonomik olarak Fars dilli konuşurların egemen olduğu bir çevrede yaşadıkları dikkat çekmektedir. Bu dominantlığa rağmen, Kaşkayca Farsça içinde tamamen asimile olmamıştır. Kaşkayları Fars bölgesindeki İranlı konuşmacılardan ayıran en önemli özellik Türkçe konuşmalarıdır. Dikkate değer başka bir nokta, Kaşkayların İran'da yaşayan diğer Türk topluluklarından uzak bir sınırdan yaşamalarıdır. Konfederasyonun konumunun bir sonucu olarak, Kaşkayca, diğer ilgili Türk dillerinden ayrı olarak gelişmiştir ve Farsçanın yoğun baskısı dil üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sebep olmuştur. Dolayısıyla bu iki özellik göz önünde bulundurulduğunda Kaşkaycadaki iki dillilik çok da şaşırtıcı değildir.

Kaşkayların tarihini araştıran çalışmalar incelendiğinde, Kaşkayların yönetmeye çalıştıkları göçebe hayatının farklı dönemlerde ciddi baskılara maruz kaldıkları görülür. Tabii zaman zaman merkeze başkaldırma ve geleneklerini koruma çabaları olmuştur. Örneğin bu tür en son girişim, Şah'ın düşüşü ve İslami Cumhuriyetin kuruluşu sırasında yapılmıştır, fakat bu da merkezle aralarındaki düşmanlığı hızla yeniden ortaya çıkarmıştır (Beck,1980a). Bu karışık dönemdeki bir dizi değişiklikler Kaşkay dili üzerinde de etkili olmuştur. 1950'lerde Kaşkay çocukları için aşiret okulları sistemi kurulmuş ve çok sayıda Kaşkay çocuğunun eğitim alması sağlanmıştır. Bu okullarda eğitim Farsça idi ve öğrencilerden sadece Farsça yazmaları ve okumaları istenmişti (Beck, 1986, s. 276-277). Bu da muhtemelen Farsçanın Kaşkay gramer yapıları üzerinde daha fazla etkili olmasına neden olmuştur. O dönemi araştıran çalışmalarda da haklı olarak Rıza Şah'ın göçebeleri zorla yerleşik hayata geçirme isteği bu kez yerleştirme çabalarında eğitimin bir araç olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Hendershot (1965), Behmanbegi hükümetin aşiret halklarını sadık bir vatandaş yapmasının tek yolunun onları eğitmek olduğu inancındaydı. Bunun aynı zamanda hükümetin aşiretleri yerleştirme hedefini desteklemenin en emin yolu olduğunu belirtmektedir (akt. Shahshahani, 1995, s. 147). Aynı zamanda İran'da göçebelerin yerleşik hayata geçmesi

ile ilgili yapılmış reformlar da onların Farsça konuşanlarla daha fazla temasta olmasına ve artan iki dilliliğe yol açmasına sebep olarak gösterilebilir.

UNESCO, *Dil Canlılığı ve Tehlikede Olma Durumu Metodolojik Kılavuzu*⁷,nda bir dilin canlılık/tehlike derecesinin belirlenmesi ve dilin sürdürülmesi veya yeniden canlandırılması için önlemler geliştirmek için aşağıdaki dokuz ölçütü tanımlar:

1. Nesiller arası dil aktarımı
2. Mutlak konuşur sayısı
3. Konuşmacıların toplam nüfus içindeki oranı
4. Dilin kullanım alanları ve işlevleri
5. Yeni alan adlarına ve medyaya yanıt
6. Dil eğitimi ve okuryazarlık için materyallerin mevcudiyeti
7. Resmi statü ve kullanımı dâhil olmak üzere resmi ve kurumsal dil tutum ve politikaları
8. Topluluk üyelerinin kendi dillerine yönelik tutumları
9. Belgelemenin nicelik ve niteliği

Bu faktörlerin birlikte ele alınması bir dilin genel toplum dilbilimsel durumunu karakterize edebilmek için yararlıdır.

3.1.1. Nesiller Arası Dil Aktarımı

Bir dilin canlılığının değerlendirilmesinde en yaygın faktör, onun nesilden nesile aktarılıp aktarılmadığıdır (Fishman, 1991). Bu faktöre göre tehlike, istikrardan yok olmaya kadar bir süreklilik üzerinde sıralanabilir. Dilde “güvenlilik” derecesi bir dilin sonraki nesle aktarılması garantisini vermeyebilir. Çünkü herhangi bir zamanda konuşanlar dillerini bir sonraki nesle aktarmayı bırakabilirler. Nesiller arası dil aktarımı açısından belirlenen tehlike dereceleri göz önünde bulundurulduğunda genel olarak Kaşıkaycı *Güvensiz (4)* derecede değerlendirebiliriz.

Ailelerin dillerin korunmasında ve yeni nesle aktarılmasında önemli bir vazife

⁷ www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206 01.03.2022/ 18.21

edindiğini dikkate alırsak Kaşkay ailelerinde de çocuk yaşlarından itibaren ana dilinin öğretilmediğini gözlemleyebiliriz. Fakat belli bir yaştan sonra örneğin okul aşamasına gelmiş çocuklar Kaşkaycayla birlikte Farsça da öğrenmeye başlıyorlar. Göçebelige devam eden ailelerde veya küçük köylerde yerleşik hayata geçmiş ailelerde de çocuklar rahat bir şekilde ana dillerini konuşmaya devam etmektedirler. Fakat büyük şehirlerde belli ilçelerde yaşayan ailelerde dil aktarımında aksaklıkların olduğu tespit edilmiştir. Bunu evliliklerin de etkilediği söylenebilir. Şöyle ki Kaşkaylar kendi tayfaları dışında farklı etnik gruplarla da evlilik yapmaktadırlar. Göçebelik döneminde farklı etnik gruplarla⁸ evlilik yapmış ailelerde Türkçenin aktarımında bir aksaklığın tespit edilmediği, fakat yerleşik hayata geçişten sonra şehirlerde farklı etnik gruplarla yapılmış evlilik sonrası çocukların ana dil olarak daha çok Farsçayı öğrendikleri görülmektedir. Bununla birlikte büyük şehirlerde bile yaşadıkları mahalledeki Kaşkay nüfus yoğunluğuna ve özellikle aşiret okullarının mevcut oluşuna göre 3-4 yaşındaki çocuklar da ailelerinden Kaşkayca öğrenmekte ve çevrelerindeki Kaşkay çocuklarla iletişimlerini ana dilleri ile sürdürmektedirler. Bazı ailelerde ise çocuklar Türkçeyi anlamalarına rağmen konuşma dili olarak Farsçayı tercih etmektedirler. Bunun da en başlıca sebeplerinden biri çocukların dışarıda kendilerine çok sayıda oyun arkadaşı bulmaları için Farsçaya eğilim sağlamalarıdır. Bu da dilin bir sonraki nesle aktarımındaki güvenilirlik derecesini düşürmektedir.

3.1.2. Mutlak Konuşur Sayısı, Dilin Kullanım Alanları ve İşlevselliği.

Kaşkayların kesin konuşur sayı belli olmasa da yerleşik hayata geçtikten sonra bile günlük hayatta büyük oranda Kaşkayca ile konuştukları gözlemlenmektedir. Ancak bu işlevlilik mekâna göre farklılık göstermektedir. Çınarşahçıhan/Goumiyeh, Hekimbaşı, Reşnebad, Kudyan, Kevar, Ateşgeda, Firuzabad gibi yerlerde Kaşkaycanın kullanım sıklığı yüksek olmasına rağmen Şiraz gibi büyük şehirde Gomşe, Zergan, Koşan gibi ilçelerdeki bazı mahallelerle sınırlıdır. Eskiden göçebeliliğin daha yaygın olduğu dönemlerde Kaşkaycanın kullanım alanının çok geniş olduğu söylenebilir. Fakat İran'daki birtakım reformlar sonrası Kaşkayların yerleşik hayata geçmesi, aynı zamanda eğitimin aşiretler arasına da nüfuz etmesiyle Kaşkaycanın kullanım alanı daralmıştır.

⁸ Kaşkayların farklı etnik gruplardan çoğunlukla Lor'larla akrabalık ilişkileri kurdukları söylenebilir.

İran'daki tek resmi dilin Farsça olduğunu göz önünde bulundurursak yerleşik hayata geçtikten sonra dilin işlevselliğinin daha da kısıtlanmış olduğunu görürüz. Buna rağmen hâlâ Kaşkay nüfusunun yoğun yaşadığı bölgelerde Kaşkaycanın çok fazla kullanıldığı, günlük işlerin, alışverişin Kaşkaycayla yapıldığı gözlemlenmiştir. Fakat büyük şehirlerde dağınık bir şekilde yaşayan Kaşkaylar arasında bu dilin kullanma alanının daraldığı, çoğu zaman aile içinde kullanımla sınırlandırıldığı, kimi zaman daha da ileriye giderek Farsça ile yer değiştirdiği tespit edilmiştir.

3.1.3. Dilin Medyada Kullanımı

İran'ın resmi dil politikası ile ilgili belirlediği maddelere göre Farsça bütün alanlarda işlevlerini koruyan bir dil konumundayken, dini eğitimde Arapça kullanılmaktadır. İran Anayasasına göre basın ve yayın kurumlarında Farsça ile birlikte farklı etnik grupların dillerinin de sınırlı şekilde kullanımı ve okullarda öğrenimi serbest bırakılmıştır. Fakat basın veya yayın dili olarak farklı etnik grupların dillerinin kullanım olanağının çok sınırlı olduğunu söyleyebiliriz (Bosnalı, 2012, s. 51-52). Elbette İran genelinde dil politikasındaki maddeleri gözetmeksizin yerel dillerin işlevlerine karşı fiilen gerçekleştirilen sınırlamalar diğer dillerin de işlev alanlarının daralmasına ve belki de bir süre sonra yok olmasına yol açabilir.

İran'daki Türk dilleri içerisinde sadece Azerbaycan Türkçesiyle *Seher*, *Sehend*, *Savalan*, *Azerbaycan*, *İşrag* gibi televizyon ve radyo kanallarının yayın yaptığı bilinmektedir. Fakat İran'daki diğer Türk topluluklarının dili dâhil Kaşkayca için de böyle bir durum söz konusu değildir. Sadece Yasuc radyosunda 2015'ten beri haftada bir defa yarım saat Novzer Ostovar ve Arsalan Purmuhammed'in sunuculuğunda *Ağır El* programı Kaşkaycayla yayımlanmaktadır. Bunun dışında son yıllarda sosyal medyada, özellikle Instagram, Telegram ve Whatsapp gruplarında Kaşkayların dili, folkloru, tarihi, edebiyatı ve benzeri konularda Kaşkayca bilgilendirici paylaşımlar yapılmaktadır. Bunların dışında Şiraz'da *Alma*, *Qaşqay* ve *Kiyanneşr* adlı özel yayınevleri mevcuttur. Bunlardan Alma ve Qaşqay yayınevleri Azerbaycan Türkçesi için kullanılan Arap alfabesinden yararlanarak Kaşkayca yayınlar yapmaktadır. Diğer yayınevi ise maddi sıkıntılardan dolayı şimdilik faaliyetini durdursa da *El Sözü* adlı 14 sayıdan ibaret bir Kaşkayca dergi çıkarmıştır. Elbette bunların bireysel çabalardan öteye geçemediğini

vurgulamakta fayda vardır.

3.1.4. Dil Öğrenimine Yönelik Yazılı Materyaller

Kaşkayca yazı dili değildir. Bu dilin kendine özgü alfabesi bulunmamaktadır. Bireysel çabalarla yapılan çalışmalarda da dil olarak Farsça bazen de Azerbaycan Türkçesi için kullanılan Arap alfabeli Kaşkayca kullanılmaktadır. Yazı dili olmadığı için Kaşkayca metinlerde de standart yazımdan ziyade farklı tayfaların dil özelliklerini görmek mümkündür. Yapılmış çalışmaların çoğu ya tarih ya da kültürü koruma amacını taşır. Bununla birlikte son yıllarda dil öğrenimine yönelik çalışmalar ortaya konulmaktadır. Özellikle kendileri de Kaşkay olan Esedullah Merdani, Emad Hezreti, Vahid Moeinifar, Mehyari Abdülhüseyin, Novzer Ostovar gramer veya sözlük çalışmaları yapmışlardır. Sözlük çalışmalarının dili Arap alfabesiyle (bazı durumlarda Latin alfabesi de kullanılmıştır) Kaşkayca-Farsçadır. Ama gerek gramer gerekse sözlük çalışmalarında açıklamalar genelde Farsça yapılmıştır. Aynı zamanda dil öğretmek ve Kaşkaycayı yaygın hale getirmek amacıyla Ayvazullah Seferi, Arsalan Mirzai, Nevroz Abbasi gibi yazarlar da edebi çalışmalar yapmaktadırlar. Gün geçtikçe, Kaşkayca üzerine yapılan çalışmalar sayı itibarıyla artış gösterse de bunların çoğu farklı alanlarda eğitim görmüş kişiler tarafından yapıldığı için dilcilik açısından nitelikli akademik çalışma sayılmamaktadır.

3.1.5. Resmi Kurumların Dil Tutumları

Aslında yukarıda da bahsedildiği üzere İran'da resmi dil politikasına göre devletin tek resmi dili Farsçadır. Farsça prestijli dil olarak bütün alanlarda işlevseldir. Kurum ve kuruluşlarda diğer etnik grupların dillerinin kullanılmasının çok sınırlı olduğu söylenebilir. İran içerisindeki diğer azınlık diller gibi Kaşkaycanın da öğretilmesinde devlet tarafından herhangi bir teşvik ve destek görülmemektedir. Fakat yine bireysel çabalarla resmi devlet kurumlarından alınmış yasal izne göre birkaç merkez faaliyet göstermektedir ve bu merkezlerde Kaşkaycanın kullanılması ve öğretilmesi farklı açılardan ele alınmaktadır. Bu merkezlerden biri devlet tarafından açılmış Behmenbegi adına Kültür Merkezi'dir. Bu merkezde yine devletten alınmış resmi izne göre haftada

bir gün Hüseyin Heyderi öncülüğünde Kaşkay dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü gibi konularda toplantı yapılmaktadır. Bir diğer merkez İsmail Musalu tarafından kurulmuş *Perto Nur-e Ocag* (Ocak nurunun saçılması) adlı Enstitüdür. Burada da dil-tarih (Ayvazullah Seferi), folklor (Arsalani Muradi), sunuculuk (Mohsen Namdari) vb. dersler verilmekte ve bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Aynı zamanda Enstitü tarafından ara ara konferanslar düzenlenmekte, Kaşkayca basılacak kitaplara da maddi destek sağlanmaktadır. Bunların dışında Kaşkay müziğinin öğretilmesinde resmi kurumlardan alınmış izinle Şehreza'da müzik merkezi faaliyet göstermektedir. Fakat bu merkezler her ne kadar devlet izniyle faaliyet gösterse de finansal olarak bu merkezleri kuran kişiler ve üyeleri tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla merkezlerin faaliyetlerinin sürekliliği kısıtlı bir şekilde devam etmektedir.

3.1.6. Bireysel Tutum

Resmi statüsü olmayan ve azınlık dil niteliğinde olan dillerin konuşurlarının ana dilleri hakkındaki düşünceleri oldukça önemlidir. Elbette toplumların kendi dillerine karşı olan pozitif tutumları dilin gelişmesine ve işlevinin sürdürülmesine olumlu yansımaktadır. Kimi durumlarda ana dili konuşanların dillerine karşı kayıtsız kalmaları veya olumsuz düşünmeleri bu dillerin baskın dile değişmesini hızlandırmaya yol açmaktadır.

Kaşkaylar kendi dillerine “Torki/ Türki” demekte veya gerektiğinde diğer Türk dillerinden ayırmak için “Torki Qaşqayı” olarak tanımlamaktalar. Türk kökenli Kaşkaylar farklı tayfalardan oluşmaktadır ve bazıları Türkiye’den bazıları ise Azerbaycan tarafından çok uzun bir zaman diliminde Fars eyaletine göç ettiklerine inanmaktadırlar. Çevredeki diğer kavimler tarafından da “Tork” veya “Torki Qaşqayı” olarak tanımlanmaktadırlar.

Alan araştırması sırasında yapılan görüşmelerde Kaşkayların çoğu ana dillerine karşı olumlu tutum sergilemişlerdir. Çoğunlukla Kaşkaycanın ana dilleri olduğunu, bunu korumanın bir vazife olduğu düşüncesindedirler. Özellikle çocuklarına öğretilmesinin, unutturmamalarının gerektiğini ifade etmişlerdir. Fakat bunlarla birlikte bazı kişiler Farsçanın eğitim ve bölgedeki diğer halklarla iletişim aracı olduğunu ifade ederek Farsçayı (Kaşkayların tamamı Farsçaya Tacikçe demekteler) tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda çocukken ana dilini

öğrenen gençler, kendilerini daha rahat ifade etmek için Kaşkayca'yı tercih etmekte, Farsçayı çevreyle uyum sağlamak ve eğitim görmek için zorunlu olarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Çocuklarda ise ana dile karşı tutum değişiklik göstermektedir. Şöyle ki okula başlayana kadar ailelerinden sadece Türkçe öğrenenler Türkçeye karşı daha bilinçlidirler. Fakat küçük yaşlarından itibaren iki dilli büyüyen çocuklar daha rahat bir tavır sergilemekte hatta Farsçaya karşı eğilim göstermektedirler. Bazı çocuklar ev dışında Türkçenin konuşulmadığını ve arkadaşlık kurmak için, diğer çocuklarla oyun oynayabilmek için Farsçayı daha çok sevdiklerini belirtmişlerdir. Elbette bu tutum dilin sürekliliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

3.1.7. Belgelemenin Niceliği ve Niteliği

Kaşkaylar hakkında yapılmış eski çalışmalar ele alındığında daha çok tarihi ve etnografik çalışmaların yapıldığı, Kaşkayların dili ile ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bunlar içerisinde özellikle Soper'in (1987) çalışması önem arz etmektedir. Sonraki dönemlerde yine Batıda (Csató, 2004, 2005, 2006; Kırıl, 2004, 2005 ; Bulut, 2006, 2016) ve Türkiye'deki (Erenoğlu, 2011, 2016, 2017; Doğan, 2015, 2020, 2021a, 2021b) araştırmacılar tarafından önemli çalışmalar yapılmaya devam etmiştir. Fakat bu çalışmaların çoğu yurtdışında yapıldığı için çoğu Kaşkay'ın bunlardan haberi yoktur veya Kaşkayca ve Farsça dışında bir dille yapıldığı için dillerini rahatlıkla öğrenmeleri için uygun bir seçim değildir. İran'da Kaşkayca üzerine yapılan çalışmalar ise azdır ve dilcilik açısından nitelikli sayılmamaktadır.

3.1.8. Sosyo-ekonomik Etkenler

Bilindiği üzere İran'da çeşitli göçebe topluluklar yaşamaktadır ve bu göçebe toplulukların nüfus olarak en kalabalık olanını Kaşkaylar oluşturmaktadır. Kaşkaylar 20. yüzyılın ortalarına kadar göçebelik geleneğini sürdürmüşlerdir. Fakat daha sonra İran'da göçebelere yönelik birtakım reformlar sonrası çoğu Kaşkay eski yaşam biçiminden uzaklaşmaya başlamıştır. Yerleşik hayata geçmek Kaşkayların dillerinde de değişikliklere sebep olmuştur. Eskiden yaylada veya kışlakta genelde kendi toplumları ile bir arada yaşayan Kaşkaylar yerleşik hayata geçtikten sonra İran'daki farklı

toplumlarla bir arada yaşamaya başlamışlar. Ve farklı toplumlarla iletişim aracı olarak Farsçayı tercih etmeleri Kaşkaycanın Farsçadan çok yönlü etkilenmesine ve birçok dilsel kopyalama sürecini hızlandırmaya sebep olmuştur. Fakat yerleşik hayata geçiş döneminde büyük şehirlere göç eden Kaşkaylarla köylere yerleşen Kaşkayların da Farsçadan etkilenme şekli değişiklik göstermektedir. Alan araştırması sırasında şehirlere göç eden Kaşkayların eski göç yollarında kurdukları küçük köylere yerleşenlere kıyasla Farsçadan daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda dikkat çekici bir başka nokta Kaşkayların, şehir hayatının getirdiği teknolojik araçların etkisi ile dillerinde mevcut olan sayı sözcüklerinin kullanım alanına göre değişiklik göstermesidir. Şöyle ki Kaşkaylar telefon numaraları veya alışveriş sırasında kullandıkları bankamatik kartlarının şifrelerini söylerken sadece Farsça sayılar kullanmaktadırlar. Ama geleneksel konulardan bahsederken, örneğin hayvan sayımını anlatırken onların Türkçe sayılar kullandıkları tespit edilmiştir. Çocuklar da Türkçe sayıları bilmelerine rağmen yaşlarını, kaçınıcı sınıfta okuduklarını Farsça sayılarla ifade etmektedirler.

Kaşkayların ekonomik durumu da yerleşik hayata geçtikten sonra değişmiştir. Eskiden çoğu Kaşkaylar hayvancılık ve kısmen tarımla uğraşmaktaydılar. Fakat sonraki yıllarda bazı aileler reformların etkisiyle, bazıları ise kuraklık ve dolayısıyla otlaklardaki kıtlık nedeniyle hayvanlarını satarak şehirlere göç etmişlerdi. Şehirlere yerleşmiş ailelerin de bazıları geçimlerini sağlamak için işçilikle uğraşmış, bazıları meyve sebze satmış veya bakkal çalıştırmış, okuryazarlığı olanlar ise okullarda veya herhangi bir devlet kurumunda çalışmaya başlamıştır. Köylere yerleşen bazı aileler ise mümkün olduğunca tarımı bırakmamaya veya para karşılığında hayvanlarına baktırarak onlardan gelen gelire geçimlerini sağlamaya devam etmektedirler. Fakat köylere yerleşen çoğu ailenin çocuğu da ya eğitim ya da iş bulmak amacıyla büyük şehirlere göç etmektedirler. Bu genç neslin de aileden uzaklaştıkça yeni çevrede sıklıkla Farsça kullandığı ve belirli düzeyde öğrendiği Kaşkaycadan uzaklaştığı gözlemlenmiştir. Elbette bu gibi koşulların sonucu olarak dil değiştirmenin çok hızlıca gerçekleştiği söylenebilir.

3.2. KAŞKAYLARDA ÇOK DİLLİLİK

İran farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir coğrafya olmasına rağmen dil

politikasından dolayı ülkedeki tek resmi dil Farsçadır. Farsçanın bütün alanlarda kullanılması, İran'da yaşayan diğer etnik grupların da Farsçayı iyi bir düzeyde öğrenmesine neden olmuştur. Alan araştırması sırasında Kaşkaylarla yapılan görüşmelere göre göçebelik döneminde birçok Kaşkay Türkünün Farsça bilmediği tespit edilmiştir. Kendisi de Kaşkay olan Behmenbegi'nin devlet desteği ile kurduğu göçebelere yönelik aşiret okulları sonrası diğer göçebe topluluklar gibi birçok Kaşkay da Farsça eğitim görmeye başlamıştır. Bu eğitim sonrası Kaşkaylar arasında yavaş yavaş iki dilliliğin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Sonraki nesillerde de çocuklar ana dillerini bilmekle birlikte okullarda Farsça öğrenmeye devam etmiş ve Farsça bilenlerin sayısı artmıştır. Fakat günümüzde Kaşkayların Farsçayı öğrenmeye başlama zamanı değişiklik göstermektedir. Akrabalarından veya Kaşkayların yaşadığı çevreden uzak büyük şehirlerde yaşayan bazı ailelerde ebeveynler çocuklarına küçük yaşlardan itibaren Farsça öğretmektedirler ve bu çocukların bazıları eğer anne baba evde Türkçe konuşmaya devam ediyorsa ana dillerini de öğrenerek iki dilli büyümektedirler. Bazı çocuklar evde Türkçe konuşulmasına rağmen iletişimde ana dillerini ikinci plana atarak Farsçaya öncelik vermektedirler. Fakat genç yaşta ve daha büyük yaşta olanların çoğunlukla Kaşkayca'yı tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Hatta bazı yaşlılar Farsçayı ihtiyaç çerçevesinde öğrenerek yalnız pazara veya alışveriş yerlerine çıktıklarında kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmelere katılan Kaşkayların %75i erkek, %25i kadındır. Ayrıca katılımcıların %54'ünde baskın dil Kaşkaycadır; %31 oranında dengeli iki dillilik belirlenmiştir ve %15 oranında katılımcıda ise baskın dil Farsçadır. Yapılan gözlemler sonucunda Kaşkay kadınlarının günlük konuşmada Farsçadan daha fazla etkilendikleri ve konuşmalarında Farsça kelimeleri daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda özellikle erkekler resmi cümle kurarken tamamı Farsça yapılardan oluşan kalıp ifadeleri yoğun bir şekilde kullanmaktalar.

4.BÖLÜM

KAŞKAYCA- FARŞA DİL İLİŞKİLERİ

4.1. TİPOLOJİK AÇIDAN KAŞKAYCA VE FARŞA

Dil ilişkilerinde A ve B yapıları arasında tipolojik benzerliğin çekici olduğu ve kopyalamayı kolaylaştırdığı bilinmektedir. Johanson, *diller arası eşdeğerlilik* tespitine dayanarak tipolojik yakınlığın gerek ödünçleme gerek karışma için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede A dili ses bilgisi, biçim bilgisi, anlam bilgisi ve söz diziminde kendi yapısına eşdeğer bulduğu B unsurlarını kolay bir şekilde kopyalamaktadır. Fakat Thomason, Dawkins'in çalışmalarından örnek vererek uygun sosyal koşullarda ilgili dillerin tipolojik olmayan unsurları da kopyalayabileceğini belirtmektedir. Örneğin, İç Anadolu Yunancasında isimlere üçüncü şahıs iyelik eklerinin eklenmesinin nedenini sosyal nedenlerle Türkçeden etkilenmesi ile açıklamaktadır veya Michif'te isim öbeği/ fiil öbeği ayrımının ortak bir kod değiştirme düzenine benzemesinin dilsel süreçlerle açıklanmayacağını, bunun Michif'in iki dilli yaratıcıları ve sosyal bağlamları arasındaki ilişkilerden kaynaklandığını belirtmektedir (2008, s. 53). Benzer bir durum eklemeli bir dil olan Aleutçanın yoğun Rusça etkisiyle bükümlü bir dil haline gelmesinde de görülmektedir. Aleutçada fiil çekim eklerinin Rusçadan alınmış eklerle değiştirilmesiyle ortaya çıkan fiil sisteminin, diğer Aleut lehçelerinden çarpıcı biçimde farklı olduğu tespit edilmiştir (Thomason & Kaufman, 1992, s. 19).

Klasik Farsça döneminde kimi dil özelliklerini kaybeden Farsça, değişik tipolojilere sahip Hint-Avrupa dilleri ile Türk dilleri arasında bağ kuran bir dil konumundadır (Eker, 2009, s. 374). Farklı araştırmacılar tarafından Eski ve Orta Farsçanın yerini alan yeni Farsçanın tipolojik olarak Türkçeye yakınlığı söylenmektedir (bk. Csató, 2004; Johanson, 1998, 2014; Johanson & Bulut, 2006; Johanson & Utas, 2012). İran dilleriyle Türk dilleri arasındaki dilbilimsel yaklaşma çok uzun süren temaslar sonucudur. Elbette bu dilbilimsel, kültürel ve siyasi etkileşim tek yönlü değildir (Eker, 2013, s. 492). Uzun etkileşim sonucu Türk toplulukları İran kültürünün birçok unsurunu ödünç

almış, önemli sayıda İranlıyı da asimile etmiştir. Orta Asya'nın çoğu bölgesi Türkleştirilmiştir. Türk ve Moğol fetihleri, Anadolu ve Azerbaycan'ın çoğunun Türkleşmesini ilerletmiştir. Azerbaycan'da yaşayan eski İranlı ve Paleo-Kafkas nüfusları büyük ölçüde Türkleştirilmiştir (Johanson & Bulut, 2006, s. 2). Çağdaş dönemde İran dillerinden olan Kuzey Tacikçede yeni fiil yapılarının oluşumu Özbekçe ile sıkı temasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Tacikçe, Doerfer tarafından “oluşmakta olan bir Türk dili” olarak nitelendirilmiştir (1967, s. 57). Diğer taraftan Soper (1987), Özbekçenin söz varlığında ve yapısındaki değişiklikleri Tacikçenin Özbekçeye etkisi olarak belirtir. Kaşkayca'yı ise Türk dilleri ve lehçeleri arasında en ağır biçimde “İrancalaşmış” olarak nitelendirir.

Kaşkayca ile Farsça arasında farklı düzeylerdeki benzerliklere rağmen genel anlamda bu iki dil farklı tipolojik özelliklere sahiptir.

- ❖ Farsçanın ünlü sistemi için karakteristik olmayan /ı, ö, ü/ ünlüleri Kaşkaycada kullanılmaktadır. Yoğun etki sonucu bazı durumlarda Farsçanın etkisiyle /ö/ ve /ü/ ünlülerinin başka ünlülere değiştiği görülse de, tam olarak kullanımdan düşmemiştir.
- ❖ Bazı Türkçe kökenli sözcüklerin ses dizgesi Farsçanın ses dizgesine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Kaş. *yeylāy* (TT. yayla), *Qāşyāyi* (TT. *Kaşkayı*) kimi sözcüklerde ilk /a/ öndamaksıllaşmış, ikinci /a/ uzamış ve söz sonundaki *qaf* Farsça söyleyiş biçimi gibi *qayın* olmuştur.
- ❖ Türk dillerinde önlük-artlık uyumu önem taşımaktadır. Fakat Farsçada ünlülerde önlük-artlık uyumunun gelişmemesi Kaşkayca'yı da etkileyerek bu uyumun bozulmasına sebep olmuştur. Buna rağmen Türk dilleri için tipik olan önlük-artlık ve kimi zaman da düzlük-yuvarlaklık uyumu Kaşkaycada da görülmektedir.
- ❖ Hem Türkçe hem de Farsçada kök hecede ikiz ünsüz kullanımı atipiktir. Kaşkaycada söz kökünde ikiz ünsüz kullanımı yaygın olmakla birlikte, bazı sözcüklerde bu ikizleşme Ana Türkçedeki kullanımın bıraktığı seslik izleri niteliğindedir. Örneğin, AT *nēçe* >Kaş. *neççä*, AT *ēki* > Kaş. *ikki*, AT *kārı* > Kaş. *qārri* vb.
- ❖ Kaşkayca diğer Türk dilleri gibi tipolojik olarak eklemeli, Farsça ise bükümlüdür. Farsçanın bükümlü dil olması kopyalama için çekici olmamakla

birlikte, baskın olması ve bir dizi farklı sosyal nedenlerden dolayı Kaşkayca Farsçadan tipolojik yapısına zıt unsurlar kopyalamıştır.

- ❖ Bilindiği üzere Türkçe tipi eklemeli dillerin karakteristik özelliklerinden biri bağımlı biçim birimlerin sona eklenmesidir. Farsça da bazı durumlarda Türkçe gibi eklemeli dil görünümü sergilemektedir. Örneğin *dāneş* “bilim, bilgi”, *dāneş+cu* “öğrenci”. Bu açıdan Farsça İran dilleri içerisinde en atipik olandır. Fakat Farsçada Kaşkayca için çekici olmayan ve söz önüne eklenen birçok bağımlı biçim birim de mevcuttur. Bu birimler yaygın olmasa da özellikle kalıp şeklinde olan bazı öbeklerle birlikte Kaşkaycaya da kopyalanmıştır. Aynı zamanda eklemeli dillerdeki ek sınırlarının şeffaflığı Farsçada görülmemektedir.
- ❖ Türk dillerinde olduğu gibi Farsçada da belirlilik için özel bir işaretleyici yoktur. Her iki dilde de belirsizliği ifade etmek için özel bir tanımlık işaretleyicisi olmasa da genelde sözlüksel *bir* birimine ilaveten Farsçada *-i* özel birimi kullanılmaktadır. Örneğin, *bir mätläbi* “bir konu”, *bir organı* “bir kurum” , *bir qızı* “bir kız” vb.
- ❖ Farsça, sıfatları derecelendirmek için özel bir kalıba sahipken (*isim+üz+isim+ -tär/-tärin. İn pīrahän behtär üz digäri äst* “Bu gömlek diğerine göre daha iyi”) Kaşkaycada diğer Türk dillerinde olduğu gibi buna benzer bir kalıp yoktur.
- ❖ Her iki dilin söz diziminde de sola dallanma görülmektedir yani söz dizim tipolojisi ÖNY eğilimlidir. Fakat tamlamalarda Farsçayla Kaşkayca birbirinden farklılık göstermektedir. Kaşkaycada diğer Türk dillerinde olduğu gibi tamlayan öge öbeğin başında gelirken Farsçada tamlayan öge tamlanan ögeden sonra yer alır (*doxtär-i ziba* “güzel kız”, *ketab-e män* “benim kitabım” vb.)
- ❖ Diğer Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi Farsçada da bağımlı cümleler ilgi sözcükleriyle kurulmaktadır. Kaşkaycada bağımlı cümleleri kurarken sıklıkla olmasa da diğer Türk dillerinde olduğu gibi fiilsiler kullanılmaktadır. Fakat genel anlamda Kaşkaycanın bu yönde Farsçadan çok fazla etkilendiğini söylemek mümkündür.
- ❖ Sola dallanan söz dizimine sahip olduğu için Türk dilleri sontakılara sahipken Farsçada sontakılarla birlikte ön takılar da bulunmaktadır.

- ❖ Bilindiği üzere Türk dilleri için tipik özelliklerden biri de bağlaçların az olmasıdır. Kaşkaycada da kullanılan bağlaçlar genelde bağlaçlar açısından zengin olan Farsçadan kopyalanmıştır.

Bu farklılıklar yanında Kaşkaycayla Farsça arasında ortak özellikler de mevcuttur. Daha önce de değinildiği gibi bu benzer yapılar kopyalamayı kolaylaştıran özelliklerdendir.

- ❖ Türkçe ve Farsça hece yapısı olarak birbirine benzemektedir. Şöyle ki hece sonunda görülebilen ünsüz çiftleri dışında genelde her iki dilde de ünlüsüz hece tipi mevcut değildir. Hecelerdeki bu eğilim Kaşkaycada çift ünlülerden kaçınmada da görülmektedir. Bu özellik Farsça için de geçerli sayılabilir. Örneğin, izafe yapılarında iki ünlü arasında /y/ *bağlama ünsüzü* kullanılmaktadır. Birimlerin birleşmesi sırasında iki ünlü arasına gelen /y/ bağlama ünsüzünün Batı Oğuz Türkçelerinde diğer Türkçe gruplarına göre yaygın olması İran dilleri ile olan yakınlaşmanın sonucu olarak değerlendirilmektedir (bk. Johanson & Bulut, 2006).
- ❖ Hint-Avrupa dil ailesi içinde cinsiyetin olmaması açısından Farsça diğer akraba dillerden farklılık göstermektedir. Türk dillerinde de gramatikal cinsiyet mevcut değildir. Her iki dilde de cinsiyet gösteren sözlüksel birlikler dışında erkek ve dişi için aynı adlar, sıfatlar, zamirler kullanılmaktadır.

4.2. KAŞKAYCADAKİ FARŞÇA KOPYALAR

Belirli İran dillerini konuşanlarla belirli Türk dillerini konuşanlar arasındaki uzun süreli temas, her iki dil üzerinde de fark edilebilir bir etkiye neden olmuştur. Türk dilleri ve lehçeleri arasında en ağır biçimde “İrancılaşmış” olanlardan biri Kaşkaycadır (Soper, 1987). İran dillerinin kuvvetli etkisi altında kullanımını sosyal işlev açısından sınırlı şekilde devam ettiren Kaşkaycada çok sayıda Farsça kopya tespit edilebilmektedir.

4.2.1. Genel Kopyalar

Genel kopyalara dil ilişkilerinde sık sık rastlanmaktadır. Bu kopyalarda bir B dili ögesi bütün olarak, yani malzeme, bitişme, anlam ve sıklık yönünden yapı özellikleri bütünü olarak A dilinin kod cümlesi içine kopyalanır. Bu kopyalar morfemik açıdan basit veya karmaşık olabildiği gibi bağımlı veya bağımsız birimler de olabilirler (Johanson, 2014). İncelemeye tabi tutulmuş Kaşkayca metinlerimizde de çok sayıda genel kopya örnekleri tespit edilmiştir.

4.2.1.1. Basit sözcüksel kopyalar

Kod kopyalama modelinde kopyalanmış unsurlar dayanıklılık skalasına göre farklılık göstermektedir. Bu skalalara göre kelime hazinesi ilişki durumlarının hepsinde daha kolay kopyalanan ve en zayıf bölüm olarak en tepede yer almaktadır. İncelemede Kaşkaycadaki Farsça kopyaların çoğunun bağımsız biçim birimler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağımsız bloklar içerisinde anlam birlikleri daha çok kopyalanmış yapılar olarak kabul edilmektedir. Kopyalanmış anlamlı birimler arasında isimler daha fazladır. Örn. *färmāyiş* “buyruk, sipariş, emir” < *färmāyeş*, *hunärmän* “sanatçı, usta” < *honärmänd*, *çah* “kuyu” < *çah*, *mäyalä* “makale” < *mäyäle*, *därbar* “saray” < *därbar*, *payiqah* “merkez, karargah” < *payiqah*, *çanävädä* “aile” < *çānevāde*.

(1)

siz çoç diz färmāyiş ediriyiz.

siz çok doğru emir et-ŞİM2.ÇK

“Siz çok doğru emrediyorsunuz.”

(2)

äyär bir adlitär hunärmän yırlamış,

eğer TAN ünlü-KRŞ sanatçı şarkı söyle-GEÇ3.TK

elä bäridän deyillär bu yeytärdir.

EDT bura-AYR de-ŞİM3.ÇK bu iyi-KRŞ-BİL

“Eğer biraz daha ünlü bir sanatçı şarkı söylemiş olsa, hemen oracıkta bu daha iyidir diyorlar.”

(3)

bir iki dänä çah vardı

bir iki tane kuyu var-EKF

“Bir iki tane kuyu vardı.”

(4)

ki bunun män mäyalälärini yazmışam.

ki bu-İLG ben makale-ÇK-İYE3.TK-BEL yaz-GEÇ1.TK

“ki ben bu konuda makaleler yazdım.”

Bunların yanı sıra, algılanabilir olgulara doğrudan bağlı olmayan soyut içeriklere sahip ögelerin görece dayanıklı olduğu ileri sürülse de Farsçadaki bir dizi soyut kavram da Kaşkaycaya kopyalanmıştır. Örneğin, *havas* “sağduyu” < *havas*, *ehsas* “duygu” < *ehsas*, *ehtiram* “saygı” < *ehteram*, *mehraban* “mihriban” < *mehraban*, *päşiman* “pişman” < *päşimān* vb.

(5)

dedim hävasıñ ossun

de-GEÇ1.TK sağduyu-İYE2.TK ol-EMR2.TK

“Dikkatli olasın dedim.”

(6)

şayäd ävāxir omru bir şairimiş,

belki sonlar ömür-İYE3.TK bir şair-EVİD

biläxärä bir adamımış ehsasinän zindägi edirmiş,

sonunda bir insan-EVİD duygu-VAS yaşam et- ŞİM-EVİD

çoğ zad dāyılmış.

çok şey değil-EVİD

“Belki de ömrünün sonuna kadar şair imiş, sonuç olarak duygularıyla yaşayan bir insanmış, çok da bir şey değilmiş.”

İsimlerle beraber sıfatlar da sık kopyalanan kelimelerden sayılmaktadır. Kaşkaycada kullanılan çok sayıda Farsça sıfat arasında hem niteleme (*χub* “iyi” < *χub*, *zišt* “kötü” < *zišt*, *säxt* “zor” < *säxt*) hem de belirtme sıfatları yer almaktadır. Kaşkaycada Türkçe asıl sayılar (*ikki* “iki”, *beş/bäş* “beş”, *derd* “dört”, *yiz* “yüz”, *yeddi* “yedi”) kullanımına devam etmekle birlikte bazı durumlarda ve büyük ölçüde herhangi bir yıldan bahsedilecek olursa, telefon numaraları veya bankamatik kart şifreleri söylenirken bu sayıların yerine Farsça eşdeğerleri (*si* “otuz”, *do* “iki”, *näväd* “doksan”, *säd* “yüz”, *häştad* “seksen”, *həzar* “bin” < *hezār*) kullanılmaktadır.

Bazen aynı cümle içerisinde aynı sıfatın Türkçesi ve Farsçasının art arda kullanıldığı da görülmektedir.

(7)

bu işlär χub işlär däyil.

bu iş-ÇK iyi iş-ÇK değil.

“Bu işler iyi işler değil.”

(8)

aya biz bu adamı onna tutduq mäsxäräyä vä

ağa biz bu insan-İYE3.TK o-BUL tut-GEÇ1.ÇK alay-YÖN ve

dedig bu vil danışır vä väyän män bäd äz

de-GEÇ1.ÇK bu boş konuş-ŞİM ve gerçekten ben sonra ÖT

si sal gäppinä yetişdim.

otuz yıl söz-İYE3.TK-YÖN var-GEÇ1.TK

“Ağa, biz o zaman bu adamla dalga geçtik ve bu boş konuşuyor dedik ve gerçekten ben otuz yıl sonra olacak sohbete yetiştim.”

(9)

hätda Sipah⁹-e aşayir vurudu bu qäziyä olmuş ke

Hatta ordu göçebeler giriş-İYE3.TK bu hadise ol-GEÇ3.TK ki

bu aşayirlär qäblän burada neççä dänä çändin o çänd sala

bu göçebe-ÇK daha önce bu(ra)-BUL kaç tane birkaç ve kaç yıllar
burada oturmuşlarmuş.

bura-BUL otur-GEÇ3.TK- EVİD

“Hatta göçebelere bakan Devrim Muhafızları Ordusu mensuplarının uzun yıllardan beri burada göçebelerin yaşadığını onaylayan bir hadise olmuştur.”

Zarflar da sıfatlar gibi kullanım sıklığına sahip sözcük türlerindedir. Kaşkaycada Farsçadan kopyalanmış basit sözcük birimleri içerisinde zarflar da yerini almaktadır. Kopyalanmış zarflar arasında işlev ve anlam bakımından çeşitlilik olsa da daha çok tarz ve zaman zarflarının kopyalandığı tespit edilmektedir. Örneğin, *həmişə* “her zaman” < *həmişe*, *qullän* “tamamen, bütün” < *kollän*, *äslän* “asla” < *äslän*, *häniz* “hâlâ” < *hänüz*, *biläxärä* “sonunda” < *beläxäre*, *dämädäm* “her an” < *dämädäm* gibi zarflar sıklıkla kullanılmaktadır.

(10)

bir дәlil әslisi şayäd elä buyumuş ki,

bir sebep aslı-İYE3.TK belki öyle bu-EVİD ki

çun Qäşşayi qullän ikki beyig nejad varıymış.

çünkü Kaşkayı tamamen iki büyük soy var-EVİD

“Belki de asıl sebeplerden biri Kaşkayı’nin tamamen iki büyük soyunun olması imiş.”

(11)

inni dorostdur, inni çoğ aztär olmuş

şimdi doğru-BİL şimdi çok az-KRŞ ol-GEÇ3.TK

väli häniz дә vardır, bävär ed.

ancak hâlâ da var-BİL inanç et-EMR2.TK

⁹ Devrim muhafızları ordusu

“Doğrudur şimdi çok daha az olmuş, ancak hâlâ da vardır, inan.”

4.2.1.1.1. yok/ hayır

Türkçede nesnenin veya kavramın yokluğunu ifade etmek için *var/yok, evet/hayır, değil* gibi bağımsız birimler kullanılmaktadır. Kaşkaycada *var/yok* bağımsız birimleri kullanılmakla birlikte Farsçada yokluğu ifade eden *nâ* bağımsız biriminin de kopyalandığı tespit edilmiştir.

(12)

vâ biz mäsxärä edirdig, deyirdig zäbaşinas olası,

ve biz dalga et-ŞİM-EKF GEÇ1.ÇK de-ŞİM-EKF GEÇ1.ÇK dilci ol-GEL

çan oylu diyä nâ

han oğul-İYE3.TK de-İST hayır

“Han oğlu “hayır” desin diye biz dalga geçiyorduk, dilci olmalısın söylüyorduk.”

(13)

yö män o Tähmrus çanı ki dedim mäsälän nâ Tähmrus çan,

Hayır ben o Tehmrus han-BEL ki de-GEÇ1.TK örneğin yok Tehmruh han

çanlar ki dedim ad açillär mänzurum beyig yerlärädä

han-ÇK ki de-GEÇ1.TK ad aç-ŞİM3.ÇK amaç-İYE1.TK yer-ÇK-BUL

yırladıg umuş, nâ toy moyda

şarkı söyle-İF EVİD , yok düğün-BUL

“Hayır, benim bahsettiğim Tehmrus Han, sadece Tehmrus han değil hanlar, kastım büyük yerlerde ün kazanmalarını söylemekti, düğünde falan yok.”

4.2.1.2. Basit dilbilgisel kopyalar

Farsçadan Kaşkaycaya sözlüksel birimlerle birlikte dilbilgisel birimlerin de kopyalandığı tespit edilmektedir. Bu birimlerden özellikle bağlaçların sentaktik kullanım alanının genişliği daha çok farkedilmektedir. Kaşkaycaya kopyalanan dilbilimsel birimler bağımlı ve bağımsız birimler olarak yer almaktadır.

4.2.1.2.1. Bağımsız dilbilgisel kopyalar

4.2.1.2.1.1. Bağlaçlar

Farsçada sıklıkla kullanılan *häm.... häm*, *yā....yā...* gibi karşılaştırma bağlaçları Kaşkaycaya aynı işlevsellikle genel kopyalanmıştır. Birleşik yapıdaki *ya* bağlacının kopyalanan birimler arasında basit şekli de tespit edilmiştir.

(14)

häm hunärinä baḫillär häm ḫanlığınä.

hem beceri-İYE3.TK-YÖN bak-ŞİM-3.ÇK hem hanlık-İYE3.TK-YÖN

“Hem becerisine bakıyorlar hem han neslinden olmasına.”

(15)

bu kıızı ki bunnan tärif edir ya savad yoḫudur

bu kız-TAN ki bu-AYR anlatmak et-ŞİM3.TK ya okur yazar yok-İYE3.TK-BİL

ya mämur-i panfarsisdir ki ba unvanı guzarışgär gädmiş ora.

ya memur-İZF panfarsis-BİL ki ile unvan-İZF muhabir get-GEÇ3.TK o(ra)

“Bunu anlatan bu kızın ya okuryazarlığı yoktur ya da muhabir adıyla oraya giden ırkçı Fars memurudur.”

(16)

yerlär ki mäslän Tat ya Lur kändi vardır orada

yer-ÇK ki örneğin Tat ya Lur köy-İYE3.TK var-BİL ora-BUL

şuḫm edmişlär olara mālikiyat verir.

çift sür-GEÇ3.ÇK o-ÇK-YÖN mülkiyet ver-ŞİM

“Örneğin Tat veya Lur köyünde olan yerlerde çift sürenlere mülkiyet veriyor.”

Farsçada daha çok şart ifade eden bitimli cümelerin başına gelerek cümleleri birbirine bağlama görevi üstlenen *çe...çe...* bağlacının (*Ma emruz çe be mādrese berävim, çe nārävim bayäd tākalifman ra äncam bedehim* “Biz bugün okula gitsek de gitmesek de ödevlerimizi yapmamız lazım.”) Kaşkaycada *häm... häm* işlevi de görülmektedir.

(17)

çi onnar ki gârdişgâri vurillar, bir kârâ, bir çökâlig satallar, bir

hem on-ÇK ki turizmle uğraş-ŞİM-3ÇK TAN tere TAN çökelek sat-ŞİM3.ÇK
TAN

dârâmâd varları ola, çi onnar ki qalı satandılar,

gelir var-ÇK-İYE ol-İST hem on-ÇK ki halı satan-GEÇ3.ÇK iste-ŞİM3.ÇK

istillâr Qâşqayı qalısı satarlar beş on qırranı¹⁰

iste-ŞİM-3.ÇK Kaşkay halı-İYE sat-İST-3.ÇK beş on kuruş

gırlârinâ gälâ, çi onnar ki radyo, fârhâng yoğları, dōwlât,

el-ÇK-İYE-YÖN gel-İST hem on-ÇK ki radyo kültür yok-ÇK-İYE devlet izin
ver-

qomamış panfarsislâr gâtirmiş hâsr u qâsr edmiş, baylamış, Qâşqayı qufl ädmiş.

OLZ-GEÇ ırkçı Fars-ÇK tekelleştir-GEÇ, bağla-GEÇ, Kaşkay-BEL kilitle-GEÇ

“Hem tere, çökelek satarak gelir elde etmek için turizmle uğraşanları, hem
Kaşkay halısı satarak beş on kuruş kazanmak isteyenleri hem radyosu, kültürü
olmayanları ki buna da devlet izin vermemiş (hepsini) ırkçı Farslar
tekelleştirmiş, elini kolunu bağlamış, Kaşkayları engellemiş.”

Kaşkaycaya sıklıkla kopyalanan bağlaçlardan zıtlık bulunan iki ayrı ifadeyi veya
cümleyi birbirine bağlayan *vâli, muntaha, ama, ancak* gibi bağlaçları da örnek
vermek mümkündür.

(18)

vâli sâslâri qâşängdir, çub yırlırlâr

ama ses-İYE3.ÇK güzel-BİL iyi şarkı söyle-ŞİM-3.ÇK

“Ama sesleri güzeldir, iyi şarkı söylüyorlar.”

(19)

yırçdırmışlar vâli çob orada şukufa olmuş issedadları.

şarkıcı-BİL-GEÇ3.ÇK ama ora-BUL çiçek ol-GEÇ yetenek-ÇOK-İYE

¹⁰ Kaçar döneminde para birimi. 1 qıran 100 dinara denk gelir. <https://www.vajehyab.com/dehkhoda/ريال>
13.03.2021 / 17:32

“Şarkıcıymışlar ama yetenekleri orada gelişmiş.”

(20)

... *bullar bütün Türkmändir, müntā asimilä olmuşlar, dilləri*

... bu-ÇK hepsi Türkmän-BİL fakat asimilasyon ol-GEÇ, dil-İYE3.ÇK
däyişilmiş.

değiş-GEÇ3.TK.

“Bunların hepsi Türkmendir fakat asimilasyona uğramışlar, dilleri değişmiş.”

Çon bağlacı da Farsçadan sıklıkla kopyalanan birimler arasındadır. Kendisinden sonra gelen bitimli cümleyi kendisinden önce gelen bitimli cümleye sebep işleviyle bağlayan bu bağlaç, Farsçada sık kullanıldığı gibi diğer Türk dillerine de kopyalanmıştır.

(21)

çun bir mäntiyi adamıñ hämmişä çoğ bähsläri däyiy

çünkü TAN mantıklı insan-2.TK her zaman çok konu-ÇK-BEL dakik

dumbal ediriñ, bu gäpi sännäñ aşdıñ.

takip et-ŞİM2.TK bu söz-BEL sen- VAS aç-GEÇ1.TK

“Mantıklı olduğun için, çoğu konuyu dakik takip ettiğin için bu konuyu sana açtım.”

(22)

çun mämülän bilirmiş nä xəbärdir.

çünkü genelde bil- ŞİM- EVİD ne haber-BİL

“Çünkü genelde ne olup bittiğini biliyormuş.”

Cümleleri veya ögeleri birbirine bağlayan, benzer birimler arasında dilsel duraklar oluşturan, Farsçadan genel kopyalanan *ve* bağlacı Kaşkaycada yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlaç Farsçada konuşma sırasında daha çok *o* olarak kullanılmaktadır. Ve bu bağlaç Kaşkaycaya hem *ve* şeklinde bağımsız bir birim olarak hem de *o* biçimiyle daha çok kalıplaşmış birimler içerisinde genel kopyalanmıştır.

o bağlacı daha çok eşdeğer, yakın anlamlı veya zıt anlamlı öğeleri birbirine bağlamaktadır.

(23)

... tamamän elä o yoldur ki, Qäşyayi keç o qon edirmiş.

... bütün EDT o yol-BİL ki Kaşkayı köç ve kon et- ŞİM-EVİD

“ Bu yolun hepsi Kaşkayilerin göç ettiği ve yerleştiği yol imiş.”

(24)

här vaxt ordan räft o amäd ediriñ elä mustäyim diz ayan

her vakit ora -AYR gidiş ve geliş et-ŞİM2.TK EDT doğrudan düz o yan

täräfdän gäl saxtımamızın içinä.

taraf-AYR gel EMR2.TK bina-İYE1.ÇK-İLG iç-İYE3.TK-YÖN

“Ne zaman gel git yapsan o taraftan doğrudan dümdüz binamızın içine gel.”

(25)

ay towuxdan örgän fähm o kämali

Beyaz tavuk-AYR öğren EMR2.TK anlayış ve kusursuzluk-BEL

“Anlamayı ve kusursuzluğu beyaz tavuktan öğren.”

o bağlacı bazen fiilleri de birbirine bağlamak için kullanılmaktadır.

(26)

...dişillär oba içinä elä bu Nigar o Mahmud dastanını

...düş-GEN3.ÇK oba iç-İYE3.TK-YÖN EDT bu Nigar ve Mahmut destan-

İYE3.TK-BEL

çaldığı o yırladığı

çal-İF-BEL ve söyle-İF-BEL

“Oba içinde Nigar ve Mahmut destanını çalmak ve söylemek için yollara düşerler.”

(27)

maşını çumayınan qırmaq ve bomnan vurmaq, dayıtmaq nâ fârq eylâr.

araba-BEL çomak-VAS kır-İF ve bomba-VAS vur-İF, dağıt-İF ne fark et-GEN

“Arabanı çomakla kırmak ve bombayla vurmak, dağıtmak arasında fark yok.”

ve bağlacı Kaşkaycada da Farsçada olduğu gibi iki ana cümleyi birbirine bağlama işlevi görmektedir.

(28)

birisi bu Canıxanlıymış birisi dâ bu Kälhor

bir-İYE3.TK-İYE3.TK bu Canıhanlı-EVİD biri-İYE de bu Kelhor

şanlıymış ki bu Canıxanlıynan qoum olullar ve onnan sōra

han-ÇK-İYE-EVİD ki bu Canıhanlı-VAS akraba ol-ŞİM-ÇK ve o-AYR sonra

daha ikki Kâşkulliyâ şanlıg edirlärmiş vâ artıxträg

daha iki Keşküllü-YÖN hanlık et-ŞİM-3.ÇK-EVİD ve fazla-KRŞ

Beyig Kâşkullu içinnäymişlär.

Büyük Keşküllü iç-İYE3.TK-BUL-EVİD3.ÇK

“Biri bu Canlıhanlıymış, diğeri de Kelhor hanlarıymış ki, bu Canıhanlı ile

akraba oluyorlar ve ondan sonra iki Keşküllüye de han olmuşlar ve daha fazla

Büyük Keşküllülerin arasında yaşamışlar.”

Kaşkaylar sıklıkla konuşma sırasında yeni cümleye geçmek için *ve* bağlacını kullanmaktalar. Bu cümleleri birbirine bağlamak değil daha çok bir duraksama ifade etmektedir. Bu bağlacın aynı işlevi Halaççada (Güzel, 2021) da tespit edilmiştir.

Hal.

kâldi Seferali yâniyay o hâydi ki

gel-GEÇ3.TK Seferali yan-İYE3.TK-YÖN ve söyle-GEÇ3.TK ki

bâ’li hâqâyât bulâri

evet hikayet böyle-KOŞ

“Seferali’nin yanına gelip dedi ‘evet hikaye böyledir.’”

(29)

elä bu cür Yusufnan käl käl edillär şeir dilinnän o Yusuf da mucab olmäyir.

EDT bu şekil Yusuf-VAS atış-ŞİM3.ÇK şiir dil-İYE-VAS ve Yusuf da ikna ol-YOK-ŞİM.

“Bu şekilde Yusuf’la şiirle atışrlar ama Yusuf ikna olmaz.”

Kaşkaycaya Farsçadan genel kopyalanan bağlaçlardan biri de *ägär* bağlacıdır. Bu bağlaç bitimsiz cümlelerin başına gelerek cümleye şart anlamı yüklemektedir. Türkçede şart ifade eden cümleleri kurmak için genel olarak fiilin sonuna -sA şart biçim birimi getirilmektedir. Fakat Farsça ile ilişki sonucu kimi Türk dillerinde -sA biçim birimiyle birlikte genel kopyalanmış *ägär* bağlacı kullanılmaktadır. Çok az -sA ile birlikte *ägär* bağlacının birlikte kullanıldığı yapıya rastlansa da genelde Kaşkaycada şart anlamı ifade eden cümleler Farsçadan kopyalanmış *ägär* bağlacı ile kurulmaktadır. Bu haliyle -sA biçim birimiyle kurulan Türkçe yapıdan uzaklaşarak Farsça yapıya yaklaşmıştır.

(30)

vä däyiyän ägär bir ayrı käs elä o cur yrılıya bir şab vurillär,

ve gerçekten eğer TAN başka kişi EDT o şekil söyle-İST bir alkış vur-ŞİM3.ÇK ona ikki vurillär.

o-YÖN iki vur-ŞİM3.ÇK

“Ve gerçekten eğer bir başka kişi o şekilde şarkı söylemek istediğinde bir alkış tutarlarsa ona iki alkış tutarlar. ”

(31)

ägär seyräñ cänin sälamat qala

eğer ist-ŞİM1.TK can-İYE2.TK sağ kal-İST

bir çäqquş vur miçä bir dä nala

bir çekiç vur çivi-YÖN bir de nal-YÖN

“Eğer canının sağ kalmasını istiyorsan bir çekiç çiviye vur bir çekiç de nala. ”

4.2.1.2.1.2. *tā* edatı

*tā*¹¹ Farsçada zamanın başlangıcını veya sonunu, bazen mekansal olarak son noktayı, bazen ölçüyü, amacı veya koşulu ve bir dizi başka anlamları ifade etmek için özellikle edebi metinlerle sıklıkla kullanılan edatdır. Bu edat Kaşkaycaya genel kopyalanmıştır. Bağımsız yapı olarak kullanılan *tā* edatı bir şeyin var olduğu, devam ettiği süreci işaretlemektedir.

(32)

yāni tā can varımız, qanımız bir biriyä qarışmış,

yani EDT can var-İYE1.ÇK kan-İYE1.ÇK bir bir-İYE 3TK-YÖN karış-GEÇ

malımız da bir birä qarışsın, bir biri vil edmäyäg,

mal-İYE1.ÇK da bir bir-YÖN karış-EMR bir-bir-İYE boş et-YOK-1.ÇK

özimiz qardaşıg.

kendi-İYE1.ÇK kardeş-1ÇK

“Yani canımız olduğu sürece, kanımız da birbirine karışmışken malımız da birbirine karışsın, birbirimizi boşlamayalım, biz kardeşiz.”

(33)

be coz bu fāzayı tā ayırmıyāñ, tā säpki däyişmiyāñ

bundan başka bu ortam-BEL EDT ayır-YOK-2.TK, EDT tarz-BEL değiş-YOK-2.TK

vā hār nāmānā şeir yazañ elā bu cür çıxır.

ve her ne tür şiir yaz-2.TK öyle bu şekil çık-ŞİM

“Bundan başka bu ortamı ayırmadığın sürece, tarzını değişmediğin sürece ve her ne tür şiir yazarsan yaz bu şekil ortaya çıkıyor. ”

tā edatı Farsçada olduğu gibi Kaşkaycada da amaç ifade etmek için kullanılmaktadır.

(34)

işläyiñ tā bir zadı xub, ämiq bilāñiz

¹¹ <http://doctorbighami.blogfa.com/post/45> 29.04.2021/21.15

çalış-EMR2.ÇK EDT TAN şey-BEL iyi, derin bil-2.ÇK
 “Bir şeyi iyi, derin bilmeniz için çalışın.”

Kaşkaycada *tā* edatı bazen iki fiil arasında kullanılarak ilk fiilin ne zamana kadar sürdüğünü belirtmektedir.

(35)

oba sārḥādä dä gedännä be hesab äv ardınnaki çaşırlar içinnä

oba yayla-YÖN da get-ZF hesapsız ev arkasındaki ot-ÇK iç-İYE3.TK-BUL
bir birinän ävcig oynayırlarmış tā bāyigläşärlär.

birbir-İYE-VAS evcik oyna-ŞİM-3.ÇK EVID EDT büyükleş-GEN3.ÇK

“Oba yaylaya çıktığında da kaygısızca evin arkasındaki otların içinde oynuyormuşlar. Bu onlar büyüyene kadar devam etmiş.”

Kaşkaycada *tā* edatının Farsçada olmayan özel bir kullanım şekli de var. Kaşkaycada *tā* edatı fiilden önce veya sonra gelerek anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu kullanım şekline Azerbaycan Türkçesinde de rastlamak mümkündür.

(36)

bir mäsälä daha da ki, ustad can bu vāy‘än adam tā gerir

bir konu daha da ki, ustad can bu gerçekten adam EDT gör-ŞİM
beläsinä vä tā‘ssuf yiyirdir.

böyle-İYE3.TK-YÖN ve teessüf ye-ŞİM-BİL

“Başka bir konu da ustad can, insan gerçekten bunu kendisi görüyor ve teessüf ediyor.”

(37)

vāli gārir tā bu qız daha inqar bu oylana çoḫ mätimähäl edmäyir.

Fakat gör-ŞİM EDT bu kız daha sanki bu oğlan-YÖN çok önem et-YOK-ŞİM

“Fakat bu kızın eskisi kadar bu oğlanı önemsemediğini görüyor.”

(38)

Näfär oylu, oyl deyir gäl ta gedäg Türkmän qızı

Nefer oğul-İYE3.TK , oğul de-ŞİM gel EDT get-EMR1.ÇK Türkmen kız-İYE3.TK

“Nefer oğlu diyor: Gel gidelim, Türkmen kızı.”

4.2.1.2.1.3. Durum ekleri

Türkçe eklemeli dil tipolojisine sahip olduğu için eklerin sınırları şeffaftır. Dil ilişkilerinde morfolojinin birbirinden ayrılmış unsurlarının çekici olduğu kabul edilmektedir. Türkçedeki durum ekleri de bitişken olmaları, art arda sıralanmaları, şeffaf ve kurallı olmalarından dolayı dil ilişkilerinde dayanıklıdırlar ve etkilenmeye çok yatkın değildirler (Johanson, 2014, s. 56). Farsçanın bu noktadaki görünümü Türkçeden farklıdır. Şöyle ki Farsçada durumu ifade etmek için bağımsız biçim birimler kullanılmaktadır ve bu birimler de kopyalama için çekici sayılmaktadır. Farsçanın yoğun etkisi altında olan Kaşkaycada Türkçe durum eklerinin korunduğu görülmektedir. Fakat bu ilişkinin sıklığı nedeniyle çoğunlukla Türkçe durum eklerini korumasına rağmen az da olsa Kaşkaycaya da Farsça durum işaretleyicilerinin kopyalandığı tespit edilmiştir. Özellikle bu kopyalar karmaşık yapılar içerisinde kullanılmaktadır¹². Kaşkaycaya genel kopyalanmış bu ön takıların aynı cümle içerisinde Türkçe sontakılarla birlikte kullanıldığı da gözlenmektedir. Johanson, bu şekilde kullanılan öbeğin bütünüyle fazlalık olmadığını, sadece Türkçedeki durum ekinin işlevine denk gelen bölümünün fazlalık olduğunu belirtmektedir (Johanson, 2014, s. 106).

Kaşkayca bulunma durumunun *-da* ekiyle kurulmasına rağmen bazı durumlarda Farsça *där* birimi de kullanılmaktadır.

(39)

ancay inni qäpim kullän bunnadır ki, siz där här däräcä oläniz,

ancak şimdi söz-İYE.1TK tamamen bu-BUL-BİL ki siz ÖT her seviye ol-İST-2.ÇK

¹² bk. Karmaşık genel kopyalar

dār hār post o moyam olañiz, hār neççä dänä dāräcä çīñiz issinä

ÖT her makam ol-İST-2.ÇK, her kaç tane rütbe omuz-İYE2.ÇK üst-İYE3.TK-YÖN

vurıla ki siz vä ya ayrı käslär başarmayınız mellätä, bir mellätä

vurul-İST ki siz veya başka kişi-ÇK başar-YOK-2.ÇK millet-YÖN TAN millet-YÖN

inni Qäşşayi mellätinä ya ayrı mellätä tōhin edañiz.

şimdi Kaşkayi millet-İYE3.TK-YÖN ya başka millet-YÖN küfür et-İST-2.ÇK

“Söylemek istediğim şudur ki, siz hangi seviyede olursanız olun, hangi makamda olursanız olun ve her ne kadar rütbe omzunuza takılırsa takılsın siz veya başka bir kişi bu millete, bir millete, bu millet Kaşkayi veya başkası da olsa ona küfredemezsiniz.”

İncelenen Kaşkayca metinlerde bir örnekte *-dār* ön takısıyla birlikte Türkçe bulunma durum eki *-dA* kullanılmıştır.

(40)

hār nā qādimnān māruf adam, hunärmänd ayrı dār nāmānlärdä

Her ne eski-AYR ünlü kişi, sanatçı başka ÖT şey-ÇOK-BUL

bir māruf adam gerāñ hātmān bir beyig adam uşayıymış.

TAN ünlü kişi gör-2.TK kesinlikle TAN büyük kişi çocuk-İYE- EVİD

“Geçmişte her ne kadar ünlü, sanatçı veya başka alanlarda ünlü bir insan görsen o kesinlikle büyük bir insanın çocuğuymuş. ”

Kaşkayca ayrılma durumu *-dAn* ekiyle kurulmaktadır. Bir örnekte ayrılma durum eki *-dA* eki ile ifade edilmiş ve bu ek aynı işlevli Farsça *āz* birimi ile birlikte kullanılmıştır.

(41)

inni xāric āz xanlıqda hāmişä adı sana bağıllar

şimdi dışarı ÖT hanlık- AYR her zaman üne bak-ŞİM3.ÇK

“Şimdi hanlıktan dışarıda her zaman ününe bakıyorlar.”

Kaşkaycada vasıta durum eki *-(I)nAn* ekleri ile kurulmasına rağmen bazen Farsça *ba* ön takısının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

(42)

çoğ daha yerlärä män munu gormuşäm, ba çäşm gormuşäm

çok daha yer-ÇOK-BUL ben bu-BEL gör-GEÇ1.TK ÖT göz gör-GEÇ1.TK

vä här nä sän hunärmändläri ki bu icralar işinnäymiş

ve her ne sen sanatkar-ÇOK-BEL bu uygulama- ÇOK iş-İYE3.TK-BUL-EVİD

artıxtär mäsälän xəbär aläj hämmişä bu mäsälädän çoğ nalillär,

fazla-KRŞ mesela haber al-2.TK her zaman bu konu-AYR çok nâle-ŞİM3.ÇK,

çoğ nalillär.

çok nâle-ŞİM3.ÇK

“Çok yerde de ben bunu gördüm, gözümle gördüm ve sen hangi sanatkara sorsan mesela her zaman bu konuda çok sitem ederler.”

Bir örnekte ise Farsça *ba* ön takısıyla Kaşkayca vasıta durum eki birlikte kullanılmıştır.

(43)

Qäşşayi, älan biz ba Filistin xəlxin nä färq eliyiräk.

Kaşkayci şimdi biz ÖT Filistin halk-VAS ne fark et-ŞİM1.ÇK

“Kaşkayiler, şimdi bizim Filistin halkıyla ne farkımız var.”

4.2.1.2.1.4. *bi* ön takısı

Türk dillerinde yokluk eki olarak *ssUz* birimi kullanılmaktadır. Bu birim Kaşkaycada da korunuyor durumdadır. Fakat Kaşkaycada Farsçanın etkisiyle yokluk işlevinde kullanılan *bi* ön takısının da kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu ek sadece Kaşkaycada değil, İran’daki diğer Türk dillerinde de kelime yapımında yer almaktadır (Johanson, 1988).

Kaşkaycada kullanılan *bi* ön takısı Farsça kelimelerle birlikte genel kopyalanmıştır.

(44)

Tāqribān χub şeirdir, bi äyb u nāχs, nāsχi yoχudur

Neredeyse iyi şiir-BİL ÖT kusur, kusur-İYE3.TK yok-İYE3.TK-BİL.

“Neredeyse iyi şiirdir, kusursuzdur, kusuru yoktur.”

(45)

Qäşşayi cämāt nisbāt bā ez mäsaili hämmişä,

Kaşkayı topluluk kıyasla kendi meseleler-İYE3.TK her zaman

bi täfāvutımış bi χiyalımış

ÖT fark-EVİD ÖT hayal-EVİD

“Kaşkay topluluğu kendi meselelerinde kayıtsız ve umursamazdırlar.”

4.2.1.2.2. Basit bağımlı dilbilgisel kopyalar

4.2.1.2.2.1. *na* takısı

Farsça yokluk ifade eden ön takılardan biri olan *na*'nın Kaşkaycaya Farsça kelimelerle birlikte kopyalandığı tespit edilmiştir.

(46)

dedim χulfām sän olmayäñ nāχäläf

de-GEÇ1.TK χulfä-İYE1.TK sen ol-YOK2.TK ÖT hayırsız

“Dedim horoz, sen hayırsız olmayasın.”

(47)

öziiñ дәli, yoldaşlarıñ nādorost

kendi-İYE2.TK deli, arkadaş-ÇOK-İYE 2TK ÖT doğru

“Kendin deli, arkadaşların yalancısıdır.”

(48)

sän mehrāban idin, niyā nāmehrāban olmuşäñ

sen mihriban KOP-2TK, neden ÖT mihriban ol-GEÇ. 2TK

“Sen şefkatli idin, neden şefkatsiz olmuşsun.”

4.2.1.2.2.2. -i

Türk dillerinin hiçbirinde belirlilik bildiren tanımlık düzenli olarak gelişmemiştir (Johanson, 2014). Bir nesneyi belirli olarak ifade etmek için Türk dillerinde çoğu zaman yüklem öncesi nesneye belirtme hali eki eklenmektedir. Bu Farsçada da *-ra* ile ifade edilmektedir. Fakat Johanson, bunun belirliliği değil, spesifiklik ve konulaştırmayı ifade ettiğini belirtmektedir (2014). Türkçede belirsizliği ifade etmek için de özel bir tanımlık olmasa da genelde bu anlamı kelimeye yüklemek için *bir* (< *bir*) birimi, Farsçada ise *-i* birimi kullanılmaktadır. Farsçada da örneğine rastlandığı gibi Kaşkaycada *bir* biriminin belirli bir nesne önünde kullanıldığı tespit edilmiştir.

(49)

belä däyil ki här käs etişä täx bir adamı eldirä.

böyle değil ki her kes yetiş-İST YNS TAN kişi-BEL öldür-İST

“Herkes ulaşır ulaşmaz tak birini öldürecek diye bir şey yok.”

(50)

o bir tikäyi dä män älimä etişsä ya bir yerdä bir elä bu

o TAN parça-BEL EDT ben el-İYE1.TK-YÖN ulaş-ŞRT ya TAN yer-BUL EDT
bu

yerdä yazılarım içi gäziräm, bulsam beläñ içi

yer-BUL yazı-ÇOK-İYE1.TK iç-İYE3.TK arı-ŞİM-1TK bul-ŞRT1TK sen-İLG
için

yolluyaram.

gönder-GEN1.TK

“O bir parça da benim elime ulaşırsa ya bir yerde buralarda yazılarımın içinde arıyorum, bulursam sana gönderirim.”

Bazen belirsizliği ifade etmek için Farsça *-i* işaretleyicisinin kopyalandığı görülür.

(51)

elä män dä gerdim inqar iläri şeiridir.

EDT ben de gör-GEÇ1.TK sanki ileri şiir-TAN-BİL.

“Ben de sanki ileri bir şiir olduğunu gördüm.”

(52)

bu qızı ki bunnan tärif edir ya sävad yoçudur,

bu kız-TAN ki bu-AYR anlat-ŞİM ya okuryazarlık yok-İYE3.TK-BİL

ya mämur-i panfarsisdir ki bä unvan-ı guzarışgär gädmiş ora.

ya memur-İZF panfarsis-BİL ki ÖT unvan-İZF muhabir git-GEÇ ora

“Bunu anlatan bu kızın ya okuryazarlığı yoktur ya da muhabir adıyla oraya giden ırkçı Fars memurudur.”

(53)

väli zamani bildim män dä şeir deyä biliräm ki.

ama zaman-TAN bil-GEÇ1.TK ben de şiir de-YET bil-ŞİM1.TK EDT

“Ama bir zaman ben de şiir yazabildiğimi anladım.”

Bundan başka Kaşkayca *bir* birimi ve Farsça *-i* “belirsizlik” işaretleyicisinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Bu tip çift kodlanma Halaç Türkçesinde (Güzel, 2021) de tespit edilmiştir.

Hal.

*bi kiniçä bi mämläkätikä bî qarru kişi vārattu*TAN gün-TAN-BUL TAN memleket-TAN-YÖN TAN yaşlı kadın var-
EKF.GEÇ

“Bir gün, bir memlekette bir yaşlı kadın varmış.”

(54)

mutassifanä Umur Aşâyir kıtalıq edir, yäni Umur Aşâyir ki

ne yazık ki işler göçebelik küçüklük et-ŞİM yani işler göçebelik ki

çub ämälän bir orqanı dâyl ki.

iyi gerçekte TAN kurum-TAN değil EDT

“Ne yazık ki Göçebe İşleri kurumu işini yapmıyor, yani “Göçebe işleri” iyi bir kurum değil.”

(55)

vä bir mätläbi qoyilirdir, inni bände-yi xuda aya-ye Näreyyi mäsälän

Ve TAN konu-TAN paylaş-ŞİM-BİL şimdi bende Allah ağa Nerreyi örneğin *gäyil yazırdır, o qruha bu qruha qoyurdur väli mäsälän*

gel-ŞİM yaz-ŞİM-BİL o grup-YÖN bu grup-YÖN paylaş-ŞİM-BİL fakat örneğin *aya xälxdän intizar gedir ki aya väkoneş gersädiñ.*

Ağa halk-AYR intizar git-ŞİM ki ağa tepki görset-EMR2.ÇK

“Ve bir konu paylaşılyordu, örneğin Allah’ın kulu Nerreyi ağa gelip yazı yazıyordu ve farklı gruplarda paylaşılyordu, fakat halktan tepki gösterin diye beklenti var.”

4.2.1.2.2.3. -tär/-tärin

Kod kopyalama modeline göre A dili ile B dilinin benzer yapılara sahip olması tipolojik açıdan göreceli anlamda çekici kabul edilmektedir. Bu anlamda bitişken-morfoloji bir kategoriye sahip A dili B diliyle örtüşen bağımlı birlikleri kolay kopyalamaktadır. Sıfatların derecelendirme kategorisi de bu anlamda Kaşkaycanın Farsça yapıları kopyalamasına sebep olmuştur.

İncelenen metinlerde Türkçe karşılaştırma birimi *-rak* bir örnekte tespit edilse de sıfatların derecelendirilmesinde sıklıkla Farsça karşılaştırma birimi *-tär*’in kopyalandığı görülmektedir.

(56)

...onnan sōra daha ikki Kāşkulliyä xanlig edirlärmiş

...o-AYR sonra daha iki Keşküllü-YÖN hanlık et-ŞİM3.ÇK-EVİD

vä artıxträg Beyig Kāşkullu içinnäymişlär.

ve fazla-KRŞ Büyük Keşküllü iç-İYE-BUL-EVİD3.ÇK

“...ondan sonra iki Keşküllüye de han olmuşlar ve daha fazla Büyük Keşküllülerin arasında yaşamışlar.”

(57)

vä bu bi täfävutlıg bu bi xiyallıg bizim rıçalımızi çıxardmışdır,

Ve bu ÖT farklılık bu ÖT hayallik biz-İLG reşel-İYE1.ÇK- BEL çıkart-GEÇ-BİL
artıxtâr dä çıxardar.

fazla-KRŞ da çıkart-GEN.

“Ve bu kayıtsızlık bu umursamazlık bizim pestilimizi çıkarmıştır ve daha fazla da çıkaracak.”

(58)

äyär bir adlıtär hunärmän yırlamış elä bäridän deyillär

eğer TAN ünlü-KRŞ sanatkar şarkı söyle-GEÇ EDT bu taraf-AYR de-ŞİM3.ÇK
bu yeytärdir.

bu daha iyi-KRŞ-BİL.

“Eğer daha ünlü sanatkâr şarkı söylemiş olsa, hemen bu daha iyidir diyorlar.”

Farsça üstünlük derecesi için kullanılan *-tärin* birimi de işlek bir şekilde Kaşkaycada kullanılmaktadır.

(59)

äyär cänab Särhäng dä bu arada etiröz edmäyä

eğer bey Serheng de bu arada itiraz et-YOK-İST

väy'an Käşkullu mäxsusän Beyig Käşkullu Qäşyayiniñ

gerçekten Keşküllü özellikle Büyük Keşküllü Kaşkayi-İLG

bäkilastärin tayifäsiymiş.

şık-ÜST tayfa-İYE3.TK-EVİD

“Eğer Serheng bey de bu noktada itiraz etmezse gerçekten Keşküllü özellikle Büyük Keşküllü Kaşkayinin en zengin tayfası imiş.”

(60)

mäsälän bu Ämälädä bir äläkitärin adam äyär yırcı ola

örneğin bu Amale-BUL TAN boş-ÜST kişi eğer şarkıcı ol-İST

toyda yırladıg belasi içi säxt işdir.

düğün-BUL şarkı söyle-İF onun için zor iş-BİL.

“Örneğin eğer bu Amale’de çok boş biri şarkıcı olsa düğünde şarkı söylemek onun için zor iştir.”

(61)

çun bâ hâr surât bu beş altı yeddi yiz ildä Qäşyayi

çünkü ÖT her şekil bu beş altı yedi yüz yıl-BUL Kaşkayi

yäxintârin yolu bulmuşumuş.

yakın-ÜST yol-BEL bul-GEÇ3.TK -EVİD

“Çünkü her şekilde bu beş altı yedi yüz yılda Kaşkayi en yakın yolu bulmuştu.”

4.2.1.3. Karmaşık genel kopyalar

Farsçada izafet işaretleyici -(y)e ile bağlanan iki veya daha fazla ögeden ibaret isim tamlamaları sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tür karmaşık yapıların Kaşkaycaya genellikle bir bütün olarak kopyalandığı tespit edilmiştir.

(62)

vä Mänab-e Täbii Niru-ye Yeğan-e Vije vâri nahatha sitad-ı ustan

ve menbeler-İZF doğal güç-İZF birim-İZF özel bütün kurumlar merkez-İZF il

Tehrannan da hâtda tämas tudmuşlar.

Tahran-AYR da hatta iletişim tut-GEÇ3.ÇK

“ve Doğal Menbeler, Özel Kuvvetler Birimi, bütün İl Merkez Kurumları hatta Tahran’dan da irtibat kurmuşlar.”

(63)

sâlam aya-ye Häzrâti.

selam bey-İZF Hazreti

“Selam Hezreti bey.”

(64)

mäsälân baqqı ustanlarda, baqqı kişvârlärdä ki bir musabeye-yi

örneğin diğer il-ÇK-BUL diğer ülke-ÇK-BUL ki TAN musabaka-İZF

musiyiymiş ya bir bärnāme-yi musiyiymiş, bulları

musiki-EVİD ya TAN program-İZF musiki-EVİD bun-ÇOK-BEL

issirlärmiş vâ Qaşyayidän deyillärmiş mäsälän

iste-ŞİM3.ÇK-EVİD ve Kaşkayı-AYR de-ŞİM-ÇOK-EVİD örneğin

bir tim daha män ya o filanikäs ki filan dağdadır çob çäbär yoçi imiş.

TAN takım daha ben ya o filan ki filan dağ-BUL-BİL ÜNL haber yok-İYE.3TK EVİD

“Örneğin diğer illerde, diğer ülkelerde bir musiki yarışması veya musiki programı düzenlendiğinde bunların da Kaşkayiden gelmesini istiyorlarmış fakat gruptaki ben veya o falan filan dağda olduğu için haberi olmuyormuş.”

Yukarıda durum eklerinden bahsederken Farsçadaki ön takıların da karmaşık yapılar içerisinde Kaşkaycaya kopyalandığı ifade edilmiştir. Bu yapılarda bazen bu birimler izafe birleşmelerinin birinci ögesi olur.

(65)

inni dār hal-e icrā-e mārāhel-e qānunidir.

şimdi ÖT durum uygulama aşamalar kanuni-BİL

“Şimdi kanun uygulaması aşamasındadır.”

(66)

dār surāti ki Āmin Ağayi bānde-yi çuda ezzi dā yani sābiyāsi

süresince Amin Ağayi bende-İZF Allah kendi-İYE3TK de yani özgeçmiş-İYE3TK

elä inni gersādir bir päjuheşgār-i musiyiymiş vâ

EDT şimdi göster-ŞİM TAN araştırmacı-İZF musiki-EVİD ve

hāqqiymiş ki ālan ola Āmin Ağayi.

hak-İYE3.TK-EVİD şimdi ol-İST Amin Ağayi.

“Amin Ağayinin özgeçmişini onun bir müzik araştırmacısı olduğunu gösteriyor ve şimdi böyle saygın olmayı hak ediyor.”

Karmaşık yapılar içerisinde yer alan ön takılardan *öz* birimi de *bäd öz* “...den sonra” kalıbıyla birlikte Kaşkaycada kullanılan kopyalar arasında görülüyor.

(67)

aya biz bu adamı onna tutduq mäsxäräyä vä dedig bu

ağa biz bu adam-BEL o-BUL tut-GEÇ1.ÇK alay-YÖN ve de-GEÇ1.ÇK bu

vil danışır vä vay‘än män bäd öz si sal gäppinä yetişdim.

boş konuş-ŞİM1.TK ve gerçekten otuz yıldan sonranın söz-İYE-YÖN yetiş-GEÇ1.TK

“Ağa, biz o zaman bu adamla dalga geçtik ve bu boş konuşuyor dedik ve gerçekten ben otuz yıl sonra olacak sohbete yetiştim.”

Farsçada *be* birimi sıklıkla kalıp ifadeler içerisinde yer almaktadır. Farsça *be hâr hal* “neyse, neyse ki”, *be xater-e* “...den dolayı, yüzünden”, *be qol-e* “demişken”, *be xusus* “özellikle”, *be nam-e* “adıyla”, *be did-e* “gözle” yapılar Kaşkaycaya da genel kopyalanmıştır. Bu kalıplar bazen izafe yapılarının ilk ögesi olabilir.

(68)

nä be lähaze dore-yi târixi fäyät be xatere sistem-e iqdısadisi

hayır açıdan tarihi devir sadece yüzünden sistem-İZF iktisadi-İYE3.TK

irticayimiş be xatere siyasisi, be xatere mäsail-i fârhängisi

esnek-EVİD yüzünden siyasi-İYE3.TK yüzünden sorunlar kültürel-İYE.3TK

bälki bir bähş-i öz cäryanha-ye milli Qäşyayidä dä sitämğär imiş.

belki TAN parça-İZF ÖT hareket-ÇK-İZF milli Kaşkayı-BUL de zalim EVİD

“Sadece tarihi devir açısından değil iktisadi sistem yüzünden esnekmiş, politik, kültürel sorunlardan dolayı belki bir parça da Kaşkayı’de milli hareketler yüzünden zalim imiş.”

(69)

ikki qardaşdırlar bā nam-ä Yusuf vä Mähmut.

iki kardeş-BİL-ÇK ÖT ad-İZF Yusuf ve Mahmut.

“Yusuf ve Mahmut adında iki kardeşler.”

(70)

be h r halla Şah Abbasın bir qızları

 T her hal-BUL Şah Abbas- LG bir kız- K- YE3.TK

g y n baylıyar M hmuda

k n l- YE2.TK bağla-GEN Mahmut-Y N

“Her neyse, Şah Abbas’ın kızı Mahmut’a gönül bağlar.”

Farsçada *be* yapısıyla kurulmuş kalıp yapıların Güney Azerbaycan ağızlarında (Kıral, 2001) da genel karmaşık kopya olarak işlek biçimde kullanıldığını görmek mümkündür.

TAz.

v li be h r hal olar m n  g ld l r, inanmadılar m n 

Fakat  T her hal o- K ben-Y N g l-GE 3. K, inan-YOK-GE 3. K ben-Y N

“Fakat onlar bana güldüler, inanmadılar.”

TAz.

v  babası da be onv n-e f rraŐ bidana m dr s d 

ve ata- YE3.TK  T unvan- ZF hizmet i bir tane okul-BUL

iŐlirdi

iŐle-Ő M-EKF GE 3.TK

“Ve babası da hizmet i olarak okulda çalıŐıyordu.”

Bazen B dilindeki karmaşık yapılar A dilinde basit yapılar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle B dilindeki takılar A dilinde görevsiz olabilir. Bu türlü yapılar da durum ekleri (Bağımsız dilbilgisel kopyalar içerisinde örnekleri verilmiştir)  okluk eki ve diğer sontakılar temel kod cümlesindeki görev değerlerini ikiye katmadan kelimeye eklenebilirler.

(71)

Bullar bu  an   vaninl r i inn   y r bir hun rm nd

Bu- K bu han hanlar- K i - YE3.TK-BUL eğer TAN sanat i

varımış, gedirmişlär.

var-EVİD, get-ŞİM-EVİD 3.ÇK

“Eğer bu hanlar içerisinde bir sanatçı olsaymış gidiyorlarmış.”

(72)

ayayunnar pir oldunuz.

ağalar-ÇK pir ol-GEÇ2.ÇK

“Ağalar pir oldunuz.”

4.2.2. Seçilmiş Kopyalar

Bazen alıcı dil verici dilin tüm özelliklerini değil sadece belli yapı özelliklerini kopyalamaktadır. Yani A dili B dilinin ses, anlam, birleşme vb. gibi özelliklerini alabilir. Seçilmiş kopyalar olarak vasıflandırılan bu kopyaların örneklerine Kaşkaycada da rastlanmaktadır.

4.2.2.1. Sesbilgisel düzeyde kopyalar

Türkçenin fonetik yapısı Farsça ses bilgisiyle farklılık göstermektedir. Kaşkaycada bulunan /ö/, /ü/, ve /ı/ gibi sesler Farsçada bulunmamaktadır. Dil ediniminde az veya çok çekici yapıların bulunabileceği hesaba katıldığında ses alanında /a/, /i/, /u/ gibi sesler /ö/, /ü/, ve /ı/ gibi seslere tercih edilmektedir. Aynı zamanda kısa ünlüler, uzun ünlülere; ağız ünlülükleri, geniz ünlülerine; tek ünlüler, ikiz ünlülere; kelime başında patlamalılar, sızıcılara, yarı kapantılı ünsüzlere ve akıcılara vb. göre önceliklidir (Johanson, 2014, s. 57-58). Böylece yoğun Farsça etkisi altındaki Kaşkaycanın da ses sisteminde değişiklikler gözlenmektedir.

4.2.2.1.1. /ä/

Kaşkaycanın da diğer Türk dilleri gibi önemli ses özelliklerinden biri damak ve dudak uyumunu korumasıdır. Bu sebeple bazı Farsça kelimelerde yuvarlak seslerin etkisiyle damak sesleri de yuvarlak sese değişmektedir. İncelenen

metinlerde bir örnekte ön damak /ä/ sesi kendinden önce gelen yuvarlak seslerin etkisiyle /o/ sesine değişmiştir: *post o moyam* “makam ve mevki” < *post o mäyam*. Farsçanın etkisiyle /a/, /ā/ seslerinin yuvarlaklaşma eğilimi gösterdiği Halaççada da tespit edilmiştir: *qor* < *qar* “kar”, *boş* < *baş* “baş” vb.

4.2.2.1.2. /e/

Alıcı dil kopyaladığı kelimeleri her zaman aldığı şekilde korumaz, kendi ses dizgesine göre uyuma da sokar. Bu anlamda Farsçadan kopyalanmış sözcüklerin ilk ve orta hecesindeki /e/ sesi /i/ sesine değişmektedir: *ittifay* “olay” < *ettefāy*, *ittilāt* “malumat, enformasyon, bilgi” < *ettela`at*, *şikāyat* “şikâyet” < *şekāyet*.

4.2.2.1.3. /ü/

Türkçe için tipik seslerden biri olan /ü/ Farsçanın ünlü sisteminde mevcut değildir. Farsçanın baskın etkisi sonucu /ü/ sesi, Kaşkaycada telaffuzda bazen zayıf şekilde iki ünlü arası ses gibi duyulmakta, çoğu zaman /i/ sesine değişmektedir. Gerhard Doerfer de Güney Oğuz ve Horasan Türkçesinde bir çok yerel ağzın Farsçada bulunmayan sesleri değiştirdiğini, özellikle *ö* > *e* ve *o*; *ü* > *i* ve *düz* *u* değişmelerinin gerçekleştiğini belirtmektedir (1977, s. 137). Csató (2006), Gunnar Jarring’in toplamış olduğu materyale dayanarak diğer İran Türkçe varyantlarında olduğu gibi *ö* > *o* veya *ü* > *i* değişimi olmadığını yazmaktadır. Elbette Farsçanın gün geçtikçe Kaşkayca üzerinde artan baskısı göz önünde bulundurulursa elli yıl öncesinde kullanılan dille günümüzde kullanılan dil arasında gerek söz varlığı gerekse ses sisteminde farkların ortaya çıkması anlaşılabilir bir durumdur. İnceleme metinlerimizde bu ses Şeşbeyli *tayfası* dışında diğer Kaşkay *tayfalarında* bazı kelimelerde özellikle yaşlı insanlar tarafından hâlâ telaffuz edilse de orta ve genç kesim arasında telaffuz sıklığı azalmış ve /ü/ sesinin yukarıda belirtildiği gibi başka sese değişmesi eğiliminde yol alındığı tespit edilmiştir: *diz* “düz”, *issi* “üstü”, *eldir-* “öldürmek”, *gin* “gün”, *bik-* “bükme”, *yiz* “yüz”.

4.2.2.1.4. /ö/

/ö/ sesi de Farsça için atipik seslerdendir. Bu sebeple Kaşkaycada /ö/ sesinin, Farsçanın etkisiyle kullanım sıklığı azalmış ve çoğu durumda düz dar /e/ ve bazen /o/ sesine değişmiştir: *ez* “öz, kendi”, *ger-/ gor-* “görmek”, *keç* “göç”, *eldir-* “öldürmek”, *beyig* “büyük”. Fakat /ü/ sesinde olduğu gibi /ö/ sesinin de Şeşbeyli tayfasında korunduğu gözlemlenmektedir.

4.2.2.1.5. /q/

Bu ses Farsça için tipik ses sayılmamakta, bazı alıntı kelimelerde kullanılarak telaffuzda /y/ sesine yaklaşmaktadır. Türkçe kök hecelerde genelde art damak ünlüleriyle kullanılan bu ses, birkaç sözde Farsça /q/'nın fonolojik özelliklerini kopyalamıştır: *yeylay* “yayla”; *Qaşşayyi* “Kaşkayi”, *ittifay* “olay”, *däyiy* “dakik”.

4.2.2.1.6. Zagros bölgesindeki /-d-/

Kaşkaycada ortaya çıkan bir başka alansal özellik söz ortası /-d-/ kararsızlığıdır. Bu ses Zagros bölgesinin Kürt ve Gorani ağızlarında da meydana çıkmıştır. Özellikle *ged-* köküyle bağlantılı olarak ünlü arası /-d-/ [d] olarak telaffuz edilmekle beraber bazen de gırtlaksız duraksama veya damaksız /y/ye değişebilir. Örneğin *gedirler* fiili [ge?iller], [geyller], [geyiller] şeklinde telaffuz edilebilir (Bulut, 2016, s. 242-243).

4.2.2.1.7. Söz sonu /-d/, /-t/ > ø

Farsçada telaffuz sırasında söz sonu -st, -ft, -şt, -nd gibi ünsüz çiftleriyle biten sözcüklerde /-d/, /-t/ > ø değişimi görülmektedir. Bu eğilim İran'daki bir çok Türk dilinde olduğu gibi Kaşkaycada da tespit edilmiştir: *nejadpäräst* > *nejadpäräs* “ırkçı”, *honärmänd* > *hunärmän* “sanatkar”, *zäni zänxasti* > *zäni zänxaslıg* “kız isteme kız verme”, *rast* > *ras* “düz, sağ”, *särpäräst* > *särpäräs* “yönetici, yardımcı”.

4.2.2.1.8. Ses uyumu

Ses biliminde ayrı bir öneme sahip olan artlık-önlük, düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçe için tipik özelliklerden biri sayılmaktadır. Dildeki uyuma göre son hecedeki ünlü eklerde kullanılacak sesleri de belirlemektedir. Fakat Farsçanın fonolojik sistemi Türkçeninkinden farkı olduğu gibi bu dilde önlük-artlık, düzlük-yuvarlaklık uyumu da bulunmamaktadır. Ünlü uyumları Kaşkaycada genel olarak korunmakla birlikte Farsçanın etkisiyle bazen bozulduğu da tespit edilmiştir. Kaşkaycada ses uyumunun bozulmasına ilgi, belirtme durumu, tekil ve çoğul ikinci kişi emir eklerini bulunduran sözcüklerde rastlanmaktadır: *quluni, vuriñ, qoyuriñ, adamlariñ, oyuliñ vb.*

Ses sisteminde tespit edilen değişikliklere dayanarak Kaşkaycanın Farsçanın etkisiyle bu dilin ses sistemine doğru eğilim gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Farsçada bulunmayan seslerin Kaşkaycada da, düzensiz olmakla birlikte, başka seslere değişme eğiliminde oldukları söylenebilir. Fakat ses uyumunda bazen bozulma tespit edilse de genel olarak uyumun korunduğunu söylemek mümkündür.

4.2.2.2. Anlam ve birleşme kopyaları

Bir dilden başka dile kopyalanan birimler arasında bazen blokun sadece anlam özellikleri kopyalanabilir. Bu yapılar örtülü görünüm sergilemektedir: *çoşuma gäl-* “beğenmek” < *çoşäm miyad* . Anlam kopyaları, genelde bir B bloğunun anlamsal yönünün ona eşdeğer olan bir A birliğine kopyalanması anlamı taşımaktadır. İnceleme metinlerinde Farsça fiillerin özellikle birleşme ve anlam özelliklerinin sıklıkla Kaşkaycaya kopyalandığı tespit edilmiştir. Farsça *zädän* “vurmak”, *çordän* “yemek”, *qozäştän* “geçmek”, *gereftän* “tutmak”, *şodän* “olmak” vb. fiillerin anlam içeriklerinin İran’daki Türk dillerine sıklıkla kopyalandığını söylemek mümkündür. Bu fiillerle kurulan yapıların anlamsal özelliklerinin Kaşkaycaya kopyalandığı örnekler şunlardır: *tul çäk-* “sürmek, devam etmek” < *tul keşidän, märbut ol-* “ilgilenmek” < *märbut şodän, ittifay düş-* “olay gerçekleşmek” < *ettefay oftadän, lätmä vur-* “zarar vermek” < *lätmä zädän,*

hāva ye-“hava almak” <*hāva* *χordān*, *tāsmim tut*- “karar almak” < *tāsmim gereftān*, *ehtiram qoy*- “saygı göstermek” < *ehteram gozaštān*.

(73)

bir mäsälä daha da ki ustadcan bu vāy ‘än än adam tā gerir

bir konu daha da ki ustat bu gerçekten insan EDT gör-ŞİM

beläsinä vä tä‘ssuf yiyirdir

böyle-İYE3.TK-YÖN ve teessüf ye-ŞİM-BİL.

“Bir başka konu da üstat, insan bunları böyle görünce teessüf ediyor.”

(74)

misal vıram mäsälän Şähriyar.

örnek vur-EMR1.TK örneğin Şehriyar

“Örnek vereyim, örneğin Şehriyar.”

(75)

inni män gällim bir lähzä Sarınayi gätirdim aşayı

şimdi ben gel-GEÇ 1.TK TAN an Sarına-BEL getir-GEÇ1.TK aşağı

ävimiziñ däminä bir az hāva yiyä bikäm geri.

ev-İYE1.ÇK-İLG ön-İYE3.TK-YÖN biraz hava al-İST бүк-İST1.TK geri

“Şimdi geldim Sarına’yı aşağı evimizin önüne getirdim ki biraz hava alsın sonra geri götüreyim.”

Birleşme ve anlam kopyalarında kopyanın aslına yakınlığına bağlı olarak “tam çeviri kelime” ve “serbest çeviri kelime” ayrımı yapılmaktadır (Johanson, 2014, s. 35). Kaşkaycaya kopyalanmış bazı örneklerin orjinale uygun bir şekilde kopyalandığı görülmektedir.

(76)

elä Hämüd Ähmädiyä zäng vur de bu mäsälä issinä

EDT Hamit Ahmedî-YÖN ara de bu konu üst-İYE3.TK-YÖN

näyärzä muşgılı yemişäj.

ne kadar müşkül ye-GEÇ2.TK

“Hamit Ahmedi’yi ara sor, bu konuda ne kadar problem yaşamış.”

4.2.2.3. var/ yok

Türkçede isim cümlelerinde varlık/yokluk ifade etmek için *var/yok* yüklem işaretleyicileri kullanılmaktadır. Bu yüklem işaretleyicileri Türkçenin tipolojisine göre iyelik ekleri ile kullanılmaz. Türkçe varlık/yokluk ifade eden cümlelerde *sahip olunan+ iyelik eki+var/yok* şeklinde bir söz sırası mevcuttur (Atıcı, 2018, s. 169). Bu yapı Farsçada *dāšten* fiili çekimlenerek geniş zaman biçimi *dār + şahıs ekleri* ile kurulmaktadır.

Fars.

ma ketab darim

biz kitap var-1.ÇK

“Bizim kitabımız var.”

Fars.

Aya to bāççe dari?

EDT sen çocuk var-2.TK

“Senin çocuğun var mı?”

Farsçada “sahip olmak” fiilinin dağılım özelliğinin İran’daki diğer Türk dillerinde olduğu gibi (Atıcı, 2018) Kaşkaycada da “var/yok” üzerine kopyalandığını görüyoruz.

(77)

biz Sumerdān beş miñ il, altı miñ il xāt varımız

biz Sumer-AYR beş bin yıl, altı bin yıl yazı var-İYE1.ÇK

“Bizim Sümerden beri beş bin yıl, altı bin yıllık yazımız var.”

(78)

Biläxärä här xänändäniñ eziniñ täräfdar varıdır,

Sonunda her şarkıcı-İLG kendi-İYE3.TK-İLG taraftar var-İYE3.TK-BİL

här xänändäniñ här käs bir säliyä bir säsdän xoşu gälirdir.

her şarkıcı-İLG her kes TAN zevk TAN ses-AYR beğen-ŞİM-BİL

“Sonunda her şarkıcının kendi taraftarı vardır, her şarkıcının, herkesin bir tarzı (vardır), bir sesi beğeniyordur.”

(79)

äslän imkan yoğudur

kesinlikle imkan yok-İYE3.TK-BİL

“Kesinlikle imkanı yok.”

(80)

inni iş yoğumuz ki män bir para räy oyurradım verdim beläsinä

şimdi iş yok-İYE1.ÇK ki ben bir parça görüş çal-GEÇ1.TK ver-GEÇ1.TK

o-YÖN

“Şimdi benim biraz görüş çalarak ona söylememle işimiz yok.”

4.2.2.4. -IUK birimi

Kaşkaycadaki -IUK birimi adların üzerine eklenerek soyut sözcükler (*uşaqlıgdä* “çocuklukta”, *qardaşlıg* “kardeşlik”, *cävanlıg* “gençlik” gibi) veya yer, mekan bildiren sözcükler (*caşırlıg* “çakşır otunun çok olduğu yer”, *xanlıg* “hanın oturduğu yer”) türetir. Farsçada soyut isimler oluşturmak için -i biçim birimi kullanılmaktadır. Örneğin *särpärästi* “gözetmenlik” gibi. Farsça soyut kelimeler oluşturan -i biriminin işlevi seçilmiş kopya olarak Kaşkaycada -IUK bağımlı biçim birimine yüklenmiştir.

(81)

vä bu bitäfvütlüg bu biñiyallıg bizim rıçalımız çığardmışdır

ve bu kayıtsızlık bu umursamazlık biz-İLG reçel-İYE1.ÇK-BEL çıkart-GEÇ-

BİL

“Ve bu kayıtsızlık, bu umursamazlık bizim pestilimizi çıkarmıştır.”

(82)

gälmäz vä här surät turar elä orda

gel-OLZ-GEN3.TK ve her şekilde dur-GEN EDT ora-BUL

kor buwasınan särpärästlig eddigä...

kör baba-İYE3.TK-AYR gözetmenlik et-İF-YÖN

“Gelmez ve ne olursa olsun kör babasına refaket etmek için orada durur.”

4.2.2.5. -Modal yapılar

Kiplik anlambilimle ilişkili bir kavramdır. Dünyada var olan anlamların dille ifadesi kiplikle ortaya konulur. Doğal anlamlar, simgeler aracılığı ile kodlanır ve dil anlamlarına dönüşürler. Birey doğal anlamları dil anlamlarına dönüştürdüğü zaman onu idrak süzgecinden geçirdiği için bahsedeceği olayları anlatırken kendine ait tutum ve yargılarını da yansıtır. Yani birey, bir bilgiyi aktarırken o bilginin doğruluğuna olan şüphesini veya inanmayışını, onun gerçekleşmesine sebep olan varsayımlarını da aktarabilir. *Kiplik*, konuşurun aktardığı bilginin gerçekleşme potansiyeline dair beklentilerini *zorunluluk*, *gönüllülük*, *istek* vb. anlam kategorileriyle ifade edebilir (bk. Palmer, 2001).

Kipliğin ifadesinde farklı dillerde farklı işaretleyiciler kullanılmaktadır. Bunlar morfolojik bir kategori olabilecekleri gibi, sözlüksel, söz dizimsel söyleme dayalı veya bürünsel işaretleyiciler de olabilirler (Demir, 2008, s. 18).

4.2.2.5.1. İstek

Türkçede istek morfolojik, sözlüksel, söz dizimsel veya bürünsel öğelerle işaretlenebilmektedir. Kaşkaycada “bir şey isteme” anlamını ifade etmek için *isse-/ sey-* fiili ve yüklemi istek bağımlı biçim birimiyle çekimlenmiş bir fiil birlikte kullanılır. Bu kullanıma konuşma Türkçesinde de sık olmasa da rastlanmaktadır. Aynı zamanda günlük konuşma Türkçesinde isteme kipindeki ana cümlenin yüklemi hem sağa hem sola dallanabilmektedir (Kıral, 2005, s. 287).

KT. Konuşma Türkçesi

istemiyorum buraya gelsin

İste-YOK-ŞİM.1TK bura-YÖN gel-İST.3TK

TT.

buraya gelmesini istemiyorum

Bura-YÖN gel-İST.3TK iste-YOK-ŞİM.1TK

İran'daki Türk dillerinde Farsçadaki orijinale yakın biçimde genelde sağa dallanma görmek mümkündür.

TAz.

mân istemirâm celâ bura

Ben iste-YOK-ŞİM.1TK gel-İST.3TK bura

“Ben buraya gelmesini istemiyorum.”

THal.

hişôm filmkâ haz vaqam

“Ben biraz filme bakmak istiyorum” (Güzel, 2019, s. 47)

Bununla birlikte Güzel (2019, s. 47), Telhab Halaççasında *şâ*- “istemek” bağımsız biçim birimiyle isteği ifade etmek için kullanılan yapının Türkçenin tipolojisine uygun bir şekilde kurulduğunu ifade etmektedir.

THal. *mân pul şäyorom.*

“Ben para istiyorum.”

Farsçada isteme kipliği, zaman ve kişiye göre çekimlenmiş *χasten* “istemek” fiili ve kişiye göre çekime sahip yüklemle birlikte ifade edilmektedir (*Miχahem beräväm* “Gitmek istiyorum”). Dolayısıyla, Kaşkaycadaki isteme yapısının Farsçadaki modal yapıdan seçilmiş kopya olduğu görünmektedir.

(83)

vā bir curayi xoşu gālmās

ve TAN bakıma-TAN beğen-YOK-GEN3.TK

sāyir altınnan qaça

iste-ŞİM3.TK alt-İYE3.TK- AYR kaç-İST3.TK

“Ve bir bakıma beğenmez, yan çizmek ister.”

(84)

oyul da o zaman ki istirmiş yata

oğlan da o zaman ki iste-ŞİM3.TK-EVİD yat-İST

balışda kuncuğu edirmiş.

yastık-BUL merak et-ŞİM3.TK-EVİD

“Oğlan yatmak istediğinde yastığın altındakini merak ediyormuş.”

(85)

dedim şayād beläyā haber verām ki

de-GEÇ1.TK belki sen-YÖN haber ver-İST1.TK ki

şayād siyāñ belāsinā Rāhmana pāyam-ı tāsliyat yolliyāñ,

belki iste-2.TK o-YÖN Rehman-YÖN mesaj-İZF başsağlığı yolla-İST2.TK

ehtiram qoyāñ belāsinā.

saygı koy-İST2.TK o-YÖN

“Belki saygı gösterip Rehman’a başsağlığı mesajı göndermek istersin diye sana haber vereyim dedim.”

Türkçe yapılarda *iste-* fiilinden önce genellikle *-mak* mastar eki veya isim-fiil *-ma+konu işaretleyici olarak iyelik eki* gelir. Fakat İran’daki Türk varyantlarında *-mak* mastar eki çok nadir görülmekte, *-ma* isim-fiil eki de daha çok sözcükselleşmiş biçimlerde kullanılmaktadır. Bu Farsça kalıpların sıklıkla kopyalanmasının bir sonucu olarak açıklanabilir. Örneğin,

TT	İran/ Irak T.	Farsça
<i>gİtmek İstİyordum</i>	<i>İstādİm gİdām</i>	<i>χastām berāvām</i>
git-MAS iste-ŞİM- EKF.1TK	iste-GEÇ.1TK git-İST.1TK	iste-1TK İST-git-ŞİM.1TK (Bulut, 2016, s. 216)

4.2.2.5.2. Gereklilik/Zorunluluk

Türkçe gereklilik işaretleyicisi *-malı* İran'daki Türk dillerinde fiilden sıfat yapar (TAz. *yemāli* “çok lezzetli yemek”, *görmāli* “görmeye değer yer” vb.). İran'daki Türk dillerinde gereklilik kipi kişisiz (impersonal) *gārāk* ve *İstek/emir* ile çekimlenmiş yüklemle birlikte ifade edilmektedir. *Gārāk* kiplik işaretleyicisinin işlevi Farsçadaki kendinden sonraki yüklem istek kipinde olmasını talep eden kişisiz *bāyād* ile aynıdır. Kaşkayca gereklilik ifade etmek için çoğunlukla kişisiz *gārāk* ve *İstek/emir* ile çekimlenmiş fiil kullanılmaktadır.

(86)

adam gārāg aya gālā bir zadı qānuni rāval-i qānununān hāll edā
 insan gerek ağa gel-İST TAN şey-BEL yasal yöntem kanun ile hallet-İST
 “İnsan bir şeyi yasal yolla, kanun yöntemiyle halletmeli.”

(87)

belāsinā biri deyā gāl toyda tur yırla
 ona biri de-İST gel düğün-BUL dur şarkı söyle
gārāk kākası toy ola ya āmmioylusu toy ola.
 gerek kardeş-İYE3.TK düğün ol-İST ya amcaoğlu-3.TK düğün ol-İST
 “Ona biri gel düğünde şarkı söyle dese o düğün kardeşinin ya da amcaoğlunun düğünü olmalı.”

Kaşkaycada gereklilik/zorunluluk ifade etmek için sıklıkla kullanılan bir başka yapı *-AsI* işaretleyicisi ve kişi ekleri almış fiil yapısıdır. Bu yapı Azerbaycan Türkçesindeki *fiilin lazım kipi* ile aynı işlevde ve yapıdadır.

AzT.

män sähär mäktäbä gedäsiyäm.

ben yarın okul-a git-ZOR. 1TK

“Benim yarın okula gitmem gerek.”

(88)

tusbaya dirri tusbayayı eldiriräg vä dişisini dä

kaplumbağa canlı kaplumbağa-BEL öldür-ŞİM1.ÇK ve dişi-İYE3.TK-BEL de

eldiräsin erkäyini yoğ

öldür-ZRK2.TK erkek-İYE3.TK-BEL yok

“Kaplumbağayı öldürüyoruz ve dişisini öldürmelisin, erkeğini değil.”

(89)

uçının birisini şaxı arasınnan käsäsin.

üç-İYE3.TK-İLG bir-İYE3.TK-BEL boynuz-İYE3.TK ara-İYE3.TK-AYR kes-

ZRK2.TK

“Üçünden birini boynuzlarının arasından kesmelisin.”

İnceleme metinlerinde gerekliliği ifade etmek için *kişisiz gäräk* ve *-AsI* eki almış fiil yapısının da birlikte kullanıldığı görülmektedir.

(90)

şan deyirdi Qaşşayı gäräk mänim ixtiyarında olasıdır.

han de-ŞİM-EKF Kaşkayı gerek ben-İLG yetki-İYE1.TK-BUL ol-GRK-BİL

“Han: “Kaşkayı benim yetkim altında olmalıdır.” diyordu.”

Kıral (2004), Azerbaycan Türkçesi ve Kaşkaycada karışık kopyalar içerisinde gerekliliği ifade etmek için *gäräk* yerine Farsça genel kopya *bâyäd* bağımsız biriminin kullanıldığını kaydetmiştir. Güzel (2019, s. 48) de Farsçada gerekliliği ifade eden *bâyäd* biçim biriminin Halaççaya genel kopyalandığını belirtmektedir. *Bâyäd* yapısının genel kopyalandığı yapılarda da *gäräk* yapısında olduğu gibi yüklem *istek/emir* biçim birimleriyle işaretlendiği görülmektedir.

Kaş.

mān bāyād bu işi gerām.

ben gerek bu iş-BEL gör-İST1.TK

“Ben bu işi yapmalıyım.”

TAz.

o bāyād dārs oḫiya.

o gerek ders oku-İST3.TK

“O ders çalışmalı”

THal. *elān mān bāyād Fārmāhinkā varyam bā‘d...*

“Şimdi Fermehin’e gitmeliyim sonra...”

Farsçada gereklilik kipinin olumsuz biçimi *bāyād* bağımsız biriminden önce *nā-*olumsuzluk işaretleyicinin gelmesi ile kurulmaktadır. Bununla birlikte Farsçada *lazem nist* “lazım değil” yapısı da gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yapı yoğun Farsça etkisinde olan Halaççada tespit edilmiştir.

THal. *lāzām dāy ki bu sāzi yazıyay*

“Bu sözü yazman gerekli değil.” (Güzel, 2019, s. 48)

Fakat Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzu *istik/emir* işaretleyicisi alan fiile *-mA* olumsuzluk biçim biriminin eklenmesi ile yapılır.

(91)

gārāg mān gedmäyām otelā

gerek ben git-OLZ-İST1.TK otel-YÖN

“Otele gitmemeliyim.”

Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için *gäräg+deyil* yapısının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

(92)

gäräg deyil biz bu ävi bu il alag.

gerek değil biz bu ev-BEL bu yıl al-İST1.ÇK

“Biz bu evi bu yıl almamalıyız.”

Azerbaycan Türkçesinde *-AsI* ekiyle oluşturulmuş kiplik işaretleyicisinin olumsuzu *-AsI* işaretleyicisi almış fiil +*değil* sözcüğüne eklenmiş kişi ekleriyle kurulmaktadır. Fakat Kaşkaycada *-Ası* işaretleyicisiyle kurulan gereklilik kipinin olumsuzu da fiile *-mA* olumsuzluk biçim biriminin gereklilik işaretleyicisinden önce eklenmesiyle oluşturulmaktadır.

(93)

muniñ külini heç vaḫti daha gün batannan sora

bu-İLG kül-İYE3.TK-BEL heç zaman-TAN daha gün batan-AYR sonra

tekmiyäsiyän bir yerä.

dök-OLZ-GRK2.TK TAN yer-YÖN

“Bunun külünü de hiçbir zaman gün batımından sonra (herhangi) bir yere dökmemelisin.”

Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için *gäräg+deyil* yapısının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

(94)

gäräg deyil biz bu ävi bu il alag.

gerek değil biz bu ev-BEL bu yıl al-İST 1.ÇK

“Biz bu evi bu yıl almamalıyız.”

4.2.2.5.3. Yeterlilik/ Olasılık

Türkçede olduğu gibi İran'daki Türk dillerinde de *-(y)Abil-* yeterliliği ifade ettiği gibi olasılığı da yansıtmaktadır. İran'daki Azerbaycan Türkçesinde analitik yolla oluşan modal yapılar sıklık teşkil etmektedir. Yeterlilik kipliği de *eliyâbil-* modal fiili ve *istek/emir* ile çekimlenmiş yüklemle birlikte ifade edilmektedir.

TAz.

eliyâbilâr maşın apara

yap-YET-GNŞ3.TK araba götür-İST3.TK

“O araba alabilir.” (Kıral, 2005, s. 289)

Bu yapı Farsçadaki *tävānestan* “mümkün olmak, yapabilmek” modal fiili ve *istek* ile çekimlenmiş yüklem ile oluşan yapıyla çok benzerdir.

Fars.

mitune mâşın bebäre

mi-yapabilmek ŞİM3.TK araba be-al-İST3.TK

“O araba alabilir.”

Kaşkaycada yeterlilik/ olasılık kipliği *başarmaq* bağımsız biçim birimiyle oluşmaktadır.

(95)

bir tifāngi uşay ālinā verāñ

TAN silah-BEL çocuk el-İYE3.TK-YÖN ver-2.ÇK

elā beş nāfāri rahad başarır eldirä.

EDT beş kişi-BEL kolay yapabilmek öldür-İST3.TK

“Çocuğa silah verseniz o da çok kolay beş kişiyi öldürebilir.”

(96)

sän omruñnä de ki bir bädbäxt adamıñ uşayı

sen hayat-İYE2.TK-BUL de ki bir şanssız insan-İLG çocuk-BEL

isseyir gedä çoğ beyig ola

iste-ŞİM3.TK get-İST çok büyük ol-İST3.TK

çoğ az başarır ezinnän yeytär ola.

çok az yapabil-ŞİM3.TK kendi kendine iyi-KRŞ ol-İST3.TK

“Sen hayatında bahtsız insanın çocuğunun bir şeyde ilerlemek, yükselmek istese kendi imkanlarıyla bunu yapabildiğini gördün mü? ”

Kaşkaycadaki yeterliliğin bu şekilde ifadesi seçilmiş kopya olarak Farsçadaki modal yapı stratejisine sahiptir. *Kişisiz* (impersonal) kiplerden farklı olarak *başarmak* modal fiili *aspekt* (görünüş) ve kişilere göre çekimlenmekte ve cümlenin yüklemi *istek* işaretleyicisiyle kullanılmaktadır.

Kaş.

män başarıram gäläm

ben yapabil-ŞİM1.TK gel-İST1.TK

“Ben gelebilirim.”

Fars.

mitävânäm beräväm

mi-yapabil-ŞİM1.TK be-git-İST1.TK

“Gidebilirim.”

Farsça yeterlilik/olasılık kipliğinin olumsuzu *tävānestan* üzerine *-nä* olumsuzluk işaretleyicisi eklenmekle kurulmaktadır. Kaşkaycada yeterlik/olasılık kipliğinin olumsuzu da Farsçadaki yapıdan seçilmiş kopya olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Türkçe olumsuz yapılarda olumsuzluk işaretleyicisi yükleme eklendiği halde Kaşkayca yeterlilik/olasılık kipliğinde olumsuzluk işaretleyicisi Farsça muadili sayılabilecek *başar-* fiiline eklenmektedir.

(97)

päs heç vaxt bir bädbäxt adam başarmaz çox beyig ola.

demek ki hiç vakit TAN şanssız insan yapamaz çok büyük ol-İST3.TK

“Demek ki hiçbir zaman bir şanssız insan çok ilerleyemez.”

(98)

...siz vā ya ayrı kəslär başarmayıñız mellätä,

...siz veya başka kimse yapa-OLZ-2.ÇK millet-YÖN

bir mellätä inni Qäşyayi mellätinä

TAN millet-YÖN şimdi Kaşkayı millet-İYE3.TK-YÖN

ya ayrı mellätä tōhin edäñiz.

ya başka millet-YÖN küfür et-İST-2.ÇK

“Siz veya başkası bir millete, Kaşkay milletine veya başka bir millete küfür edemezsiniz.”

Rentzsch (2013, s. 156), *olasılık* kipliğinin konuşurun aktardığı olayla ilgili belirsizliği, emin olamama durumu, şüphesi ve tahminini farklı düzeylerde işaretlediğini belirterek, Türkiye Türkçesinde bu kullanımları derecelendirerek skala oluşturmuştur. Bu skalaya göre en üstte bulunan kesinlik ifadeleri için Kaşkaycada *hätmän* bağımsız biçim birimi kullanılmaktadır.

(99)

här nä qädimnän māruf adam, hunärmänd ayrı dār nāmānlärdä bir māruf

her ne eski-AYR ünlü insan, yetenekli ayrı ÖT bir şey-ÇK-BUL TAN ünlü

adam geräñ hätmän bir beyig adam uşayıymış.

insan gör-İST2.TK kesinlikle TAN büyük insan çocuk-İYE3.TK-EVİD

“Eskiden nerde ünlü, yetenekli insan gördüysen kesinlikle büyük bir insanın çocuğuymuş.”

(100)

dedi ki bu ägär uzv-u färhângistan

söyle-GEÇ ki bu eğer üye-İZF akademi

hätmän çan-ı çävaninlärdän olası äza-yi äslisi

kesinlikle han-İZF hanlar-AYR ol- GEL uzuv- İZF asıl- İYE3.TK

“ ‘Bu eğer akademi üyesi idiyse onun birinci derece yakını kesinlikle hanlar soyundan olmalıdır.’ diye söyledi.”

(101)

...da inni açırdı beläçärä hätmän aysaqqal göysaqqal buluşar,

daha şimdi sonunda sonunda kesinlikle aksakal göysakal buluş-GEN

vä bulları, bu ikki aşığı bir biriyä yetirdär.

ve bu-ÇK-BEL bu iki âşık-BEL birbirine yetir-GEN

“ve sonunda kesinlikle aksakallar buluşur ve bu iki âşığı birbirine kavuşturur.”

Konuşurun şüpheyile yaklaştığı, emin olamadığı durumlar için kullandığı ifadeler skalanın en aşığısında bulunmaktadır. Kaşkayca bu yapıları oluşturmak için Farsçadan kopyaladığı *bälkä* bağımsız biçim birimini kullanır.

(102)

nä be lähaze döre-yi tăriçi fäyät be çatere sistem-e iqdisadisi

Hayır açıdan tarihi devir sadece yüzünden sistem-İZF iktisadi-İYE3.TK

irticayimiş be çatere siyasisi, be çatere mäsail-i färhângisi

esnek-EVİD yüzünden siyasi-İYE3.TK, yüzünden sorunlar kültürel-İYE3.TK

bälki bir bächş-i äz cäryanha-ye milli Qäşyayidä dä sitämğär imiş.

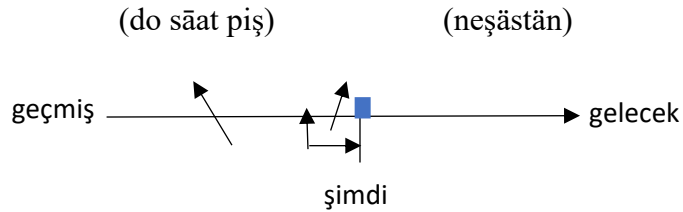
belki TAN parça-İZF ÖT hareket-ÇK-İZF milli Kaşkayı-BUL de zalim EVİD

“Sadece tarihi devir açısından değil iktisadi sistem yüzünden esnekmiş, politik, kültürel sorunlardan dolayı belki de bir parça da milli hareketler yüzünden Kaşkay’da da zalim imiş.”

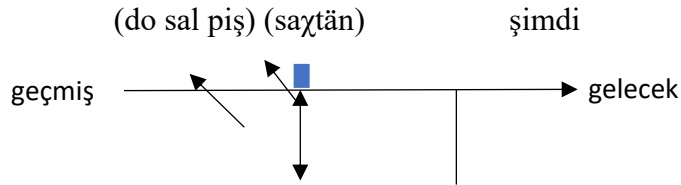
4.2.2.6. -mXş/ imiş

Türkiye Türkçesinde *-DX* eki gibi *öncekilik* ve *postterminallik* ifade eden *-mXş* Farsçada *geçmiş zaman ortacı+ şahıs ekinde* oluşan *anlatılan geçmiş zaman* ile (gozaşte-yi nâqli) birleşimsel ve yapısal özellikler taşımaktadır. Farsçada anlatılan geçmiş zaman üç durumda kullanılmaktadır (Caferi, 2011, s. 72).

1. Bir iş geçmişte başlamış ve hâlâ devam etmektedir (ve devam etmesi sürebilir): *Do sāat piş ta hāla inca neşāstā ām* “iki saattir burada oturuyorum”;

2. Bir iş geçmişte yapılmış, onun etki ve sonuçları hâlâ izlenmektedir: *Anha dāh sal piş in xānā ra saxtā ānd* “Onlar bu evi on yıl önce inşa etmişler”;

3. Daha gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi muhtemel olaylar için kullanılmaktadır: *anha dīruz rāftānd vā hānuz bār nāgoštā ānd* “Onlar dün gittiler ve hâlâ geri dönmediler”.

Türkiye Türkçesinde *-DX* ekinde farklı olarak *-mXş öncekilik* ifade eden geçmiş zaman dışında *kanıtsallık* ve *dolaylılık* da bildirmektedir (Aydemir, 2019, s. 38). Farsçada da bu zamanın ikinci kullanım şekline dikkat edilirse öncekilik anlamı dışında yüklemdeki bilginin belli bir kanıtı dayandığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu işleviyle Farsçada da *-mXş*'in zaman dışında kanıtsallık ifade ettiğini söylemek mümkün olabilir. Kaşkaycada *-mXş*, postterminal bir bakış açısı yani olayın kritik sınırı aşıldıktan sonraki safhasını yansıtmaktadır. Bu durumlarda Türkçe genelde *-DX* temelli geçmiş zaman kullanılır.

(103)

çoğ daha yerlârdâ män munu gormuşâm, be çâşm gormuşâm

çok daha yer-ÇK-BUL ben bu-BEL gör-GEÇ1.TK ÖT göz gör-GEÇ1.TK

“Çok yerde bunu gördüm, gözümle gördüm.”

(104)

hâr altı qât‘äsini dâ bura yazmışam,

her altı adet- İYE 3.TK-BEL de bu-YÖN GÖS yaz-GEÇ-1.TK

bir säsinän belänä göndäriräm.

TAN ses-VAS sen-YÖN gönder-ŞİM-1.TK

“Altısını da buraya yazdım, ses kaydıyla sana gönderiyorum.”

(105)

yäni ki bözämmişâm, libasını da geyinmişâm

yani ki süslen-GEÇ1.TK kıyafet-İYE1.TK-BEL de giy-GEÇ1.TK

qara börkü dâ qoymuşam başıma ki, säni götüräm gidäm

siyah şapka-BEL de koy-GEÇ1.TK baş-İYE1.TK-YÖN ki sen-BEL götür-1.TK
git 1.TK

“Yani süslendim, kıyafetimi giydim, siyah şapkamı da başıma koydum ki, seni alıp gideyim”

Kaşkayca *-mXş + ol-* yapısı da anlamsal ve birleşimsel özellikleri ile Farsça *geçmiş zaman ortacı +başe* (zâman-e eltezami) yapısıyla aynı işlevi görmektedir.

(106)

o gün geman edmiräm demiş olam belänä

o gün güman YF-OLZ-ŞİM-1TK de-GEÇ ol-1.TK sen-YÖN

“O gün sana söylediğimi sanmıyorum”

Fars.

fekr nâ konâm, qofte başâm ke tânhayi be sâfâr berâvi

“Sana yalnız seyahat etmeni söylediğimi sanmıyorum”

Kaşkayca zamansal açıdan tarafsız *imiş* koşacı ‘o zaman’ işaretleyicisi *-mış* ile birleşerek uzak geçmiş zamana işaret etmektedir. Bu yapı Farsça *geçmiş zaman + buden* ek fiilinin birleşmesi ile oluşan (qozaşte-yi dūr) biçimiyle benzerlik göstermektedir.

(107)

çun bâ hâr surât bu beş altı yeddi yiz ildâ Qäşyayi

çünkü ÖT her şekil bu beş altı yedi yüz yıl-BUL Kaşkayi

yäxintârin yolu bulmuşumuş.

yakın-ÜST yol-BEL bul-GEÇ3.TK-EVİD

“Çünkü her şekilde bu beş altı yedi yüz yılda Kaşkayi en yakın yolu bulmuştu.”

(108)

bu Türkman kişisi dâ tazza ävlänmişimiş.

bu Türkmen adam-İYE3.TK de yeni evlen-GEÇ3.TK- EVİD

“Bu Türkmen adam da yeni evlenmişti”

4.2.2.7. İntraterminallik

Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi göçebe tayfaların konuştuğu varyantlarda da *eski şimdiki* (the old present) ve *yeni şimdiki* (the new present) gibi iki *sınırlararası* (intraterminal) kategorinin kullanıldığından bahsedilmektedir. Bu iki biçim arasındaki fark eski şimdiki zaman işaretleyicisinin alçak ünlü (a low vowel) ve yeni şimdiki zaman göstericisinin yüksek ünlü (a high vowel) içermesidir. Örneğin, Kaşkaycanın Amaleh ve Şişbölüki varyantlarında yeni şimdiki zaman *-(y)Ir*, eski şimdiki zaman *-(y)Ar* ile oluşturulmaktadır (Csató, 2005, s. 278). Bunların yanı sıra her iki eki birbirinden ayıran temel fark, *odaksallık* (fokalität) işlevidir. Bu anlamda yeni şimdiki

zaman biçimi (daha sonra genel şimdiki zaman göstericisi olarak gelişmiştir) *yüksek odaklılık* sergilemektedir. Fakat eski şimdiki zaman Türkçede olduğu gibi daha çok *kipsellik* bildirmektedir. Farsçada *yüksek odak* (high-focal) ve *düşük odak* (low-focal) arasındaki ayrılık dilbilgiselleşmiştir. Bu nedenle Farsçanın baskın etkisiyle Kaşkaycada da odaklılık ayrımı ortadan kalkmıştır. Farsça yüksek odaklı intraterminal (zâman-e estemrari “süreklilik zamanı”) yapı, iki çekimlenen fiilin birleşmesi ile oluşturulmaktadır (yardımcı fiil *daştân* “sahip olmak” + sözcüksel fiil). Bu yapı Farsçadan genel kopya olarak değil, dağılımsal, anlamsal ve birleşimsel özellikleri ile Kaşkaycaya kopyalanmış bulunmaktadır. Kaşkayca Farsçadaki “sahip olmak” fiilinin birleşimsel özelliğini Türkçedeki *var* üzerine kopyalamıştır. Bu yapıda *var* Farsçadaki “sahip olmak” yardımcı fiiline denk gelse de aslında isim soyluluğunu korumakta ve bu nedenle adlara eklenen eklerle birleşmektedir. Geçmiş zamanda ise *var* “geçmiş zaman” bildiren ek fiil olarak geçmiş zamandaki bir fiille birlikte kullanılmaktadır. Mevcut çalışmada kullanılan metinlerde örneğine rastlanmasa da Csató (2005) ve Tuna’nın (1984) çalışmalarında Abiverdi varyantında bu yapıya ait örnekler verilmiştir.

Fars. (Csató, 2005, s. 280)

darâm miyayâm

sahip olmak+ŞİM1.TK gel+ŞİM1.TK

“Geliyorum.”

Abi. (Csató, 2005, s. 281)

varım gederem

var-İYE1.TK git- ŞİM-1.TK

“Gidiyorum.”

Abi. (Tuna, 1984, s. 228)

varım gedirâm/ gedârâm

var+İYE1.TK git+ŞİM1.TK / GNŞ1.TK

4.2.3. Karışık kopyalar

Lars Johanson, basit seçilmiş ve genel kopyalarla birlikte *karışık kopyaların* da mevcut olduğunu belirtmektedir (2014, s. 36). Karışık kopyalar, içerisinde seçilmiş kopyaların da bulunduğu genel kopyalardır. Bu kopyalar, diller arası yoğun etki sonucu ortaya çıkmaktadır. Kaşkaycayla Farsça arasında yoğun dil ilişkisi olduğu için Kaşkayca metinlerde sıklıkla karışık kopyalara rastlanmaktadır.

4.2.3.1. Birleşme kopyaları

Dayanıklık skalasına göre dildeki bazı unsurlar daha erken bazıları daha geç kopyalanabilir. Türkçe karmaşık fiil sistemi olan dillerdendir. Dolayısıyla Türkçede fiiller dikkat çekici dayanıklılığa sahiptir. Fakat dillerde deyimleşmiş veya birleşik yapılar kolayca genel kopyalanmaktadır. Seçilmiş özellikler ise daha sonra gerçekleştirilir. Farsçadaki birleşik fiiller Kaşkaycaya karmaşık kopya biçiminde alınmıştır. Farsçada birleşik fiiller yardımcı fiillerle oluşturulmaktadır. Kaşkaycada bu birleşik yapılardaki yardımcı fiillerin Kaşkayca karşılıkları kullanılarak kopyalandığı tespit edilmiştir. Örneğin, Farsça *tâmas gereftân* “iletişim kurmak”, *zâxmâ kârdân* “yaralamak”, *tâässuf çordân* “üzülmek”, *bavâr kârdân* “inanmak”, *tûl keşidân* “sürmek”, *ehteram gozaştân* “saygı duymak”, *fârâmuş kârdân* “unutmak”, *ettefay oftâdân* “cereyan etmek”, *tâsmim gereftân* “karar vermek”, *lâtmâ zâdân* “zarar vermek” gibi birleşik fiiller Kaşkaycaya karışık kopyalanmıştır.

(109)

inni dorostdur, inni çoç aztâr olmuş

şimdi doğru-BİL şimdi çok az-KRŞ ol-GEÇ3.TK

vâli hâniz dâ vardır, bâvâr ed.

ama hâlâ da var-BİL inanç et-EMR2.TK

“Doğrudur şimdi çok daha az olmuş ama hâlâ da var, inan.”

(110)

dinän issirdim belänä diyäm färamuş eddim

dün iste-ŞİM-EKF1.TK sen-YÖN de-İST1.TK unut- GEÇ1.TK

“Dün sana söylemek istiyordum ama unuttum”

(111)

bağın göräg bu nä deyir,

bak-EMR2.ÇK gör-EMR1.ÇK bu ne de-ŞİM3.TK

ikki däfä qoyuñ qulaq asıñ onnan sōra

iki defa bak-EMR2.ÇK dinle-EMR2.ÇK o-AYR sonra

gör bizim iqtisadımıza lätmä vurur,

gör biz-İLG1.TK ekonomi-İYE1.ÇK-YÖN zarar vur-ŞİM1.TK

tolidkonändämizä lätmä vurur, tārīximizä lätmä vurur

üretici-İYE1.ÇK-YÖN zarar vur-ŞİM1.TK tarih-İYE1.ÇK-YÖN zarar vur-ŞİM1.TK

“Görün bakalım ne diyor, iki defa dinleyin, ondan sonra görün bizim ekonomimize, üreticiliğimize, tarihimize nasıl zarar veriyor.”

(112)

oyul täsmim tutar ki, hār halla qızı götürä qaça

oğlan karar ver-GNŞ ki her durum-BUL kız-İLG al-İST kaç-İST

“Oğlan her ne olursa olsun kızını alıp kaçırmak için karar verir.”

B dilinin etkisiyle A diline kopyalanmış kelime ve cümle birleşmesi kalıpları farklı söz dizimi biçimleri ortaya koyabilir. B bloğunun etkisi A dilinde *istem* (valence) üzerinde

sık sık gözlemlenmektedir. Kaşkaycada da bu anlamda Farsçadan karışık kopya biçiminde alınan bloklardaki durum eklerinin söz dizimine etki yaptığı tespit edilmiştir.

(113)

bunnan sōra şeirdän xoşu gälir

bu-AYR sonra şiiir-AYR beğen-ŞİM3.TK

o ezi şuruh edir hey qāfiyā duzältdigä vā şair olır.

o kendi-İYE3.TK başlı-ŞİM ÜNL kafiye düzelt-İF-YÖN ve şair ol-ŞİM3.TK

“Bundan sonra şiiri beğeniyor, kafiye oluşturmaya başlıyor ve şair oluyor.”

(114)

täşäkķur ediräm ustad Ciddi vā ustad Bayramlıdan

teşekkür et-ŞİM1.TK üstat Ciddi ve üstad Bayramlı-AYR

“Üstad Ciddi ve üstad Bayramlı’ya teşekkür ediyorum.”

Konuşma Farsçasında da bazen istem üzerinde değişmeler gözlemlenmektedir. Örneğin *diqqät kârdän* fiili *be* ön takısı talep ettiği halde konuşma Farsçasında *ra* kullanılabilir. Konuşma Farsçasının etkisiyle Kaşkaycaya kopyalanan bazı yapılarda da yönelme yerine belirtme durumu kullanıldığı tespit edilmiştir.

(115)

munu Bulvârdi dilinnä deyillär xulfä

bu-BEL Bulverdi dil-İYE3.TK-BUL de-ŞİM3.ÇK xulfä

“Bulverdi dilinde buna “xulfä” diyorlar.”

(116)

munu sän hämmişä diqqät et

bu-BEL sen her zaman dikkat et

“Sen her zaman buna dikkat et”

Farsçada yan cümleleri asıl cümleye bağlayan ögeler arasında bazı edat ve bağlaçlar da bulunmaktadır. *Be χāter* “ bu nedenle, bu sebeple” yapısı da kendinden sonra işaret zamirleri alarak asıl cümledeki fiilin sebebine vurgu yapıyor. Örneğin *χosrov han ra edam kârdând be χatere in ke şāχs-e tāsirqozari bud* “Hüsrev Han nüfuzlu biri olduğu için idam edildi”. Bu yapı genel kopya şeklinde Kaşkaycaya kopyalanırken Farsça zamirler yerine Kaşkayca karşılıklarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

(117)

vāli bu adamıñ Şähriyar oldigi be χātiri bu imış ki,

fakat bu adam-İLG Şehriyar olma-İYE3.TK ÖT çünkü bu EVİD ki

beyig adam oylu imış.

büyük adam oğul-İYE3.TK EVİD

“Fakat bu adamın Şehriyar diye tanınması vazifeli adamın oğlu olduğu içinmiş.”

4.2.3.2. İzafe yapısı

Farsçada, iki isim arasında tamlama oluştururken izafe yapısı kullanılmaktadır. İzafe, iki isim arasındaki sahiplik ilişkisini ifade etmektedir. Yani izafe yapıları anlamsal açıdan Türkçe tamlama yapılarındaki sahiplik anlamından farklı değildir. Fakat dikkat edildiğinde Farsça tamlama yapıları arasında biçimsel yönden farklılık bulunmaktadır. Farsça tamlama yapılarında üyeler arasında sahiplik ilişkisi bulunuyorsa bu yapıların tarafları arasına işaret zamirleri eklenebilir ve zamirler tarafları kesin olarak belirler. Örneğin *kif-e in doxtär* “bu kızın çantası” ya da *in kif-e doxtär* “kızın bu çantası”. Eğer birleşenler arasında sahiplik ilişkisi bulunmuyorsa işaret zamirleri tamlamanın önünde gelir ve tamlamayı bir bütün olarak nitelendirir. Örneğin *in päyam-e täsliyat* “bu taziye mesajı”. Kırıl’ın (2001, s. 43) belirttiği gibi bu yapılar birleşik sabit birimler olduğu için genel olarak birimler arasında başka gramer ögeleri eklenemez. Bunun bir istisnası Farsça çoğul eki *ha*’nın birleşimin ilk tarafına eklenebilmesidir.

Kaşkayca malzemeler incelendiğinde Farsça izafe yapılarıyla oluşturulmuş tamlamaların genel ve seçilmiş kopya şeklinde A diline kopyalandığını görebiliriz. Basit sözcük birimlerin kopyaları gibi bu kopyalar da aynı yasalara tabidir ve söz dizimsel konumlarına göre Türkçe yapıdan farklıdır. İzafe yapısıyla oluşturulmuş isim tamlamaları çoğunlukla devlet kurumlarının adlarında, coğrafi yer adlarında gözükmektedir. Bu da Farsçanın tek resmi dil olması ve böyle terimlerin Türkçede karşılıklarının yeterli olmamasıyla açıklanabilir.

(118)

hâtda Sipah-e Aşâyir vurudu bu qâziyâ olmuş ke

hatta devrim muhafızları-İZF göçebeler giriş-İZF bu olay ol-GEÇ ki

bu aşâyirlâr qâblân burda neççâ dänâ

bu göçebe-ÇK önceden bura-BUL kaç tane

çändin o çänd sala burda oturmuşlarmuş.

birkaç ve kaç yıl-ÇK bura-BUL otur-GEÇ3.ÇK-EVİD

“Hatta Göçebelerin Devrim Muhafızları da bu olaya karışmış ve göçebelerin yıllar önce burada yaşadıklarını bildirmişler.”

(119)

ittilât-ı Tehran munuñ puştunnadır.

bilgi-İZF Tahran bu-İLG arka-İYE3.TK-BUL-BİL

“Tahran İstihbaratı bunun (bu işin) peşindedir.”

(120)

munuñ izinâ dowlât âl qoyur issinâ

Bu-İLG iz-İYE3.TK-YÖN devlet el koy-GNŞ üst-İYE3.TK-YÖN

Mänâb-e Tâbii adiyнан

kaynaklar-İZF doğal ad-VAS

“Bu yolla devlet Doğal Kaynaklar (kurumu) adıyla bunun üstüne çöker”

Bunların dışında aralarında sahiplik ilişkisi olan ve olmayan izafe yapılarıyla oluşturulan isim tamlamalarının da Kaşkaycada sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

(121)

bu qalılarıñ içinä yazılan

bu halı-ÇK-İLG iç-İYE3.TK-YÖN yazılan

χät-i Sumärdir älifba-yi Sumärdir

hat-İZF Sumer-BİL alfabe-İZF Sumer-BİL

“Bu halıların içine yazılan Sümer hattıdır, Sümer alfabesidir”

(122)

bu ki äslän Qäşyayilär, inni elä bu fäza-yi mäcäziyä

bu ki asla Kaşkayı-ÇK şimdi EDT bu ortam-İZF sanal-YÖN

oturan Qäşyayilär bular äslän heç ezlärinnän

oturan Kaşkayı-ÇK bu-ÇK asla hiç kendi-ÇK-AYR

heç vākoneş gersädmeyirlär.

hiç tepki göster-YOK-ŞİM3.ÇK

“Bu Kaşkayiler, örneğin sosyal medya ortamlarında olan Kaşkayiler hiç tepki göstermiyorlar.

(123)

mäsälän baqqı ustanlarda, baqqı kişvârlardä ki

örneğin başka il-ÇOK-BUL başka ülke-ÇOK-BUL ki

bir musabeye-yi musiyiymiş ya bir bärnāme-yi musiyiymiş,

TAN musabaka-İZF müzik-EVİD ya TAN program-İZF müzik-EVİD

bulları issirlärmış vâ Qäşyayidän deyllärmış

bu-ÇK-BEL iste-ŞİM3.ÇK-EVİD ve Kaşkayı-AYR değil-EVİD

mäsälän bir tim daha män ya o filanikäs ki

örneğin TAN takım daha ben ya o falan kişi ki

filan daydadır çob xəbär yoçi imiş.

falan dağda-BİL iyi haber yok-İYE3.TK EVİD

“Örneğin başka illerde, başka ülkelerde müzik yarışması veya müzik programı düzenlendiğinde bunları davet etmek istiyorlarmış ama o kişiler Kaşkayiden olmadığı için falan dağdaki falan takımdan, benden veya başka birinden haberleri yokmuş.”

Farsçada kişilerin isimleri, soy isimleri ve lakapları arasında da izafe yapısı kullanılmaktadır. Bu yapının Kaşkaycaya da kopyalandığı tespit edilmiştir.

(124)

sälam Arif can-ä Ağarızayi.

salam Arif can-İZF Ağarızayi

“Salam Ağarızayi Arif”

(125)

Mähmud-i Äfşar gälir bu cür söür bizi.

Mahmut-İZF Afşar gel-ŞİM bu şekil söv-ŞİM biz-BEL

“Mahmut Afşar geliyor bize bu şekilde (sövüyor) küfrediyor.”

(126)

Bastaniyi Parizi gälir dër liyayät nâdaränd be mäclis berävänd.

Bastaniyi Parizi gel-ŞİM de-ŞİM liyakat OLZ sahip olmak-3.ÇK ÖT meclis git-3.ÇK

“Bastani Parizi geliyor ‘Onların meclise gitmeleri için liyakatları yoktur.’ diyor.”

Farsçada izafe yapısıyla kullanılan bir başka yapı isimlerin önüne gelen *aya* “bey, ağa” biçim birimidir. Farsçadan kopyalanmış bu yapı da Kaşkaycada izafe yapısıyla birlikte kullanılmaktadır.

(127)

vāxti ki mān bir mātlābi dāyirām

zaman ki ben TAN konu-BEL de-ŞİM1.TK

sān mācbur olasiñ gedāñ baqqi luyātnāmālār

sen mecbur ol-İST2.TK get-2.TK başka sözlük-ÇK

üssünnā iş görāñ Sumer kālāmālārini bulāñ

üst-İYE3.TK-YÖN iş gör-2.TK Sumer kelime-ÇK-İYE3.TK-BEL bul-2.TK

görāk aya vayān mān dirām aya-yā ustad Bayramlı bu qāpi çalir.

gör-1.ÇK ağa gerçekten ben de-ŞİM1.TK sayın üstad Bayramlı bu söz-BEL çal-ŞİM.

“Ben bir konuyu söylediğimde sen mecbur kalıp başka sözlükleri karıştırıyorsun, Sümerce kelimeleri buluyorsun, acaba gerçekten mi üstat Bayramlı bey bu sözü söylemiş yoksa ben mi diyorum diye bakıyorsun.”

(128)

vā bir mātlābi qoyilirdir, inni bānde-yi xuda aya-ye Nārreyi māsālān

ve TAN konu-TAN paylaş-ŞİM-BİL şimdi bende-İZF Allah bey-İZF Narreyi örneğin

gäyil yazırdır, o qruhu bu qruha qoyurdur,

gel-ŞİM ya-ŞİM-BİL o grup-BEL bu grup-YÖN paylaş-ŞİM-BİL

väli mäsälän aya xälxdän intizar gedir ki, aya väkoneş gersädiñ.

ama örneğin ağa halk-AYR beklenti get-ŞİM ki ağa tepki göster-EMR2.TK

“Bir konu paylaşılıyordu, Allah’ın herhangi bir kulu, örneğin Narrayi bey yazıyordu, farklı gruplarda paylaşılıyordu. Fakat esas halkın tepki göstermesi bekleniyor.”

Farsça izafe yapıları sadece iki unsuru birbirine bağlamaz, ikiden fazla unsuru da içerebilir. Bu tür izafe yapıları Kaşkaycada da kullanılmaktadır.

(129)

vä Mänāb-e Tābii Niru-ye Yeqan-e vije

ve kaynaklar- İZF doğal kuvvet- İZF birimler-İZF özel

vāri nahatha, sıtad ustan Tehrannan da hātda , tāmas tudmuşlar

bütün kurum-ÇK merkez il Tahran-AYR da hatta iletişim tut-GEÇ3.ÇK

“Ve Doğal Kaynaklar, Özel Kuvvet Birimleri, bütün kurumlar, il merkezi hatta Tahran’dan da irtibat kurmuşlar.”

(130)

inni dār hal-e icrā-ye mārāhel-e qanunidir.

şimdi ÖT durum uygulama aşamalar yasal-BİL

“Şimdi yasal uygulama aşamasındadır.”

(131)

xidmätinā arz edām, beläsinä izhar-ı äşy-i älaye edä.

hizmet-İYE2.TK-YÖN arz et-İST1.TK o- YÖN beyan-İZF aşk-İZF ilgi et-İST

“Hizmetinizde olayım (size arz edeyim), ona aşkını beyan ede.”

4.2.3.3. Birleşik cümleler

Türkçenin cümle yapısında *temel* ve *yan cümle* diye iki ayrı biçimden bahsedilebilir. Temel cümleler özne ve yüklemden oluşan ve bağımsız olarak kullanılan birimlerken yan cümle birleşik cümle içinde cümlenin bir ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Akerson (2015, s. 53), yan cümleyi üst cümlenin alt birimi olarak adlandırır. Yan cümle, temel cümlede bir takım söz dizimsel işlevler üstlenmektedir. Akerson'a göre, Türkçede yan cümleler söz dizimsel özellikleri ve cümle içindeki işlevlerine göre *sıfat işlevli yan cümleler*, *özne/tümleç yan cümleleri* ve *belirteç yan cümleleri* olmakla üç grup şeklinde ele alınabilir. Aynı zamanda yan cümleler fiillerinin aldıkları çekim eklerine göre de *donanımlı yan cümleler* (örneğin dilek-koşul yan cümleleri) ve *tam donanımlı olmayan yan cümleler* (örneğin sıfat işlevli yan cümleler) şeklinde ayrılırlar (Akerson & Ozil, 2015, s. 257).

4.2.3.3.1. Sıfat işlevli yan cümleler

Sıfat işlevli yan cümleler, isim türü bir sözcüğü fiil temelinde nitelemektedir. Akerson ve Ozil'e göre bu cümleler metindeki akıcılığı sağlamak ve gereksiz tekrarlardan kaçınmak için kullanılmaktadır. Bu görevi ile sıfat işlevli yan cümleler temel cümlede "daraltma" ve "donatma" işlevine sahiptir (2015, s. 106).

Kaşkaycada sıfat işlevli yan cümlelerin iki türlü yapısından bahsedilebilir. Birinci yapı Türkçenin genel tipolojisine benzer şekilde *-an*, *-duk* gibi eklerle kurulan ve sola dallanan cümle yapısıyla aynıdır. Diğer Farsçanın yoğun etkisiyle sağa dallanan söz dizimsel yapı olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci tip yapı genelde Farsçadan kopyalanmış *ke* biçim birimi ile kurulmaktadır.

Farsçada *-i* bağımsız biçim birimi sıfat işlevli yan cümlelerde daraltma işlevini sağlamaktadır. Kaşkaycada Farsça tipolojisine yakın kurulan sıfat işlevli yan cümlelerde bu işaretleyici aynı görevi yerine getirmektedir.

(132)

elä o ginki uşayi ki täsaduf edmişdir

EDT o günkü çocuk ki kaza yap-GEÇ-BİL

ki da gedmiş koma içinä ki huşuna gälli

ki da get-GEÇ koma iç-İYE-YÖN hatırla-GEÇ 2.TK

elä uşayın buassı adı Mähämmäd Rzadır.

EDT çocuk-İLG baba-İYE 3.TK ad-İYE 3.TK Muhammed Rza-BİL

“Kaza yapan o günkü çocuğun, komaya girmiş hatırladın mı, babasının adı Muhammed Rzadır.”

(133)

bu qızı ki bunnan tärif edir ya sävad yoşudur, ya mämur-i

bu kız ki bu-AYR anlat-ŞİM ya okuryazarlık yok-İYE-BİL ya memur-İZF

panfarsisdir ki bä unvan-ı guzarışgär gädmiş ora.

panfars-BİL ki ÖT ad-İZF muhabir git-GEÇ o-YÖN GÖS

“Bunu anlatan bu kızın ya okuryazarlığı yoktur ya da muhabir adıyla oraya giden ırkçı Fars memurudur.”

Farsça tipolojisine yakın kurulan Kaşkayca sıfat işlevli yan cümlelerde kullanılan öncül zamirler genellikle baş isme atıfta bulunur.

(134)

puli ki onuñnan siqar aldım

para ki o-İLG-VAS sigara al-GEÇ 1.TK

“Sigara aldığım para.”

4.2.3.3.2. Tümleç yan cümleleri

Tümleç yan cümleleri tam donanımlı yan cümlelerdir ve bu yan cümlelerde fiil zamana, kipe ve kişi eklerine göre çekimlenmektedir. Bu tür cümlelerde Kaşkaycada fiilden sonra gelen *ki* bağlacı yan cümleyi temel cümleye bağlar ve her iki cümlenin öznesi farklı olur.

(135)

Yusuf iraydan gözdirmiş. Görür ki vâzir dä gözdir.

Yusuf uzak-AYR bekle-ŞİM EVİD gör-ŞİM ki vezir de gözle-ŞİM
 “Yusuf kenarda bekliyormuş. Vezirin de beklediğini görüyor.”

(136)

χūlasä bilirān ki bir üç daş qoyullardı bir bir

Kısacası bil-ŞİM-2TK ki bir üç taş koy-ŞİM-ÇOK-EKF GEÇ bir bir
üssünä and damyası.

üst-İYE-YÖN yemin tamga-İYE

“Kısacası birbirinin üstüne üç taş koyduklarını biliyorsun, yemin (ant)
 tamgasıdır.”

4.2.3.3.3. Dolaysız aktarım cümleleri

Kaşkayca dolaysız aktarım cümleleri oluşturmak için genelde Farsçanın etkisiyle *de- + ki/ ke* veya *cevap ver-* yapısı kullanılmaktadır. Bu cümleler temel cümlenin nesnesi görevinde yer almaktadır.

(137)

qız häy cävab vârir ki, yo sän ged män gälmeyräm

Kız sürekli cevap ver-ŞİM ki yok sen git ben gel-OLZ-ŞİM-1.TK

“Kız sürekli ‘hayır, sen git ben gelmiyorum.’ diye cevap veriyor.”

(138)

dedi ki bu ägär uzv-u fârhängistan

Söyle-GEÇ ki bu eğer üye- İZF akademi

hätmän çan-ı çävaninlärdän olası äza-yi äslisi

kesinlikle han-İZF hanlar-AYR ol- GEL uzuv- İZF asıl- İYE3.TK

“ ‘Bu eğer akademi üyesi idiye onun birinci derece yakını muhakkak hanlar
 soyundan olmalıdır.’ diye söyledi. ”

Kaşkaycada bazen dolaysız aktarım cümlelerinin *ki* bağlacı olmadan kurulduğu da görülmektedir. Bu daha çok tonlamayla ifade edilmektedir.

(139)

bu mântâyäläriniñ xanı oylımış vä

bu bölge-ÇOK-İYE3.TK-İLG han-İYE3.TK oğul-İYE3.TK-EVİD ve
ezi yazır dälil-e şair oldığı dēr

kendi-İYE3.TK yaz-ŞİM sebep-İZF şair ol-İF-İYE3.TK de-ŞİM
män şeirdän xoşum gälirdi, oğurdım hämmişä.

ben şiir-AYR sev-ŞİM-EKF GEÇ1.TK oku-ŞİM- EKF GEÇ1.TK her zaman

“Bu bölgelerin hanının oğluymuş ve şair olma sebebi hakkında kendisi yazıyor ve ‘ben şiiri severdim, her zaman okurdum.’ diyor.”

4.2.3.3.4. Neden cümleleri

Türkçede neden yan cümleleri, ana cümledeki fiilin yapılış ve oluş nedenini belirtmektedir. Türkçede bu cümleler genellikle ortaç eklerinden gelişmiş ve çoğunlukla neden edatlarıyla birlikte kurulmaktadır. *Başı ağrıdığı için işi yarım bırakarak uyumuştı.* Bunun yanı sıra bazen Farsçadan kopyalanmış *çünkü* birimi kullanılarak Türkçe tipolojiye uygun olmayan neden cümleleri de oluşturulmaktadır.

Kaşkaycada neden cümlelerinde yoğun bir şekilde Farsça etkisini görebiliriz. Şöyle ki Farsçada neden cümleleri oluşturan *çon, çonke* birimleri Kaşkaycada da sıklıkla kullanılmaktadır.

(140)

çun bir mântiyi adamıñ hämmişä çoğ bähsläri däyiy

çünkü TAN mantıklı insan-2TK her zaman çok konu-ÇOK-BEL dakik
dumbal ediriy bu gäpi sännäñ aşdı.

takip et-ŞİM-2TK bu söz-BEL sen-VAS aç-GEÇ.1TK

“Mantıklı biri olduğun için çoğu konuyu düzenli takip ediyorsun, (bu sebepten) bu konuyu seninle açtım.”

(141)

çun ikki dänäydi, män germämişdim äslän.

çünkü iki adet-EKF, ben gör-OLZ-GEÇ-EKF1.TK hiç

“İki tane olduğu için ben hiç görmemiştim.”

Farsçadan kopyalanmış *ki* bağlacının bir diğer işlevi de temel cümledeki fiilin nedenini açıklamasıdır.

(142)

be hār hal māmnumam ki oẖudiñ, nāzār vārdiñ.

ÖT neyse memnun-1.TK ki oku-GEÇ-2.TK, fikir ver-GEÇ-2.TK

“Yine de okuduğun, yorumladığın için memnunum.”

(143)

ävval tāsliyāt derām ki Şāhruz āldigi vā bu ittifay ki düşdi.

önce başsağlığı de-ŞİM-1.TK ki Şehruz öl-İF-İYE3.TK ve bu olay ki ol-GEÇ

“Önce Şehruz’un ölmesi ve bu olayın olmasından dolayı başsağlığı diliyorum.”

4.2.3.3.5. Amaç cümleleri

Amaç cümleleri ana cümledeki fiilin hangi amaçla, niyetle yapıldığını ifade eder. Bu cümleler Türkiye Türkçesinde genellikle isim-fiil biçim birimleriyle neden edatlarının birlikte kullanılmasıyla oluşturulmaktadır. *Nikâh tarihi almak için Çankaya Evlilik Dairesine gittiler. Bazen diye biçim birimi emir yapılarından sonra gelerek amaç cümlelerinin oluşmasına olanak sağlar. Eşi onu affetsin diye bir demet çiçek aldı.* Fakat Farsçada amaç cümleleri oluşturmak için *ke* ve *ta* biçim birimleri ve yükleme eklenen istek işaretleyicileri birlikte kullanılır. Kaşkayca amaç cümlelerinin kurulması açısından Türkçe dil tipolojisinden farklılık göstermektedir. İran’daki diğer Türk dilleri gibi Kaşkaycada da amaç cümleleri, Farsça yapısına benzer şekilde *ki* ve yükleme eklenen istek işaretleyicileri ile yapılmaktadır.

(144)

dedim şayād belâyā ẖābār verām ki

de-GEÇ belki sen-YÖN haber ver-İST1.TK ki

şayād siyāñ belāsinā Rāhmana pāyām-ı tāsliyāt yolliyāñ

belki iste-İST2.TK o-YÖN Rehman-YÖN mesaj-İZF başsağlığı yolla-İST2.TK

ehtiram qoyāñ beläsinä

saygı göster-İST2.TK o-YÖN

“Belki Rahman’a başsağlığı mesajı gönderirsin, saygı göstermek istersin diye sana haber vereyim dedim.”

(145)

bir gün Niqar xädäm o häşäm o culudarınan gidär ki gidä hamama.

TAN gün Nigar hizmetçiler ve refakatçı-VAS git-GEN ki git-İST hamam-YÖN

“Bir gün Nigar hamama gitmek için hizmetçileri ve refakatçılarıyla yola çıkar.”

(146)

Oyul täsmim tutar ki här halla qızı götürä qaça.

oğlan karar ver-GEN ki her hal-BUL kız-BEL al-İST kaç-İST

“Oğlan her ne olursa olsun kızını alıp kaçırmak için karar verir.”

Farsçada amaç cümleleri kurmak için *ke* bağlacından başka amaç, sebep zarfları da kullanılır. Bu yapı Kaşkaycaya da kopyalanmıştır. Amaç, sebep zarflarıyla kurulan cümlelerde de yükleme istek kipi işaretleyicileri eklenir ve bu cümlelerde yan cümle temel cümleden önce gelir.

(147)

be xatır ki özinä bir payiqahi cayiqahi bula,

sebepden ki kendi-İYE 3.TK-YÖN TAN yurt-BEL yer-BEL bul-İST

bu kişiyñän elä bu Türkämän kişisiyñän qaçalıg oxuyallar, qan qardaşlıg.

bu adam-VAS EDT bu Türkmen adam-İYE-VAS kardeşlik oku-GEN-ÇK kan kardeşlik.

“Kendine yer yurt bulmak için bu adamla, bu Türkmenle kardeşlik, kan kardeşliği (yemini) ederler.

4.2.3.3.6. Zaman cümleleri

Zaman cümleleri temel cümledeki fiilin oluşu ve kılışını zaman açısından belirler. Türkçede zaman işlevli yan cümleler zaman ulaçlarıyla kurulur ve temel cümlenin zaman belirteci işlevini üstlenirler (Aydın, 2004, s. 52).

Farsçada zaman işlevli yan cümleler genellikle *ke*, *zāmani*, *vāqti (ke)*, *qābl āz in ke*, *bād āz in ke*, *ta* vb. birimlerle kurulmaktadır. Bu birimlerle temel cümledeki fiilin yan cümledeki fiille eşzamanlı; yan cümledeki fiilden daha önce ve yan cümledeki fiilden sonra yapıldığı vurgulanabilir. Farsçadan Kaşkaycaya kopyalanan bu birimlerin Kaşkaycada da ana cümledeki fiilin kılış veya oluşunun zamanına işaret ettiği tespit edilmiştir.

Kaşkaycada temel cümledeki fiil yan cümledeki fiille eşzamanlıysa genellikle yan cümlede *vāxti*, *vāxti ki* veya *hār vāxt* birimi kullanılır.

(148)

hāniz dā vāxti ki bir xan uşayı turir yırlıyā

hâlâ da vakit ki TAN han çocuk-İYE dur-ŞİM şarkı söyle-İST

ona ikki didnān baḫillār.

o-YÖN iki göz-VAS bak-ŞİM3.ÇK

“Hâlâ bir han çocuğu şarkı söylemeye kalktığında ona farklı gözle bakıyorlar.”

(149)

elā gāldığı yerdā vāxti ki gözü düşār

EDT geldiği yer-BUL vakit ki göz-İYE3.TK düş-GEN

Māhmuda bir yaylıy atar yerä.

Mahmut-YÖN bir baş örtüsü at-GEN yer-YÖN

“Geldiği sırada Mahmut’u gördüğü gibi yere bir başörtüsü atar.”

(150)

Hār vaḫt ordan räft o amād edirij,

Her vakit ora-AYR git ve gel et-ŞİM 2.TK

elā mustāyim diz ayan tārāfdān gāl saḫtımamızın içinä

EDT dosdoğru düz o yan taraf-AYR gel bina-İYE1.ÇK-İLG iç-İYE 3.TK-YÖN
 “Her git gel yaptığında o taraftan dosdoğru binamızın içine gel.”

Bazen *vâqti* birimi seçilmiş kopya olarak Kaşkayca karşılığı “o zaman” ile ifade edilse de söz dizimi Farsça tipolojisine yakın biçimde kurulduğu için yine karışık kopya biçiminde görülmeye devam ediyor.

(151)

oyul da o zaman ki istirmiş yata balışda kuncuğu edirmiş.

oğlan da o zaman ki iste-ŞİM3.TK -EVIDyat-İST yastık-BUL merak et-
 ŞİM3.TK -EVID

“Oğlan da yatmak istediğinde yastığın altındakini merak ediyormuş.”

Eğer temel cümledeki fiil yan cümledeki fiilden sonra yapılmışsa *bād, bād āz* birimi kullanılır.

(152)

sānā ki diyām bād āz çānd sal yetişdig vāli elā o gin tāmam oldu geddi

sana ki de-1TK sonra ÖT birkaç yıl yetiş-GEÇ1.ÇK ama EDT o gün tamam
 oldu git-GEÇ

“Sana söyleyeyim birkaç yıl sonra yetiştik ama o gün de tamam oldu bitti.”

(153)

çāgmiş tāχ tāχ tāχ tifāngnān çān nāfāri zāχmā edmiş

çek-GEÇ tak tak tak silah-VAS kaç kişi-BEL yarala-GEÇ

bād dā mutāvari olmuş, varmış gedmiş.

sonra da kaç-GEÇ, git-GEÇ

“Silah çekerek tak tak tak diye birkaç kişiyi yaralamış sonra da kaçıp gitmiş.”

Farsçadan sıklıkla kopyalanan ve farklı işlevler gören *ki* bağlacı zaman cümlelerinin kurulmasında da yer alır.

(154)

elä dinən ki geddik maşınımızı park edäg,

EDT dün ki git-GEÇ1.ÇK araba-İYE1.ÇK-BEL park ed-1.ÇK

elä ras maşınımızın pählisinnə birsiydi.

EDT düz araba-İYE1.ÇK-İLG ön-İYE 3.TK-BUL biri-İYE3.TK-EKF

“Dün arabayı park etmeye gittiğimizde biri arabamızın tam önündeydi.”

(155)

Sal-ä näväd o do sä deyilmış vä mahiyät-ä qäziyyä dä ki bikilir

yıl-İZF doksan ve iki üç söylen-EVİD ve asıl-İZF olay da ki dön-ŞİM

sal-ä häzar si säd o häştad o şişä ki onna bizim on altı yaşarımışıg.

yıl-İZF bin üç yüz ve seksen ve altı ki o-BUL biz-İLG on altı yaş-EVİD1.ÇK

“(Bu olay) doksan iki doksan üçte söylenmiş (fakat) olayın aslı biz on altı yaşındayken, bin üç yüz seksen altı yılında olmuş.”

Genel kopyalarda da bahsedildiği üzere *tā* edatının da *ki* gibi farklı işlevleri vardır. Farsçada *tā* edatının farklı işlevlerinden biri de zamanın başlangıcını veya sonunu belirtmektir. Kaşkaycaya da kopyalanmış *tā* edatı temel cümledeki zamanın süresini belirtmeye, ne zamana kadar devam edeceğine işaret eder.

(156)

yäni tā can varımız qanımız bir biriyä qarışmış

yani EDT can var-İYE1.ÇK kan-İYE.1ÇK bir bir-İYE3.TK-YÖN karış-GEÇ

malımız da bir birä qarışsın, bir biri vil edmäyäg,

mal-İYE1.ÇK da bir bir-YÖN karış-EMR bir-bir-İYE boş et-YOK1.ÇK

özimiz qardaşıg.

kendi-İYE1.ÇK kardeş-1.ÇK

“Yani canımız olduğu sürece, kanımız da birbirine karışmışken malımız da birbirine karışsın, birbirimizi boşlamayalım, biz kardeşiz.”

(157)

oba sārhadä dä gedännä be hesab äv ardinnaki çaşırlar içinnä

oba yayla-YÖN da get-ZF hesapsız ev arkasındaki çakşır-ÇK iç-İYE3.TK-BUL
bir birinän ävciğ oynayırlarmış tā bāyiglāşārlār.

Birbir-İYE-VAS evcik oyna-ŞİM3.ÇK -EVİD EDT büyükleş-GEN3.ÇK

“Oba yaylaya çıktığında da kaygısızca evin arkasındaki çakşır otlarının içinde
büyüyene kadar oynarmışlar.”

Kaşkayca zaman yan cümlelerinde bazen Farsça ve Türkçe özellikleri bir arada
görebiliriz. Birinci örnekte hem Farsçadan kopyalanmış *ki* birimi hem de –*AnnA* ulacı,
ikinci örnekte *bād* birimi ve çıkma durumunda seçilmiş kopya *bu* zamiri bir arada
kullanılmıştır.

(158)

yeylayä ki oturanna ävväl çadırlari tutillar

yayla-YÖN ki oturanda önce çadır-ÇOK-BEL tut-ŞİM3.ÇK

“Yaylaya yerleştiklerinde önce çadırlarını kurarlar.”

(159)

bād, bunnan elä belä biz uşaylär bāze vaçtlär kim bi kar ediğ

Sonra bundan öylesine biz çocuk-ÇK bazı vakit-ÇK eğer ÖT iş EKF-1.ÇK

gidirdiğ dowar yani ya korpe yaninä

git-ŞİM-EKF GEÇ1.ÇK koyun yanı ya kuzu yanı-YÖN

“Bundan sonra biz çocuklar hiçbir işimiz olmadığı bazı zamanlarda koyun veya
kuzu bakmaya giderdik.”

4.2.3.3.7. Koşul cümleleri

Türkçe koşullu yapılar, koşullu bir yan cümle (protasis) ve sonuç tümceciği (apodosis)
biçiminde kurulmaktadır. Türkçede koşullu yapıları ifade etmek için farklı dönemlerde
değişik yapısal araçlar kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde koşullu yapılar, yan
cümlelerin fiiline koşul işaretleyicisi *-sA* veya koşullu kopula işaretleyicisi *ise*
eklenmesiyle kurulmaktadır. Bu yapıyla birlikte Farsçanın koşul cümle tipolojisine
benzer şekilde *ägär* birimi ile kurulan koşullu yapılar da mevcuttur.

Kaşkaycada koşullu yapılar, genellikle yan cümleye *ägär/äyä* birimi ve yan cümlenin fiiline istek işaretleyicisi eklenmekle oluşturulur.

(160)

vä däyiyän ägär bir ayrı käs elä o cur yırlıya

ve tam olarak eğer TAN ayrı kişi EDT o tür şarkı söyle-İST

bir şab vurillär, ona ikki vurillär.

bir alkış vur-ŞİM3.ÇK ona iki vur-ŞİM3.ÇK

“Ve gerçekten eğer bir başka kişi o şekilde şarkı söylerse, bir alkış tutarlarsa ona iki alkış tutarlar.”

Bazen yan cümlede *ägär* birimiyle birlikte hem yan cümlenin hem sonuç tümceciğinin fiili geniş zaman ve geçmiş zaman ek fiili ile işaretlenir.

(161)

väli şayäd äyä dord han oylu olardı

Ama belki eğer dört han oğlan-İYE3.TK ol-GEN-EKF

çälı yıylardı dörünä vä qalä.

halk toplan-GEN-EKF etraf-İYE3.TK-YÖN ve kal-İST

“Ama eğer dört han oğlu olsaydı, halk etrafına toplanırdı ve (orada) kalırdı.”

Kaşkayca koşul cümleleri oluşturmak için *här käs* gibi sözcüksel işaretçi de kullanılabilir. Bu tarz koşul yapılarının Farsçanın etkisiyle geliştiği öngörülebilir. Benzer sözcüksel işaretleyicilerle oluşan koşul cümleleri İran’daki diğer Türk dillerinde de gözlemlenmektedir.

(162)

här kəsiñ ki çuwan yoçıdır,

her kes-İLG ki çoban yok-İYE3.TK-BİL

ezin macburi gide duwari yanına.

kendi-İLG mecbur-BİL get-İST koyun-İYE3.TK yan-İYE-YÖN

“Her kimin çobanı yoksa, kendisi koyunu olatmaya mecburdur.” (Bulut, 2016, s. 272)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Kaşkaylar İran'ın merkez ve güneyinde bazıları yarı göçebe bazıları yerleşik olarak yaşayan Türk topluluklarından biridir. Kaşkayca uzun yıllar Azerbaycan Türkçesinin bir ağızı olarak değerlendirilmesine rağmen Doerfer'in çalışmalarından sonra ayrı bir Türk dili olarak Güney Oğuzca grubunda yerini almıştır. Kaşkayca Eski Türkçe sesleri, sözcükleri ve biçim birimleri barındırmakla birlikte coğrafi konumundan dolayı ve İran'daki diğer etnik azınlıklara yönelik birtakım reformlar ve dil politikalarından dolayı Farsçadan çok fazla etkilenmiştir.

Kaşkaylar 20. yüzyılın ortalarına kadar eski Türk yaşam biçimine ve sosyal yapıya sahiptiler. 20. Yüzyılın ortalarından sonra birçoğu yerleşik hayata geçmiş ve bölgedeki diğer etnik gruplarla daha sık temasta olmaları nedeniyle ilişkiye dayalı bir takım değişikliklere maruz kalmıştır.

Nüfus verilerine göre Kaşkaylar İran'daki diğer Türk toplulukları arasında, sayı açısından Güney Azerbaycan Türklerinden sonra ikinci sırada yer almakta, İran'da yaşayan göçebe halklar arasında ise en kalabalık nüfusu oluşturmaktadırlar.

Konuşur sayısı itibariyle Kaşkaycanın iyi bir seviyede olduğu söylenebilir. Sayısal, siyasi ve ekonomik olarak Fars dilli konuşurların egemen olduğu bir çevrede yaşamalarına rağmen, tamamen asimile olmamışlar, özellikle Kaşkayların yoğun yaşadığı bölgelerde birbirleriyle iletişim, alışveriş ve benzeri durumlarda Kaşkaycayı kullanmaktadırlar.

Dilin canlılığının korunması için en önemli faktörlerden biri kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Bu açıdan Kaşkayca çok da istikrarlı gözükmemekte ve *güvensiz* derecede değerlendirilmektedir.

Dilin devamlılığını sağlayan en önemli unsur olan dilin işlev alanı her geçen gün daralmaktadır. Köylerde veya Kaşkayların yoğun yaşadığı bölgelerde her ne kadar sıklıkla Kaşkayca konuşulsa da büyük şehirlerde dil kullanımında aksaklıkların olduğu tespit edilmiştir. Bunun birçok temel nedeni vardır. Her şeyden önce İran'daki resmi kurumların dil tutumu Kaşkaycanın da İran'daki diğer etnik azınlıkların dilleri gibi kullanım alanlarının daralmasına neden olmaktadır. Kaşkayların birtakım reformlar

sonrası yerleşik hayata geçmeleri ve eğitimin aşiretler arasına nüfuz etmesi de Kaşkaycanın kullanım alanlarını daraltmıştır. Bölgede tek resmi dilin Farsça olması, dilin gelişmemesine neden olmaktadır. Aynı zamanda teknolojik araçların kullanım alanlarında da Farsçanın egemen olması dildeki bazı sözcüklerin de kullanım alanını daraltmaktadır. Örneğin Kaşkaylar alışveriş sırasında bankamatik kartlarının şifresi, telefon numaraları, para birimleri vb. için Farsça sayılar kullanmaktadırlar. Fakat geleneksel işlerde Türkçe sayılar tercih edilmektedir.

İran Anayasasına göre basın ve yayın kurumlarında Farsça ile birlikte diğer etnik grupların dillerinin sınırlı da olsa kullanımının serbest bırakılması sadece yasal düzeyde bir madde olarak mevcuttur. Çünkü İran’da medya dili olarak genellikle Farsça kullanılmaktadır. Elbette İran genelinde dil politikasındaki maddeleri gözetmeksizin yerel dillerin işlevlerine karşı fiilen gerçekleştirilen sınırlamalar Kaşkaycanın da işlev alanlarının daralmasına sebep olmaktadır. Kaşkaycayla sadece Yasuc radyosunda 2015’ten beri haftada bir defa yarım saat yayın yapılmaktadır. Bunun dışında son yıllarda sosyal medyada internet yolu ile Kaşkayca bilgilendirici paylaşımlar yapılmaktadır.

Kaşkayca yazı dili olmadığı için Kaşkaylar, ana dilleri ile üretim yapmak için özel bir alfabeyle sahip değiller. Genelde Kaşkayca yazmak istendiğinde İran’daki Azerbaycan Türkçesi için kullanılan Arap alfabesi kullanılmaktadır. Sosyal medya hesaplarında bazen bireysel çabalara dayanarak Latin alfabesi de kullanılmaktadır. Bu durumda da çift dudak /w/ sesi dışında diğer bütün sesleri ifade etmek için yine Azerbaycan Türkçesi için kullanılan Latin alfabesi tercih edilmektedir. Bu alfabelerle ortaya konulan ürünlerin çoğu tarihsel veya kültürel çalışmalardır. Kaşkayca dil öğrenimine yönelik çalışmalarda ise genelde Farsça kullanılmıştır.

Dil konuşurlarının ana dilleri ile ilgili bireysel tutumları, dilin gelişmesini veya işlevinin sürdürülmesini etkileyen etkenlerden biridir. Kaşkaylar ana dillerini İran’da resmi ve prestijli dil olan Farsçadan ayırmak için kendi dillerine “Torki/Türki” demektedirler. Çoğu bireyin ana dillerine karşı dil bilincine sahip olduğu söylenebilir. Fakat bazı kişilerce eğitim ve bölgedeki diğer halklarla iletişim aracı olduğu için Farsçanın daha yararlı olduğu düşüncesi vardır. Bununla birlikte çoğu ailede dil edinim süreci çocuk yaşlarda Kaşkaycayla başlamakta, daha sonra Farsça öğrenmekle devam etmektedir.

Yerleşik hayata geçiş döneminden sonra Kaşkayca Farsçadan çok yönlü etkilenmiş ve bu da kopyalama sürecini daha da hızlandırmıştır. Şehirlere yerleşen ailelerin çoğu ekonomik sebeplerden dolayı Farsçayı daha fazla kullanmaktadırlar. Günlük hayatta konuşurların işleve ve bireylere göre sık sık Kaşkaycadan Farsçaya veya Farsçadan Kaşkaycaya kod değiştirdiği tespit edilmiştir.

Bilindiği üzere dil ilişkilerinde tipolojik benzerlik, çekici ve aynı zamanda kopyalamayı kolaylaştıran unsurlardan biridir. Bununla birlikte uygun sosyal koşullarda tipolojik benzerliği olmayan dillerin de birçok unsurları kopyalayabileceği bilinmektedir. Farsça değişik tipolojilere sahip olan Hint-Avrupa dilleri ile Türk dilleri arasında bağ kuran bir dildir. Uzun süren temaslar sonucunda İran dilleriyle Türk dilleri arasında da yakınlaşma görülmektedir. Bu yakınlaşma sürecinde Farsça tipolojik olarak Türkçeden etkilendiği gibi Türkçe de Farsçadan etkilenmiştir. Farsça her ne kadar kendi dil ailesinin tipolojisinden uzaklaşarak Türkçeye yakınlaşsa da genel anlamda Farsçayla Kaşkayca arasında tipolojik farklılıklar fazladır.

Lars Johanson'un dil ilişkileri çalışmalarında Türk dillerinden yola çıkarak geliştirdiği kod kopyalama modeline göre, Farsça ile Kaşkayca arasında yüzyıllarca süren ilişki sonucu Kaşkayca Farsçadan dilin farklı boyutlarında kopyalamalar yapmıştır. Türkçenin fonetik yapısı Farsçadan farklılık göstermektedir. Fakat dil ediniminde ses alanında /a/, /i/, /u/ gibi sesler /ö/, /ü/, ve /ı/ gibi seslere tercih edilmektedir. Kaşkaycanın ses dizgesi de Farsçanın etkisiyle birtakım değişikliğe uğramıştır. Bunların başında özellikle Farsça için atipik sayılan /ö/ ve /ü/ Şeşbeyli *tayfası* dışında diğer bütün *tayfalarda* sırasıyla /e/ ve /i/'ye değişmiştir. Aynı zamanda Kaşkaycanın ses dizgesinde alansal özellik olarak söz ortası /-d-/ kararsızlığı da ortaya çıkmıştır. Kaşkayca ses sistemindeki değişiklikler bu seslerin düzensiz olmakla birlikte Farsçanın ses sistemine doğru eğilim sağladığını, fakat ses uyumunda bozulmalar olmasına rağmen genel olarak uyumun korunduğunu söylemek mümkündür.

İlişki durumlarının hepsinde daha fazla kopyalanan ve dayanıklılık skalasına göre en zayıf bölümde yer alan bağımsız biçim birimler Kaşkaycada da Farsçadan daha çok kopyalanan birimlerdir. Bu bağımsız birimler arasında anlamlı birimlerden hem somut hem de soyut isimler sıklıkla kopyalanmıştır. Örn.: *färmāyiş* “buyruk, sipariş, emir” < *färmāyeş*, *hunärmän* “sanatçı, usta” < *honärmänd*, *çah* “kuyu” < *çah*, *hāvas* “sağduyu”

< *havas*, *ehsas* “duygu” < *ehsas*, *ehtiram* “saygı” < *ehteram*, *mehräban* “mihriban” < *mehräban*. İsimlerle birlikte sıfatlar ve zarflar da sık kopyalanan birimler arasındadır: *χub* “iyi” < *χub*, *zišt* “kötü” < *zišt*, *säxt* “zor” < *säxt*, *hämışä* “her zaman” < *hämışe*, *kullän* < *kollän*, *äslän* “asla” < *äslän* vb.

Sözlüksel birimler yanında dilbilgisel kopyaların da Farsçadan Kaşkaycaya genel kopyalandığı tespit edilmiştir. Kopyalanan bağımsız biçim birimler arasında özellikle bağlaçlar çoktur. Bunlardan gerek öbekleri gerekse de cümleleri birbirine bağlayan *häm... häm....*, *yä...yä... gibi* karşılaştırma bağlaçları, Kaşkaycada *häm... häm....* işlevi gören *çe...çe...* bağlacı, zıtlık bulunan iki ayrı ifadeyi veya cümleyi birbirine bağlayan *väli*, *muntaha*, *ama*, *ancak* gibi bağlaçlar, kendisinden sonraki bitimli cümleyi kendisinden önce gelen bitimli cümleye sebep işleviyle bağlayan *çon* bağlacı ve cümlelerin başına gelerek cümleye şart anlamı yükleyen *ägär* bağlacı Kaşkaycada yaygın kullanılan genel kopyalar arasındadır. Aynı zamanda, cümleleri veya ögeleri bağlayan veya benzer birimler arasında dilsel duraklar oluşturan *ve* bağlacı da sıklıkla kullanılmaktadır. Bundan başka *ve* bağlacı *o* biçimiyle kalıplaşmış birimler arasında kullanılan, eşdeğer, yakın anlamlı veya zıt anlamlı ögeleri birbirine bağlayan genel kopyalanmış bir bağlaçtır.

Farsçada zamanın başlangıcını veya sonunu, bazen de mekansal olarak son noktayı, bazen ölçüyü, amacı veya koşulu ifade etmek için kullanılan *tā* edatı da Kaşkaycaya sıklıkla kopyalanan bir dilbilgisel birimdir.

Farsçada durum ekleri bağımsız biçim birimler oldukları için çekici sayılmaktadırlar. Kaşkaycada her ne kadar Türkçe durum ekleri korunsun da ilişkinin yoğunluğu nedeniyle ad durum eklerinin de kalıp ifadeler içerisinde karmaşık yapılar olarak genel kopyalandığı tespit edilmiştir: *bäd äz* “...den sonra”, *be χater-e* “...den dolayı, yüzünden”, *be qol-e* “demişken”, *där bare* “hakkında” vb.

Kaşkaycada bağımsız biçim birimlere kıyasla daha zor kopyalanan bağımlı biçim birimler de bulunmaktadır. Bu anlamda Farsçada yokluk ifade eden *na-* ön takısı, tanımlık göstericisi *-i*, sıfatların derecelendirilmesinde kullanılan *-tär/ -tärin* karşılaştırma birimi Kaşkaycaya genel kopyalanmıştır.

Bir dilden başka dile kopyalanan birimler arasında bazen sadece anlam özellikleri kopyalanabilir ve bilindiği gibi anlam kopyaları çok farkedilmesi kolay olmayan

yapılardandır. Veritabanımızda Farsça birçok fiilin birleşme ve anlam özelliklerinin sıklıkla Kaşkaycaya kopyalandığı tespit edilmiştir. Örneğin, *tul çäk-* “sürmek, devam etmek” < *tul keşidän, märbut ol-* “ilgilenmek” < *märbut şodän, ittifay düş-* “olay gerçekleşmek” < *ettefay oftadän* vb.

Kaşkayca isim cümlelerindeki *var/yok* yüklem işaretleyicilerinin Farsçanın etkisiyle iyelik işaretleyicisi ile kullanıldığı ve yapısal olarak Türkçeden uzaklaştığı görülmektedir. Örn.: *çät varımız* “yazımız var”, *iş yoçumuz* “işimiz yok” vb.

Aynı zamanda *-i* birimiyle oluşmuş Farsça soyut kelimeler Kaşkaycada *-LUK* bağımlı biçim birimiyle seçilmiş kopyalar arasındadır.

Kiplik, *zorunluluk, gönüllülük, istek* vb. anlam kategorileriyle ifade edilebilir. Bu anlamları ifade etmek için çeşitli işaretleyiciler kullanılabilir. Kaşkaycada da bu yapıların ifadesinde genelde Farsça modal yapı tipolojisi görünmektedir. İsteme kipindeki yüklem Farsçadaki orijinale yakın biçimde genelde sağa dallanmaktadır. Bu kiplik, zaman ve kişiye göre çekimlenmiş “iste-” fiili ve kişiye göre çekime sahip yüklemle birlikte ifade edilmektedir. Gereklilik ifade etmek için kullanılan *gäräk* kiplik işaretleyicisi Farsçadaki kendinden sonraki yüklemde istek kipinde olmasını talep eden kişisiz *bâyäd* ile aynıdır. Kaşkaycada yeterlilik/ olasılık kipliği *başarmaq* bağımsız biçim birimiyle oluşmaktadır ve Kaşkaycada yeterliliğin bu şekilde ifadesi seçilmiş kopya olarak Farsçadaki modal yapı stratejisine sahip olduğuna işaretir.

Farsçadaki yüksek odaklı intraterminal yapı dağılımsal, anlamsal ve birleşimsel özellikleri ile Kaşkaycaya kopyalanmıştır. Kaşkayca Farsçadaki “sahip olmak” fiilinin birleşimsel özelliğini Türkçedeki *var* üzerine kopyalamıştır. Aynı zamanda *öncekilik* ve *postterminallik* ifade eden *-mXş* da Farsçadaki *anlatılan geçmiş zaman* ile birleşimsel ve yapısal özellikler taşımaktadır.

Farsçadan Kaşkaycaya sadece genel ve seçilmiş kopyalar değil, aynı zamanda karışık kopyalar da yapılmıştır. Farsçada yardımcı fiillerle oluşan birleşik fiiller de Kaşkaycada karışık kopya olarak kullanılmaktadır. Örneğin, *färāmuş kârdän* “unutmak” > *färāmuş etmek, ettefay oftädän* “cereyan etmek” > *ettefay düşmek, täässuf çordän* “üzülmek” > *täässuf yemäk* vb.

Farsçada, iki isim arasında tamlama oluştururken izafe yapısı kullanılmaktadır. İzafe yapıları anlamsal açıdan Türkçe tamlama yapılarındaki sahiplik anlamıyla aynıdır. Sadece Farsçada tamlama yapıları biçimsel ve söz dizimsel açıdan Türkçedeki yapıdan farklıdır. Farsça izafe yapılarıyla oluşturulmuş tamlamaların genel ve seçilmiş kopya olarak Kaşkaycaya kopyalandığını görebiliriz. Kaşkaycada izafe yapılarıyla oluşan tamlamaların bazılarında sahiplik ilişkisi bulunmamaktadır. Örneğin, *fāza-yi mâcazi* “sanal ortam”, *bārname-yi musiyi* “müzik programı” vb.

Kaşkaycada birleşik cümleler de yapı olarak Farsçadan kopyalanmıştır. Söz dizimsel açıdan sağa dallanan yapılar Farsçanın yoğun etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Sıfat işlevli yan cümlelerde, tümleç yan cümlelerinde ve dolaysız aktarım cümlelerinde Farsçadan kopyalanmış *ke* bağlacı sıklıkla kullanılmaktadır. Aynı zamanda fiil yan cümlelerinde de Farsçadan kopyalanan yapılar görülmektedir.

Sonuç olarak, İran’da diğer Türk lehçeleri gibi Kaşkayca da Farsçanın yoğun etkisi altındadır. Bu etki her geçen gün daha da baskın hale gelmektedir. Dolayısıyla Kaşkaycanın kullanımı her geçen gün azalmaktadır. Elbette bireysel çabalara rağmen dil her ne kadar canlılığını sürdürse de “güvenlilik” derecesi pek de ileri değildir. Yapılan alan araştırması sonucunda Kaşkaycanın Farsçanın yoğun etkisi altında olduğu ve ses bilimsel, biçim bilimsel ve söz dizimsel düzeyde Farsçadan genel, seçilmiş ve karışık kopyaların yapıldığı görülmektedir.

METİNLER

Kaynak kişi	: Qulu Arufteleb, 85
Derleyen	: Buta Baghirova
Eğitim durumu	: Eğitimsiz
Derleme yeri	: Zergan/Şiraz/İran
Kayıt Türü	: Ses
Konu	: Eski hayat, hatıralar, günlük hayat

1. Metin

BB: Adınız nədir?

Nökərin Qulu-ye Aruftäləb.

BB: Yaşınız neçədir?

Alan həştad o pənc. Səysan beş. Dərs yoğum. Bisəvadam, oğullarım dərs varı vəli özüm dərs yoğum.

BB: Nə işləmişiniz?

İş də elə qədimnən çobançılıq eliyirdig. İnni da qocalmışəg, kargərlig edirig. Äyər başarrag gedərəg kargərlig, başarmırəg da heç. Beləyin. Biz Zərqandəyig. Qədim aşayır idug. Sərhəd gərmsər ediyor udug. Daha sal-e şäst o dudan bəri mundigarı olmuşug Zərqən. Xoş nişini Zərqən olmuşig. Köç o qon varımız idi. İleri sərhəd gərmsir edirdik. Gedərdig sərhədə, gedərdig gərmsirə. Qış gərmsirdəydid, towsan sərhəddəydid. Daha yil qərə gəlli, yayış yaymadı, duvar varımızıdı, uşay çurdudu, gördüg gücännən gəlmirig, duvarımızı dökdüg çaya sattık, gəldig düşdüg Zərqanə. Həyə da. Qışlay içi gedirdig məntəgə-yi Fərraşbändə gədiyorduk. Bändərəy. Qışlağın adı Bändəragdür. Yəyلاق məsələn qış elə Bändərəy idi, elə ordaydıq, tuwsan da gedirdig sərhədə məntəgə-yi Koşgüzər o Şərmiyana. İkki kənddi, həmi Koşgüzərdi həmi Şərmiyandır. Cuftur. Biz əyiddən bir ay sonra gərmisirə köçürdüg gedirdig sərhədə. Sərhəddən də genə əvvəli payız vururdug gedirdig gərmisirə. Əyiddən sorə se mah bahardur, se mah

tuwsandır gärm sähräddäyig. Se mah bahar, se mah tuwsan. Genä ävväl payız vurur gedirdig Bändäräyä, gärmisirä. Köçümüz yek mah, bir ay.

BB: İş yoldaşlarınızla hansı dildä danışırdız?

Här kəsin bir läbz varıdır. İnni sänij bir läbz varıñ, mänim bir läbz varım. Biz Şeşbäyliyig. Şeşbäyli dili rastdır. Məsälän Farsi isterän danışan Farsi danışır, Türkü dä istirän Türkü danışır. Öz dilimizdä danışirig, elä sizinän danışdiyimiz dildä danışirig o dildä danışirig. Läbzimiz dili budur. Məsälän deyirig gäl gedäk filani obaya ya filani kändä ya filani şahärä. Ya gedäk filani məhmoliyə. Elä beläyin sadä məsälän cavab söylirdig. Beläyidir. Ävdä Türkü danışirig. Läbz ki varımızdır läbzimizi heş vaç ävöz vurmirik. İnni älan sänij läbz varındır, läbzini ävöz elämirän, biz dä elä öz läbzimizi danışirig.

BB: Uşaqlarınız var?

Uşaq nökarin altı oğul varımız, kənizij üş dä qız. Elä varısı gedmişlər, daha elä qərriyeg o qoca. Uşaqlarımız da elä öz dilimiz danışirig. Uşşayımıznan Farsi danışmirig. Muntaa şahrä gälännä inni läbzini çoçu qoymuş yerä Farsi danışır. Ama yow. Hər kəsin bir läbz varıdır. Adəm çub dəyil öz läbzini vil eläyä gedä yapışa dä läbzä. Älan sän fəkr et mənim övladımij. Deyirəm məsälän o çayı ta gəti ver mənä, o fincan nəlbəkini, bu qandı gəti içəg, o çoräyi gəti yeyəg, o puşanı gətir bura oturaq. Ya gäl gedəg həyät içinä. Uşaqlarım ikkisi dərs oxumamışlar. Nökarin dörd oğlum o qızlarım dərs oxumuş. Uşayımızla bazara gedännä genä öz dilimizdä danışirig. Deyirig məsälän sän nə istirän alañ, hanı rəxt istirän alañ, hanı kəfş istirän alañ. Məsälän mən sänij läbzini älan bilmirəm, bu ayadan çəbär alıram nə läb danışır. Biz bir millətik danışirəg läbzini bilmirəg varıdır çəbär alırag nə dildä danışır. Dil bir zaddır, läbz bir zaddır adam hər läbz bälät ola, vajibtur. Älan ki bəzi vəxt inni ki biz gəlmişəg şahärä, sän böyün məsälän şahärä gəlmişəg uşayınan Taciki danışirän çoçumuzun bədimiz gəliyir. Çera tu läbzi to vil kərdi rəfti dumbale Taciki girifti. Läbz-i çodetun qum nəkon. Älan tu läbzini vil etmiyəsin. Hər otu ki göyərmiş elä onun üssünän geyəsiyin, familij üssünän geyəsin. Nənän buwan nə cür qıçını götürür, nə cür danışıyor, nə cür rəftar ediyor sän elä olar üssünän gedəsiyindir.

BB: Öz dilinizdä mətäl bilirsiz?

Mätäl başımız olmeyir, yalan deyäsi dâylâm başım almeyir. Valla öztün dâ biliriñ bizlär ki ävväldän biyabanıymişig, belä bir zad dâylimişig. Biyabani daha halıñdur. İnni mäsälän şähärä gällik. Dâ şähärä gäländä belämizä män gäliyordu, onna ki elä biyaban idik, kargär idik, çuban idik hâr kâsin gâççi varıdı, qaçirdig gâççi dalıyca, zindeyisi dalıyca. Ot elirdig, odun yıyırdig dökürdüg qappıya, ocak qazıyırlardı, çadır duturduk, qärä çadırıdı, siyah çadırıdı, gärmän gälirdi çadırın dowruna, duwar sayılırdı, gündä du dâfä duwar sayılırdı. Bir zör bir päsın. Beläyi qazan varıdı, yenä beläyi patıl varıdı. Özläri mähsulu yıyırdı. Özläri südü saça, bişirä, çala, qättiy edä, yayıq yaça, çökälig qäynädä, kâşk edä, kârrasini ayrı yay yıya, yayı sata verä çöräya, verä una, verä dügüyä dayi, innikilär dâyin dâyildi si yo ottuz qäşiy yay verirdig, bir batman yay verirdig, ottuz batman un alırdig. Yek män roğan mi dadim si män ard. İnni verirdig dügüsünü alırdig, uşayımıza çärc edäg. Onna arvad mäsälän zän-u zul sähärä quley sähär ayzı dururdu ayaya mäsälän yayıyını yayırdı, çükäliyini qäynädirdi, çöräğini edärdi, yazı açılarda vururdug yükä genä köçärdig gedärdig Şiraza zöhru ora qonardıq. Orda genä duwar gälirdi. Däli dan edärdig. Beläyi beläyi usullar varımızıdı. Där amäd duwarıdı. Duwar bir çub matta idi. Duwarın ili gälmedi, yayışı yaymadı.

1. Metin Çeviri

BB: Adımız ne?

Kulun, Gulu Aruftelebdir.

BB: Yaşınız kaç?

Şimdi seksen beş. Seksen beş. Ders okumadım. Eğitimsizim, oğullarım okudu fakat ben okumadım.

BB: Ne iş yapardınız?

İş olarak eskiden çobanlık yapardık. Şimdi yaşlandık, işçilik yapıyoruz. Eğer gücümüz yeterse işçilik yapmaya gidiyoruz, yapamazsak da hiçbir şey yapmıyoruz. Böyle. Biz Zergan'dayız. Eskiden göçebe idik. Yaylaya kışlağa göç ederdik. 1962'den beri Zergan'da yaşıyoruz. Zergan'ın yerlilerinden olmuşuz. Göç ederdik. Önceden yaylaya kışlağa giderdik. Kışlağa giderdik, yaylaya giderdik. Kışın yayladaydık, yazın kışlakta. Kıtlık oldu, yağmur yağmadı, davarımız vardı, çocuklar küçüktü, baktık üstesinden gelemiyoruz, davarlarımızı su fiyatına sattık, geldik Zergan'a yerleştik. Evet. Kışlak için

Ferreşbend'e giderdik. Benderey. Kışlağın adı Bendereg'dir. Misal kışın Benderey'de idik, oradaydık, yazın Şermiyan'a Koşgüzar bölgesine giderdik. İki köydür; biri Koşgüzar biri Şermiyan. Çiftidir. Biz bayramdan bir ay sonra kışlağa göç ederdik. Kışlaktan da yine son baharın başlarında yaylaya gelirdik. Bayramdan sonra üç ay ilkbahardır, üç ay yazdır. Sıcakta kışlakta kalırdık. Üç ay ilkbahar, üç ay yaz. Yine sonbaharın başında Benderey'e giderdik. Göçümüz bir ay sürerdi.

BB: İş arkadaşlarımızla hangi dilde konuşurdunuz?

Herkesin bir konuşma tarzı var. Şimdi senin bir şiven var, bu ağanın bir şivesi var, benim de başka bir şivem var. Biz Şeşbeyliyiz. Şeşbeylilerin dili her şeye yatkındır. Örneğin Farsça konuşmasını istersen Farsça konuşur, Türkçe de istersen Türkçe konuşur. Biz kendi dilimizde konuşuyoruz, sizinle konuştuğumuz dilde konuşuyoruz, o dilde konuşuyoruz. Şivemiz budur. Örneğin gel bu obaya ya şu köye ya falan şehre gidelim diyoruz. Ya da falanca dükkâna gidelim. Bu şekil basit cevap veriyoruz. Böyledir. Evde Türkçe konuşuyoruz. Bize ait şivemizi hiçbir zaman değiştirmiyoruz. Şimdi senin şiven var, nasıl ki sen şiveni değiştirmiyorsun, biz de aynı şekilde kendi şivemizle konuşuyoruz.

BB: Çocuklarınız var mı?

Bu kulun altı oğlu, üç kızı var. Hepsi gitti, biz karı koca kaldık. Çocuklarımız da kendi dilimizde konuşuyor. Çocuğumuzla Farsça konuşmuyoruz. Ama şehre geldikten sonra şimdi çoğu şivesini değiştirmiş, Farsça konuşuyor. Ama hayır, herkesin bir şivesi var. Kendi dilini boş verip başka bir dilde konuşmak iyi değil. Farzet şimdi sen benim evladımsın. Bana o çayı getir, o fincanı, fincan altlığını getir, o şekeri getir içelim, o yemeği getir yiyelim, şu kilimi getir burada oturalım diyorum. Ya gel avluya çıkalım. Çocuklarımın ikisi eğitim almadı. Bu kulun dört oğlu ve bütün kızları okudu. Çocuğumuzla çarşıya çıktığımızda yine kendi dilimizde konuşuyoruz. Örneğin soruyoruz sen ne almak istiyorsun, hangi ayakkabıyı almak istiyorsun. Mesela ben şimdi senin şiveni anlamıyorum, ona ne dediğini soruyorum. Biz biri konuştuğunda eğer anlamazsak hangi dilde konuştuğunu soruyoruz. Dil öyle bir şey ki, şive öyle bir şey ki insan bütün şiveleri bilmeli, önemlidir. Şimdi biz şehre gelmişiz, sen büyük bir şehre gelmişsin ve çocuğunla Farsça konuşuyorsun, çoğumuz bu durumdan hoşlanmıyoruz. Neden sen kendi dilini boş vermişsin, Farsça konuşuyorsun. Kendi dilini kaybetme.

Şimdi bu şiveyi boşlamayacaksın. Her ot ki yeşermiş onun üstüyle gitmelisin, ecdadının yolunda gitmelisin. Annen baban nasıl yürüyor, nasıl konuşuyor, ne şekil davranıyorsa sen de o şekilde devam etmelisin.

BB: Kendi dilinizde masal biliyor musunuz?

Masal bilmiyorum, yalan konuşacak değilim, aklımda tutamıyorum. Valla sen de biliyorsun bizler yaban insanıyız, böyle değiliz. Yaban adamını da bilirsin. Şimdi şehre geldik. Şehre geldiğimizde evde oturmaktan utanırdık, o zaman ki yaban adamıydık, işçiydik, çobandık herkesin keçisi vardı, keçi peşinden koşardık, ekmeğimizin peşinden koşardık. Ot toplardık, odun toplayıp kapıya yığardık, ocak yapardık, çadır kurardık. Kara çadırdı, siyah çadırdı. Çadırın etrafına *germen* çekerdik, davar sağılırdı, günde iki defa davar sağılırdı. Biri öğlen biri akşam. Böyle bir kazan vardı, yine böyle tencere vardı. Kendileri ürünü toplardı. Kendileri sütü sağar, pişirir, çalar, yoğurt yapar, yayık yayıyar, *çökälig* kaynatır, *kâşk* yapar, yağını ayrı toplar, yağı satıp ekmeye, una, pirince verirdik. Şimdikiler gibi değil, otuz kaşık yağ verirdik, bir *batma* yağ verirdik, otuz da un alırdık. Onları verip pirinç alırdık, çocuklarımıza harcardık. O zaman kadın sabah erkenden kalkar, yağını yayar, çökeliğini kaynatır, ekmeğini yapardı, hepsini yüke toplar yine Şiraz'a göç ederdik, öğlen orada dururduk. Orda yine davar gelirdi. Yine aynı rutinle devam ederdik. Böyle böyle yöntemlerimiz vardı. Gelirimiz davar idi. Davar güzel bir şeydi. Davar için uygun şartlar oluşmadı, yağmur yağmadı.

Kaynak kişi	: Mehbube Pirmoradi, 34
Derleyen	: Buta Baghirova
Eğitim durumu	: İlkokul
Derleme yeri	: Zergan/Şiraz/İran
Kayıt Türü	: Ses, video
Konu	: Düğün hatıraları, geleneksel kıyafet, oyunlar, akrabalık adları, çökelek

2. Metin

Biz Şeşbäyliyk. ulählu tiräsinnän. ulählu Pirmoradi. Biz ikki bacıyıq, üç dä qardaş. Päncom-e ibtedayi oumuşam.

BB: Siz neçä yaşımızda evländigiz?

Män bist o do salim idi. İyirmi ikki yaşım idi. Biz gäldig bir qohumlarımız ävinä qonaqlıya. Bu da gäldi ora. Bäd aşına oldig. Bädäş täriyi o räfiyi idi. Bäd da zäng vurdılar. Dedilər gälirlär, bäd aşına oldig, qonaqlıya , oyana buyana dā gäldilər çasteqarlıya. çanevadäsinän gäldi. Şam çanevadäsinän gälli, babası, anası, bacısı, kaçası, zän kaçası, özü dā gälmişdi. Räsminizin özü dā gäliyor. Belä däyil ki gälmiyor. Bäd özü dā gälmişdi. Bäd biz do mah fürsät aldig. Bäd äz do mah gäldilər geddik azmayış çuna o bir neşünä gätirdilər , bäd äz eydidi, eydi gätirdilər. Burcu şiş äyd etdig. Bäddeş yazdäh mah bädä äydimiz toy etdig. Buwam ävi Kuhsäbzdäyidi, talar tuddig. Bir cäşn-e kuçigi tutdig. Sähäriinä dā getdig Mäşädä, mahäsälä. Toyda Türki libas geyirig. Sefid libas geyirig. Aş räxt gäyirig. Naçışlıydı. Bu libaslarnan färş edir. Türki libasdı. Här käs ki tazza toy edmişdir sefid gäyir. Mäsälän zir-e yek sal toy edmişdir sefid geyir. Gälin arayışqaha gediyor. Bäddeş dā ki mäsälän çätr varıdır. Tükünü, zulfunu çutu edirlär. Häm burdan häm burdan. Beläyi çutu edirlär. Onnan färş eliyär, varı ki bilir gälindir. Gälin dā oyniyir. Ortada bir şey olur. Häyä bu işi görirlär çeyli az. Mänim toyumda yoç idi väli qäynim qızı toyunda var idi. Qäynim qızı toyunda bir zärf qoydular, ocaq yoçlarıydı. Üssünä bir gilim çägdilər beläkin. Bäd gäliniñ kaçası tuddu äliñnän bu gilimiñ dowruna häft märtäbä tow verdi. Här dowrda gälin turasıydı bu ocaqdan bir ziyarät edä dubara kaçası tuta äliñnän toyruzdura dubara bir dowr daha. Ta häft dowr tow verirlär. Mänisi bilmiräm nädi. Çun bu räsmi çoç yoçumuz bilmirig nädir, nä cürdür. Ävväl yaylıy atma oyniyirlär, bäd äşräfmänginä oyniyirlär. Bäd dıray üssü deyirlär. Äşräfmänginä bir cür saz varı mäçsus vurıyirlär. Zämani ki hämzäman oyniyirlär mäsälän zeyfälär ällärini çullän ye däst oyniyirlär. Ya belä ediyirlär, ya belä ediyirlär. çullän ye däst oyniyirlär. Dırayüssü, çullän bu çışlarınıñ bu änçoşların üssü içi dıraylarınıñ üssü içi räqs ediyirlär.

BB: Siz toyda nä geyindiniz?

Män bu libası gäydim. Bu çarıyatıdır. Bu da yaylıydu. Qalayu da o çarıyännärdir ki moyeyi toy usta gäliyir saz çala, dumad bacısı baylıyır ustaniñ sazına. Deyirlär qalayı. Väli buna deyirig yaylıy. Bu da köynägdır. Beläkin. Parça alırıq veririg çäyyat tikir. Bu da tumannır. Bu pänç ta täxtädır, beş täxtädır. Belinä bänd çakirik bäd bänd tumanınan baylıyırig, düzädırig. Toyda härkäs ki varıdan teztär turır oynadıqa särçöpür deyirig

beləsinə. Moşe ki gəlin gəlir, zəmani ki gəlini gətirirlər oylu əvinə piyada edələr coloyunnan bir qurbannıy eliyirlər. Bir kəs görürən oylu, bir kəs görürən quzzı gətirillər gəlin culoyunna qurbannıy ediyillər. Vəli gəlin piyada olmiya ta pedərşuəri qəyinbuassı gələ beləsinə payəndaz verə. Payəndaz verir onna piyadə oliyir. Maşını ki gətirir beləsinə onna gəlin piyadə olmiyir. Turiyir tə qəyinbuassı gələ beləsinə payəndaz verə. Məsələn səfar-ı ziyarəti ya bir tikə telayi ya bir məbləği puli veriyor bəd gəlin piyadə oliyir.

BB: Qohumluq adlarını deyə bilərsiz.

Məsələn bu ər, kürəkən xanəvadəsinə, nənəsinə deyirig qəynana, qəyinbuwa, görme, görme bacısına deyirig, qəyin kaqasına deyirig. Zeyfə bacısına kürəkən deyər baldız. kaqasına bəradər zən deyirig, türkisi nə oliyir???

BB: Siz öz dilinizə nə deysisiz?

Biz deyirig Törki, biz törki danışirig. Məsələn bir yerdə beləmizə xəbər aliyirlər görürlər törki danışirig, deyirlər türkəniz? Deyirik həyə biz Türki Qəşşayiyik. Çün Türklər də xəyli vardırlar. Məsələn Türki Təbrizi məsələn biz deyirig, Şahsəvən deyirig Ərdəbilindir.

Zindegiyi əşayiri Türklər xəyli səhtdir. Saxt keçiyor, imkanat doros yoxdur. Vəli hər nə be əndaze özü xəbudur. Məsələn həvə-yi əzad, qoum xəş təmămən birbiri görüyor, qəzə-yi səlim, xəyli xəbudur. Vəli burda məsələn şəhrnişini fəğət biraz imkanatın rahətdir. Məsələn ab, bəry, qaz bular, rahətiñ. Uşaq rahət böyüg oliyir. Vəli məsələn əşayirliqdə yayış yayanna imkan varı çadırıñ düşə, imkan varı yel əsənnə əzyət olan, bəzi moxelər ki kapsul girişə gəlmir bir qaz istifadə edən, bir qılınca şərayetləri səxtədir vəli dər qol əşayirliq xəbudur, pis dəyil. Qəblən o zəman ki onlar köçüyürlərmiş, o zəmanlardan mən yad vermirəm. Bizə danışirlər məsələn böyün ki bura qoniyirlər yurd deyirlərmiş. Bu yurdda bir qəza amadə ediyirlərmiş, indi hər nə varlarıymış. Köçüyürlərmiş məsələn bir səhər ta zəhr tul çəkir gediyirmişlər yurdi bədiyə, orda amadə varları oliyirmiş, yeyirlərmiş, bir xəstəği çıyardirlərmiş genə dubara göçiyirlərmiş. Orda ki poxtəni yoxdur. Məsələn süd varları, qəttiq varları, bəd çox ət bişirillər, duvar əti, ya oylu ya quzzı bişirillər. Biştər quzzı yeyərlər, çün oylu əti deyərlər sərdədir, yemiyirlər. Burda bişirirlərmiş, amadə ediyirlərmiş, bəd köçiyirlərmiş yurda bədidə dəy ediyirlərmiş yeyirlərmiş. Kəbab edəndə six ediyirlərmiş, sixə vurirlərmiş. Çün əşayir adamı Türki

Qaşqayilər biştär quzzı äti päsänd ediyirlär, deyirlär gärmdi, çubdu. Oçlay äti deyirlär särddi yemiyirlär çeyli. Çoç az piş gälir. Pänirdir, toçm-e morç hämin yumurta, mähälli touç varlarıdır bulardır qäzaları.

BB: Pänir ya çökälük necä hazırlanır?

Ävväl geççi ya qoyun sağıyirlardı. Bäd gätirir bişiriyirlär, moye ki issirlär bişirälär yek saäd gäynädirlär. Ägär bir märizi zadı varıdı beyinnän gedir. Bädüş gäliriyirlär qoyirlär çunäk olir där häddi ki mäsälän äliç yana içinna. Birmaçlarıñı vurirlär süd içinä görälär däma-ye südcä nä cürdür. Där häddi däma-ye bädän ki tähammul edäñ äliç içinä saçladañ maya vurirlar, qattıç ediyirlär. Maya tökürlär içinä vurirlär qattıç oliyir. Bäd bir şam bir päsini ki çaliyirlär sähärçän üstünü mohkäm örtüllär turıyir. Bäd boz palas üssünä atiyirlär, cacım atiyirlär üssünä yerdän hämi üssünän mohkäm ola ki süd yäçlämiyä. Qattıç çonäk oliyir tökiyirlär yayıç içinä. Bäd ki yayıç içinä do ruzun qattıçını bahäm qatı ediyirlär, su da qärişdirirlär tökülür yayıç içinä. Här peymana ki qatıç tökiyirlär birazca kämtär su tökiyirlär. Bäd bu olir yayıç içinä. Yek saäd yayirlär. Özlärinin mäxsus çatma varlarıdır, yayıllar. Çatma şähär içinä yoçdu aşayirlärdä vardır. Se ta belä qıç vari, çunardan käsiyirlär bir belä dıräçdir çunär. Onnan başını baçliyillar, oliyir çatma. Onna beläsini örkän asiyillar, tercävil baçliyillar beläki yayıç asiyillar. Yayıç därridän oliyir. Därrey-yi gäççisinnän. Gäçi därrisinnän yayıç tutiyirlär. Bäd yayıllar beläsini eliyillär ayran. Käräsini götüriyillär, ayranını qoyirlär qäynıyir, tökiylär kissä içinä, bäd ki yäç olir tökiyirlär kisä içinä suyi gediyr. Bäd biraz ki suyu gediyr qoyurlar daş altına, üstünü dä mohkäm tämiz örtiyirlär ki gärd o çak o belä zad tutmiyä. Do ruz daş altınna qalir, seft oliyir bäd gätirillär käşk edillär. Böyüg daş intiçab ediyillär qoyullar bir qıraça çökäligi qoyıllar bir daha daş qoyıllar üssünä. Bäd üssünä dä bir boz palaz atiyirlar ki käsif olmiyä. Gätirir käşk edir qoyıllar tälvara üstünä, çuşk oliyir bäd götürillär. Bäd çükäligin genä suyunu moyeyi tökiyirlär kässeyə, çökäliyin suyunu tutiyirlär ediyirlär qärä qurut. Çükälig suyunu da qoyarlar çeyli qayniyor, oliyir qärä qurut. Be unvanı turşu istifadä eliyirlär mäsälän qäzalar içinä. ävvälki sudur biraz maye –yi göydür, yaşıldur, bäd ki qäyniyor qärä oliyir. Yıçılıyır qäliz oliyir , belä sift daş däyin oliyir qärä oliyir. Vächti ki qayniyor, gätirillär tökiyillär bir zärf içinä, zärfın ätäyinä un tökiyirlär, bäd çaquyla käsiyillär, beläsini un vurıllar ki çuşk oliyir. Moye ki issilär istifadä ediyillär da be säçti, mohkäm çacquynan ya kärkicäkinan qırräñ istifadä

edirän. Hä xeyli säxdir. Qabel-e xordane. Hävas içi başarıräng biraz yiyän çun ziyade turuşdur. Fäyät ät içinnä, xuruşt içinnä be unvan-e turuşu istifadä ediyirlär.

2. Metin Çeviri

Biz Şeşbeyliyiz. Kulahlu tiresindeniz. Kulahlu Pirmoradi. Biz iki kız kardeşiz, üç de erkek kardeşim var. İlkokulu okudum.

BB: Siz kaç yaşınızda evlendiniz?

Ben yirmi iki yaşındaydım. Biz akrabalarımıza misafirliğe gitmiştik. Bu da oraya geldi. Sonra tanıştık. Daha sonra arkadaş olduk. Sonra aradılar. Geleceklerini söylediler, sonra tanıştık, misafirlik o bu derken istemeye geldiler. Ailesiyle geldi. Akşam ailesiyle geldi, babası, annesi, kız kardeşi, erkek kardeşi, yengesi, kendisi de gelmişti. Bizim âdetlerimize göre kendisi de geliyor. Gelmiyor değil. Dahası kendisi de gelmişti. Sonra biz de iki ay süre istedik. İki ay sonra geldiler, kan testi yaptırmaya gittik ve bir tane de yüzük getirdiler. Bayramdan sonra bayramlık getirdiler. Altıncı ayda nikâh kıydık. Nikâhtan on bir ay sonra düğün yaptık. Babamın evi Kuhsebz'deydi, düğün salonu tuttuk. Küçük bir tören yaptık. Ertesi gün de balayı için Meşhed'e gittik. Düğünde Türklere özgü elbiseler giyiyoruz. Beyaz elbise giyiyoruz. Beyaz renk giyiyoruz. Desenlidir. Bu kıyafetlerden farklıdır. Türklere özgü elbisedir. Kim yeni düğün yapıyorsa beyaz giyer. Örneğin düğününden bir yıl geçmemişse, beyaz elbise giyer. Gelin kuaför salonuna gider. Bir de kâkülü var. Saçını kısa yapıyorlar. Hem buradan hem buradan (gösteriyor). Bu şekil kısa yapıyorlar. Bu yüzden diğerlerinden ayrılır, herkes gelin olduğunu anlar. Gelin de dans eder. Ortada bir şey oluyor. Evet, bunu az da olsa yaparlar. Benim düğümde yoktu ama kaynımın kızının düğününde vardı. Kaynımın kızının düğününde ortaya bir tabak koydular, ocak yoktu. Üzerine de bu şekilde bir kilim örttüler. Sonra gelinin erkek kardeşi elinden tutarak bu kilimin çevresinde yedi defa döndürdü. Çemberi her tamamladığında gelin bu ocağı ziyaret eder sonra çemberin çevresinde dönmeye devam ederlerdi. Yedi defa olana kadar çemberin çevresinde dönerler. Ne anlama geldiğini bilmiyorum. Çünkü bu gelenek çok yaygın değil, o yüzden nedir ne değildir bilmiyoruz. Önce *yaylık atma* oynarlar, daha sonra *eşrefmengine* oynuyorlar. Sonra *turnak üstü* diyorlar. Eşrefmengineye has bir tür saz müziği var. Birlikte dans ettikleri zaman kadınlar ellerini tek yönde hareket ettirirler.

Tırnak üstü dansında tamamen bu ayakların, bu ayak tırnaklarının üstünde dans ediyorlar.

BB: Siz düğünde ne giymiştiniz?

Ben bu elbiseyi giydim. Bu *çarget*¹³ imdir. Bu da *yağlık*¹⁴ tır. Kelağayı¹⁵ da düğün sırasında damadın kız kardeşinin saz çalmaya gelen ustanın sazına bağladığı başörtüsüdür. Ona kelağayı derler. Ama buna yağlık deriz. Bu da gömlektir. Böyle. Kumaş alıp terziye veriyoruz dikiyor. Bu da *tuman*¹⁶ dır. Bu beş katlıdır. Beline jartiyer çekiyoruz, daha sonra bağlayıp düzeltiyoruz. Düğünde herkesten önce oynamaya kalkan kişiye *serçöpür* diyoruz. Gelin geldiği zaman, gelini damadın evine getirdikleri zaman önünde bir kurbanlık kesiyorlar. Bazıları oğlak, bazıları kuzu getiriyor gelinin önünde kurban kesiyorlar. Ama gelin, kayınpederinin gelip ona bir hediye verene kadar ayağa kalkmıyor. Hediyesini veriyor ondan sonra gelin ayağa kalkıyor. Gelin onu getiren arabadan inmiyor. Kayınpederi gelip ona hediye verene kadar bekliyor. Örneğin, Hac ziyareti veya bir parça altın veya bir miktar para verirse gelin yerinden kalkıyor.

BB: Akrabalık isimlerini biliyor musunuz?

Örneğin bu *er*¹⁷, damadın ailesinde annesine *kaynana* diyoruz, babasına *kayınbaba*, *görme*, *görme* kız kardeşine diyoruz, *kayın* erkek kardeşine diyoruz. Damat kadının kız kardeşine *baldız* der. Erkek kardeşine *berâder-e zen*¹⁸ diyoruz, Türkçesi nedir?

BB: Siz kendi dilinize ne diyorsunuz?

Biz Türkçe diyoruz, biz Türkçe konuşuyoruz. Örneğin bir yerde Türkçe konuştuğumuzu görünce bize Türk müsünüz diye soruyorlar. Evet, Kaşkayı türkü diyoruz. Çünkü Türkler de çoktur. Örneğin biz Tebriz Türkleri diyoruz, Şahseven diyoruz, Erdebil'de yaşıyorlar.

Göçebe Türk yaşamı çok zordur. Hayat zor geçiyor, çok fazla imkân yok. Ama her ne varsa kendine göre iyidir. Örneğin havası temizdir, akrabalar birbirlerini görüyorlar, yemekleri sağlıklıdır, çok iyidir. Ama burada, şehir hayatında biraz imkânları fazladır.

¹³ tülbent veya başörtüsü

¹⁴ şal veya fular

¹⁵ kadınlara mahsus başörtüsü.

¹⁶ etek

¹⁷ koca

¹⁸ kayınbirader

Örneğin, su, elektrik, doğal gaz, rahatsın. Çocuk kolaylıkla büyür. Örneğin göçebelikte yağış yağdığına çadırının dağılma ihtimali var, rüzgâr estiğinde zorluk çekme ihtimali var. Bazen kullanmak için su bulamıyorsun, koşulları zordur ama genelde göçebelik iyidir, kötü değil. Eskiden göç edilen zamanları ben hatırlamıyorum. Bize anlatırlardı, örneğin yerleştikleri yere yurt derlermiş. Bu yurttan ellerinde ne varsa onlarla yemek hazırlarlar. Göç ederler, örneğin sabahdan öğlene sürer, bir sonraki yurda varana kadar giderlermiş. Orada hazır yemekleri olur, onu yer, biraz dinlenir, sonra tekrar göçe devam ederlermiş. Orada ocakta pişirilen yemekler olmazmış. Örneğin süt, yoğurt var, çok fazla et pişirirler, davar eti ya oğlak ya kuzu pişirirler. Daha çok kuzu eti yerler, çünkü oğlak eti soğuktur, yemezler. Burada pişirir, hazırlar, sonraki yurda göçtüklerinde orada ısıtıp yerlermiş. Kebap pişirdiklerinde şişe çekerlermiş. Çünkü göçebe insanlar, Kaşkayı Türkleri daha çok kuzu eti severler, sıcaktır, iyidir derler. Oğlak eti soğuktur, çok fazla yemezler. Seyrek rastlanır. Peynir, tavuk yumurtası, köy tavukları bunlar yemekleridir.

BB: Peynir veya çökelek nasıl hazırlanır?

Önce keçi veya koyun sağılır. Sonra sütü pişiriyorlar, pişmesi için bir saat kaynatıyorlar. Eğer sütte bir hastalık falan varsa kalmıyor. Daha sonra parmağını içine sokabilecek dereceye kadar bekliyorlar. Sütün sıcaklığı nasıldır diye parmaklarını süte sokuyorlar. Elini içinde tutabilecek dereceye geldiğinde maya vuruyorlar, yoğurt yapıyorlar. Maya döküyorlar, yoğurt oluyor. Daha sonra bir gece üzerini kapatıp bekletiyorlar. Süt soğumasın diye altına da üstüne de yaygı örtüyorlar. Yoğurt soğuduğunda yayık içine döküyorlar. İki gün bekletilmiş yoğurdu karıştırıp içine su da ekleyip yayığın içine döküyorlar. Kaç tas yoğurt döküyorlarsa ondan birazcık az su ekliyorlar. Sonra bu yayık içinde oluyor. Bir saat yayıyorlar. Kendilerine has *çatma*¹⁹ları var, yayıyorlar. Şehirde çatma yok, göçebelilerde var. Üç tane böyle ayağı var, kunar ağacından kesip yapıyorlar. Uçlarını bağlıyorlar çatma oluyor. Kalın ip asıyorlar, *tercevil* bağlıyorlar bu şekilde yayık asıyorlar. Yayık deriden oluyor. Keçi derisinden. Keçi derisinden yayık hazırlıyorlar. Sonra yayıyorlar ayran oluyor. Teresini topluyorlar, ayranını kaynatıp torba içine döküyorlar. Soğuduktan sonra suyu süzsün diye torba içine döküyorlar. Biraz suyunu süzdükten sonra taş altına bırakıyorlar üzerini de toz toprak falan olmasın

¹⁹ Yayığı asmak için üç sopanın bağlanmasından oluşan nesne. Ayrıca hayvanların derisini yüzmek için de kullanılır. Ayrıca Kaşkaylarda hayvancılıkla ilgili sözler için bk. Baghirova (2022)

diye sıkıca kapatıyorlar. İki gün taş altında kalıyor, beyaz oluyor ondan sonra *keşk* yapıyorlar. Bir tane büyük taş seçiyorlar çökeleği üzerine koyuyorlar ve onun üzerine de tekrar bir taş koyuyorlar. Sonra da kirlenmesin diye üzerine bir tane örtü örtüyorlar. *Keşk* yapıyor çardak üstüne bırakıyorlar, kuruyunca alıyorlar. Daha sonra çökeleğin suyunu torbaya döktüklerinde onun suyundan *kara kurut* yapıyorlar. Çökeleğin suyu bir hayli kaynadıktan sonra *kara kurut* oluyor. Turşu niyetine yemeklerin içine atmak için kullanıyorlar. Öncesinde yeşilimsi, mavimsi bir suyu oluyor ama kaynadıktan sonra siyah oluyor. Toplanıyor sert oluyor, böyle taş gibi oluyor, siyaha renk oluyor. Kaynadığı zaman bir kaba döküyorlar, kabın içini de unluyorlar, sonra bıçakla kesiyorlar. Onu kuru olması için unluyorlar. Kullanmak istediklerinde zorlukla, sert bir bıçakla veya döveçte ezerek kullanıyorlar. Evet, çok zordur. Ama yemeğe değer. Öylesine yemek istersen biraz yiyebilirsin çünkü çok ekşidir. Ama et hazırlarken veya güveç içinde turşu olarak kullanıyorlar.

Kaynak kişi	: Haşim Hazreti, 61; 33 ve 52 yaşlarında iki kadın, A ve B
Derleyen	: Buta Baghirova
Eğitim durumu	: Eğitimsiz
Derleme yeri	: Sedra 2/Şiraz. Ev
Kayıt Türü	: Ses
Konu	: Batil inançlar, ilaçlar

3. Metin

Män Haşimi Häzrâti, äz tayife-yi Kâşgulli, tire-yi Yadiqurlu, bonku-ye Hajıdeveluyam. Yaşım da altmışdır. Vâ aşayirliğ edirig kuç sârhäddä gârmisir, yeyley vâ qışlay. Vâ bir para darular bälätäm seyräm belâyizä deyəm. Birisi diräxtän ämäl olir ke be nam-e bir diräxtlär var be nam-e bän. Ezinnän bir madde çıxir be nam-e säqqız. Ki bu bäraye döş arğı dârmanıdır, arz edäm, hätda bir yeri ki ayıyir, onı qılınçalayın (azacık- kıl kadar) day edän çäken issinä bäraye văräm o ofunät dârmanıdır.

Dovvom da bir daha vardı, biz deyirig tusbaya. Tusbayanıñ ki yumurtasını eldiriräg bäraye daru içi dârman içi eldiriräg. Tusbaya dirri tusbayayı eldiriräg vâ dışisini dä eldiräsiñ erkâyini yoç. Dışisiniñ yumurta varı. Dışiläriniñ varı yumurta varı. Fäsl-e

yazınna, yaz gınləri yumurta varı. Və tanırıq beləsini. Erkökləri kuçuktardı, dişiləri böyükdir. Onna da bəraye bu ki biri issiyə tanıya, dişilərinin ardı qılncaləyin belə aşşayıdır, yassıdır. Ollari eldiriräg, qarnı dolı touxləyin yumurtadır. Eyni toux yumurtasına fəry yoxu. Hər birisi yetişmiş ävvälkisini bir qabıy var. Baqqısı ki yetişməmiş elä toux yumurtasının qırmızıdır. Daha qoyirig bir parça arasına, nazik parça arasına, asirig geyä qurriyir. Bu məxsus bəraye qulaq arıy, döş arıy, köhä (kofe-öksürük). Bu da bir numunəsidir.

Ärz edäm bir dərman daha bälätig bəraye deyirlər səratan dərmanıdır. Qoduy, äşşäg, bir äşşäg moşeyi boşazdır, seyir doya gezləyirig äz zəmani ki seyir doya və seyir tura äyaya äyaylaşa. Tazza gedä anasının ämcäyini ämä, dili altınna bir tikkä ätdir, elä seyir anası ämcäyini qoya belä dilini beləyin çıxardır o düşir yerä. Bir tikkä ätdir. Dalay läyindir, xub mütävacci olayıñiz dalay läyindir. Onı da qurrıdıräg, göyüräg hər kässä səratan varı, beläyi zad bu da bunun dərmanıdır.

Daha bir paraları yadıma salam onna deyäm. Häyä tilkiyi dä, kaftarı da varımız. kaftar ödläki. bir kəsi ki äli yarılı ya çaqquyu ya kämərdän gedä yara ola, onı da älä bə haləti çayardıräg, qurrıdıräg, bir təmiz läççäk içinnä qurrıdıräg, bunu da döyirig, tekirig yarıya çäsbləyin tutur. Ki äslän lazım deyil döktürä gedän, lazım dəyil məktəbə gedän. Biz ezimiz həkımik.

Bir canävər dä dā vardır, be nam-ı tilki. Tilki edi dä elä bu halət. Tilki edi di ki varı dərdir dərmanıdır. Tilki edi, ilan edi buları varı biz äslän bə nə biz aşşayir idik bu daylardä idik heç qunä məktəb päktəbə gedmirdig yä elä ezimiz bu dərmanları təşxis verirdig və beyiglərimiz dä gersädmişdi. Nəslha –ye qədim beləmizə gersädmişdi buları daru bəraye ehtiyat. Çün daylardaydig, doktor moqtor gormirdig bulları istifadə eliyirdig. Və bisyər bisyər da aliydi, xub. Gäb yoqları. Tilki edi dä elä kaftarı edi təkin gətiririg, qurrıdıräg, onna tökirdig, bu kapsullar var, kapsulların içinnäyi çalı edirdig tökirdig munın içinä. Atırdig ayzımıza. Vəri dərdir dərmanıdır. Hätda kəsi ki məsələn keh eliyir, bədäni ayriyir, vəri dərdir dərmanı tilki edi. Kimin girinä gəlir? Çox azdır dā.

Onna aşşayın təzzägi, aşşayın təzzäginə məxsusən nə varı aşşayın təzzägi. Äşşäg dä ay varımız, qərə varımız, boz varımız. Göy biz deyirig göy varımız. xubtəri qərə äşşägdır o gey. Häyä munı da gətiriräg qurrı təzzäginə gətiririg tekirig bir zarf içinä xurd edirig. Bir zərrä duz da vururig issinä. Bir ikki iş qor bir zərrä su da vururig issinä, bir ikki qor

qoyurig issinä ki bu tit edä. Onna qıçı qolumuz ayaranna bu dayları gedirdig qanımız baylırdı, bexatiri bu. Bir pätü da atırdig qıçı qolumuz issinä munın titi vurırdı forän çub olurdig. Äräya gälirdi, nämlu olırdı, çub olurdig.

Bir dä varımız be nam-e biz turki deyirig gänabu. Pis is dä verir, duwar da yeyir o ezimiz dä issifadä edirig. Gänabu da ki bir säggiz varıdı, beläsinän säqqiz çıxır, bu mäxsus bäraye medä arıyı vä bi kəsi ki turuşu eliyir. Mäsälän gerirän bir qäzayı yeyirän mädän turuş eliyir. Mäxsusi beläyindir. Onu da gätiriräg elä qorosläyin beläyin beläyin säqqiz varı. Getiririg mäsälän buyättäsinä atirig ayzımıza. Mäxsusu turuşu vo medä arıyı içidir. Mäslän birisi däki rudäsinnä yel var ollu, boıarsay yel var, onu içi dä çubdı.

Bizim qışlaqlarımızda var. Bir qullur, bir buttadır yaz gini gärmesirdä qışlayda göyärir. Alan qış gini qurrıdır. Yaz ki olli belä gey qul deyirig. Qulı da varı geydir. Onu qazırag, gätiririg qurrıdırıg, zämani ki issirig hämam edäg, çob, suya giräg, bir patıl içinnä äyä bädänimiz qaşınır, bir day su içinä isti edäg, onınän bädänimizni här yeri qaşına vuräg mäxsusu qaşınmäg bärtäraf olir. Ya dana var ola, danäyi bärtäraf eliyir. Bä nam-e qul kälän.

BB: Batıl inançlarınız var mı?

Qarğa sähär qah gin çalmamış gälir äv issinä räd ola deyir qa qa qa beläyin edir, buna deyirlär çeyr, çeyr, çeyr, çeyrin bura, ät sännän duz bizdän, ät sännän duz bizdän get şärrin burdan arala. Munı deyirlär. Bir dä tilki ikki säs varı. çob? Ägä deyä ow ow ow yäni su. äga deyi su su ki täläb-e yayış elir. Äyä väq väq deyirlär çeyrin bura şärrin äyän ävinä, çeyrin bura şärrin äyän başına. Bunı qadimkilär deyirdi. Sähär qah ävdän ru etdin issirän gedän bir musafirätligä. Ägär bir dowşan cilowunnan çıxdı, dowşan çıxdı qäşdi, deyirlär “sähär dowşan, päsin tilki, işiñ fäddir belä bil ki”. Yäni ägär sähär ru etdin dowşan çıxdı, işiñ çubdı gedäsiñ. Bu şeiri dä derlär. Bir iş ki sirän gerän hätmän cur olur.

Näslha-ye qädimnän qalmış. Sän bir cävahirat qoy bura ke dunyanıñ pulı ola, uş dänä daş birbir issinä. beläyin qoyurañ birbir issinä muna deyirlär “Kärre-yi Häzrati äbbas.” Munı heç käs äl vurmır. Här şey ki qoyan bir yerä, uş dänä daş qoyan issinä deyirlär kärre-yi Häzrati äbbas Turklär äl vurmaz. Ez lazımı da ola bu karräyi gerir ehtiram eliyir käreyyä äl däymir. Bu da bir ananädir.

Ezimiz deyirig aırsırmaq. Sähär ru edän gedän bir iş içi, ägär hätta oılay da aırsırdı, quzzı, qoyun bullar da aırsıra biz gedmirig. Mäısusän uşay, kummuca uşay. Bir dänä aırsıra duq qalırig. İkki aırsıra cuft ola deyirlär qılın täammulu, cuft gälli yeytärdir. O ävvälisi xätärnakdır. Geddiñ bir qäzza tutarañ, bir ittifay dişär. İkki aırsırañ deyirlär cäx gälli. Onna da ki seyirlär ru edälär irägläri dugdur, käfşläri, käläş, başmayıñ bu tayını gäyillär o taya, o tayını bu taya. Deyirlär Hudaya ezin xeyrä bitir. Växti ikki gälli käläşlärinini taybatay elirlär. Çäpi geyirlär sayä, sayı geyirlär çäpä. Hudaya be umidi gedirlär.

Aışsam olanna yäni älä gin ki batar heç qunä sähv edib birisinä äy zad birisinä vermäz. Nä duz, nä qänd. Sän gäl ora bir näfär oldu orda ehtiyac bir qänd ola män vermäm. Ägär çün an ke män bu qänni verdim ora, qänd, tämbäku, ay zad mäslän un verdiginän imқан yoıudu o xanavadädä bir zärärdi olası.

A: Anam obada däyil, män o buam. Buam gedmişdi duvar yanına, qonşumuz gälli männän duz issädi. Yemäli issirmiş bişirä duz yoıuydu, gälli iräyim yannı. Duz verdim beläsinä geddi. Babam gäldi, dedim ki filanıkäs yadında qalsın duz täläb varıdı dedi sora gätirrä. Bäd babam dedi näçi verdin, aı bäd baxıt oldug. Bäd sorä sähärinni buamın duvarları içi varıdan beyigtär qoyını dişdi elli.

HH: Bir zärär däyir adama. Äşayir içinnä duvar, qoyun, gäççi doıulu doıyr, se tayı da doıyr. Mäsälän bir duvar bir dänä doıyası. Bäzi duvar gerän doıulu olir heş mäslä deyil. Väli se ta doıduginän bu räsmdir bir dänäsini aparasın duvarın ras bu şaxınıñ ortasınnan başını käsän. xunrizlig edän ta onnar sälim ola, oba sälim ola. Balasıñ birisini şaxı arasınnan käsasin.

B: Bir zeyfä ki aşayir içi uşayı dunyaya gälli, deyillärdi bu zeyfäyi al aparır ya mäslän cin. Bir qäyçi verärlärdi älinä beläyi et ta sähäräçä. Onna qoymazlardı mäslän bu uıxuya dişä bu zeyfä. Deyirlär ägä uıxuya dişdi elä o al gälir aparır.

Deyirlär uşşay girinä gälmir elä o dowşanıñ mayäsini verän uşaylı olir. Muni eşidmişäm. Dowşanın midäsi içi bir maye eziniñ varıdı. Dowşanıñ balasını tutasıyañ varı dowşanları yoı.

HH: Ocağın küli odın içinnä yanır. Muniñ külini heç vaxtı daha gün batannan sora tekmiyäsiyän bir yerä. Deyirlär tekirlär özümüzden yeylär issinä äslän o xanavadä içi xub däyil. Onna tekännä dä deyirlär bismillah.

B: Bir al var bir dä ezimizdän yeylär var. Deyirlär ezimizdän yeylär bu ävdän kullän mäsälän issirän çeräg geträn o da bir getirir väli sän germirän. Çay getirän o da elä o qäträ getirir, yağ geträn o da getirir. Bayäd bismillah deyäsi. Bir gin bir kişiniñ seyirlämiş gälä ävinnän yağ aparalar. Dämirdän ya çaqqudan qoçallar. Kişi hämişä çaqqu qoyurmuş yayı issinä. Gälillär yağ aparalar ta çaqqu yağ issinä. Gälällär kişinin sıyırı varımuş. Sıyırınıñ bu ip ki boynınäymiş, munı tiriñ edärlär ki sıyır xäffä ola. Kişi qaçar çaqqu getirä ki ipi käsä qoymıyä sıyır xäffä ola olar gälir yaydan aparır. Beläyin deyirlär.

HH: Tifänqli bir yannan gäläydi, kummuca uşayı ya getiräsidilär o bände-yi xuda oturası ya da äyä gälli oniñ atınnan, tifänginnän ya älinnä saat varıdı bir ahän varıdı bir payla içinä bir zärrä su bu tifängin dämirini yo at dahnäsi yo atıñ rıqabı yo bulları varı çäkiylär suya veyillärdi o uşay içirdi ayırlıy olmiya.

Mäsälän duşdä gerirän tifängiñ laylamışın. İmkan yoçudur, bir näfäriñ beyinnän gedär. Ya gerän bu dişlärdä dä färğ var a. Bu dişin, qabağ bu iläriki dişlä ki äyär dişdi, adamıñ bir äziztärin färdi elär. Biz ya bir duvar içinän bir oylay gätirrig eldirrig deyirig xudaya ezin bu diş räf et. Geräg inni diş räf edä ya edmäyä. Yağış yaymış xärrası gälir. Munu uxuda gerän bu çoğ pisdır. Väli ay su gälä çey gälä bu xubdur. Dişdä gerirän äyä xärras içinä dişmişän ki bir bälä belänä gälir. Ya ay sudan vururañ o taya ya ay su gälir beläyi içi bir xoşbäxlig gälir.

3. Metin Çeviri

Ben Haşim Hazreti, Keşkülli *tayfası*, Yadikurlu *tiresi*, Hajıdevelu *bonkusundanım*. Yaşım altmıştır. Ve yaylaya kışlağa göç ediyoruz, göçebelik yapıyoruz. Birkaç ilaç biliyorum, seninle paylaşmak istiyorum. Bir tanesi ağaçtan çıkıyor, ismi *Ben* ağacı. Ondan bir tane madde çıkıyor ismine sakız diyoruz. Bu göğüs ağrısı için ilaçtır. Hatta bir yerin ağrıdığında ondan azacık ısıtıp ağrıyan yerin üstüne sürsen şişkinliğe ve iltihaba iyi gelir.

İkinci bir tane daha var, biz kaplumbağa diyoruz. Kaplumbağayı ilaç olsun diye yumurtası için öldürüyoruz. Kaplumbağayı, canlı kaplumbağayı öldürüyoruz ve dişisini öldürmelisin, erkeğini değil. Dişisinin yumurtası var. Dişilerinin hepsinde yumurta var. İlbaharda, ilkbahar günlerinde yumurtaları oluyor. Onları biliyoruz. Erkekleri daha küçüktür, dişileri büyüktür. Eğer biri ayırt etmek istese, dişilerinin arka tarafı birazcık aşığıdır, yassıdır. Onları öldürüyoruz. Karınları tavuk gibi yumurtayla doludur. Aynı tavuk yumurtası gibi, farklı değil. Yetişmiş yumurtaların önce bir kabuğu oluyor. Diğer yetişmemiş olanlar tavuk yumurtasına kıyasla kırmızıdır. Bir bezin içine koyuyoruz, ince bir bez içinde kuruması için yukarıdan asıyoruz. Bu kulak ağrısı, göğüs ağrısı, öksürük için ilaçtır. Bu da bir örnektir.

Bir ilaç daha biliyorum, kanser için ilaç olduğunu söylüyorlar. Hamile olan, doğmaya hazırlanan bir eşek doğana ve eşek yavrusu doğup ayağa kalkana kadar bekliyoruz. İlk defa annesinin memesini emmeye giden eşeğin ağzında, dilinin altında bir parça et oluyor, o meme emmek istediğinde dilini çıkarır çıkarmaz dilinin altındaki et parçası yere düşüyor. Bir parça ettir. Dalak gibidir, eğer daha iyi anlamak isterseniz dalağa benziyor. Onu kurutuyoruz, kim kanserse ona veriyoruz, bu da onun için ilaçtır.

Diğerlerini de hatırlayayım o zaman söylerim. Evet, tilki de sırtlan da var. Sırtlanın safra kesesi. Bir kişinin eli kesilse ya bıçakla ya uçurumdan düşse yaralansa onu da bu şekil çıkarıyoruz, kurutuyoruz temiz bir bez içinde kurutuyor sonra eziyoruz ve bu yaranın üzerine döküyoruz yapıştırıcı gibi bitiştiriyor. Doktora gitmeye gerek kalmıyor, bunun için bir kliniğe gitmeye gerek kalmıyor. Biz kendimiz hekimiz.

Bir hayvan da var, adı tilkidir. Tilkinin safra kesesi de ele bu şekildedir. Tilkinin safra kesesi de bütün dertlerin dermanıdır. Tilkinin safra kesesi, yılanın safra kesesi bunların hepsini biz ki göçebe idik, kliniğe falan gitmiyorduk hepsine kendimiz teşhis koyuyorduk ve büyüklerimiz de göstermişti. Eski nesiller bunları ilaç niyetine bize göstermişti. Dağlarda olduğumuz için doktora falan gitmiyorduk, bunları kullanıyorduk. Ve oldukça da mükemmel idi, iyiydi. Başka bir söze gerek yok. Tilkinin safra kesesini de ele sırtlanın safra kesesi gibi kurutup şu ilaç kapsülleri var ya onların içini boşaltıp bunu onların içine döküyorduk. Ağzımıza atıyorduk. Bütün dertlerin dermanıdır. Hatta biri eğer öksürüyorsa, vücut ağrısı varsa, bütün dertlerin dermanı tilkinin safra kesesidir. Ama kim bulabilir ki? Artık çok azdır.

Bundan başka eŖeğin tezeği, özellikle bütün eŖeklerin tezeği değil. EŖek de beyaz, siyah, gri oluyor. Mavi biz diyoruz mavi. En iyisi siyah eŖektir, o mavi olan. Evet, bunu da getiriyoruz, kuru tezeğini alıp bir tabak içerisinde eziyoruz. zerine biraz da tuz döküyoruz. zerine bir iki üç kor bir azcık da su döküyoruz. Bir iki kz de üzerine bırakıyoruz ki dumanı olsun. Ŗu dağları gezerken elimiz ayağımız ağrıdığı zaman en iyisi buydu. Bir battaniye de elimizin ayağımızın üstüne atıyorduk, bunun dumanı vuruyordu hemen iyileŖiyorduk. Terliyordu, nemli oluyordu, iyi oluyorduk.

Bir de Türkçe adına *genebu* diyoruz, o var. Kötü kokusu var, davar da yiyor, kendimiz de kullanıyoruz. *Genebuda* bir sakız var, ondan bir sakız çıkıyor, bu mide ağrısı, mide reflüsü olanlar içindir. Mesela bir yemek yiyorsun, bakıyorsun miden ekŖidi bu özellikle onun içindir. Onu da götürüyoruz ilaca benzer gibi sakızı var. Bu kadarını alıp içiyoruz. Özellikle mide ekŖimesi, mide ağrısı içindir. Birinin bağırsaklarında gaz olursa onun için de iyidir.

Bizim kışlaklarımızda oluyor. Bir çiçektir, bir çalıdır ilkbaharda kışlakta çıkıyor. Ŗimdi kışın kurudur. İlkbahar olduğunda böyle mavi iek diyoruz. ieği de mavidir. Onu kazıyoruz, kurutuyoruz, duŖ almak istediğimizde eğer bir yerimiz kaŖınıyorsa bir tas içinde bir sıcak su içerisinde ısıtıyoruz onunla vücudumuzun kaŖınan yerine döküyoruz. Özellikle kaŖınmanın karŖısını alıyor. Ya alerji olursa, bit olursa onu da temizliyor. *Kelan* adında çiçektir.

BB: Batıl inançlarınız var mı?

Karga sabah erkenden gün dođmamıŖ evin üstünden geçerken “ga, ga, ga” yapıyor, bu zaman “hayır, hayır, hayır, hayrın buraya, et senden tuz bizden, et senden tuz bizden, git Ŗerrin buradan uzak olsun” diyorlar. Bunu diyorlar. Bir de tilki iki türlü ses çıkarır. Eğer “ou, ou, ou” derse yani su demektir. Eğer “su, su” diyorsa yađıŖ istiyor demektir. Eğer “vak, vak” derse “hayrın buraya Ŗerrin sahibinin baŖına, hayrın buraya Ŗerrin sahibinin baŖına” derler. Bunu eskiler derdi.

Sabah erkenden evden çıktın, misafirliğe gitmek istedin, eğer nne tavŖan çıkıp kasa “sabah tavŖan, akŖam tilki, iŖin iyidir bunu bil ki” derler. Yani eğer sabah gitmek istesen nne tavŖan ıkrsa iŖin iyi olacak, gitmen lazım. Bu Ŗiiri de derler. Herhangi bir iŖ yapmak istersen o yolunda gider.

Eski nesilden kalmış. Sen buraya bir servet bırak dünyanın parası olsun, üç tane de taşı üst üste koy. Bu şekil birbirinin üstüne koyuyorsun buna “Kerre-yi Hazret-i Abbas” derler. Buna kimse dokunmaz. Her ne istersen koy Kerre-yi Hazret-i Abbas dedikleri üç tane taşı da üst üste yanına bırak Türkler ona dokunmazlar. Eğer ihtiyacı dahi olsa bu kerreyi ki görüyorlar daha ona dokunmazlar. Bu bir gelenektir.

Biz hapşırarak diyoruz. Sabah kalkıp bir iş için gitmek istediğinde eğer oğlak hapşursa, koyun kuzu da hapşursa biz gitmiyoruz. Özellikle çocuk, küçük çocuk. Bir tane hapşursa öylece kalıyoruz. İki tane hapşursa, çift olsa “sabredin çift geldi, iyidir” derler. O önce dediğim tehlikelidir. Eğer gidecek olursa bir kaza olur, bir olay olur. Eğer yine de gitmek isterlerse o zaman ayakkabılarını ters giyerler. “Allah’ım sen hayra döndür.” diyorlar. Eğer iki tane olsa ayakkabılarını ters giyorlar. Solu sağa, sağı sola giyiyorlar. Allah’a güvenerek gidiyorlar.

Akşam olunca yani gün batar batmaz hiçbir zaman beyaz bir şey evden dışarı çıkarılmaz. Ne tuz ne şeker. Sen dahi gelsen, birinin ihtiyacı bir şeker dahi olsa ben vermem. Eğer ben bu şekeri verirsem, nargile tütünü verirsem, beyaz neyse örneğin un verirsem o aileye illa bir zarar gelecek.

A: Annem obada yoktu benle babam vardı. Babam da davarların yanına gitmişti, komşumuz geldi benden tuz istedi. Yemek pişirecekmiş tuzu yokmuş, ben de acıdım, tuz verdim gitti. Babam geldi, dedim falancanın tuza ihtiyacı vardı verdim dedi sonra geri getiririm. Sonra babam dedi neden verdin, acınacak duruma düştük. Ertesi gün babamın davarlarının içinde bir tane büyük koyun öldü.

HH: İnsana zararı dokunuyor. Göçebelik zamanı davar, koyun, keçi ikiz de doğuruyor, üç tane de yavru doğuruyor. Örneğin bir davarın bir tane doğurması gerekiyor. Bazı davarlar ikiz doğuruyor, bu problem değil. Fakat üç tane doğurduğunda o davarlardan birinin başını kesmen lazım, bu bir gelenektir. Onlar selamet olsun diye kan dökmen lazım, oba selamet olsun. Üçünden birinin başını kesmen lazım.

B: Göçebeler arasında doğum yapan bir kadını al götürür veya cin götürür diyorlar. Eline bir makas veriyorlar veya et veriyorlar sabaha kadar tutuyor. Onlar kadının uykuya dalmasının karşısını alıyor. Eğer yatarsa o zaman bu al gelip onu götürür.

Çocuğu olmayanlara tavşan sıvısı verirken çocuğu olur diyorlar. Bunu duydum. Tavşanın midesinde bir sıvı var. Tavşanın yavrusunu tutmalısın tüm tavşanları değil.

HH: Ocağın külü var, ateşte yanıyor. Bunun külünü hiçbir zaman gün batımından sonra (herhangi) bir yere dökmemelisin. İyeler üzerine döküyorsun derler, o aile için hiç iyi değil. Döktüğünde de bismillah derler.

B: Bir al var, bir de kendimizden iyiler var. Bu iyiler bu evden her ne götürsen, örneğin ekmek almak istersen o da bir tanesini alır ama sen görmezsin. Ne kadar çay götürürsen o da o kadar götürür, yağ götürürsen o da götürür. Bismillah demen lazım. Bir gün bir adamın evinden yağ almak istiyorlarmış. Allar demirden veya bıçaktan korkarlarmış. Adam da her zaman yağın üzerine bıçak koyarmış. Yağ götürmeye gelirler ama bıçak yağın üzerindeymiş. Adamın bir sığırı varmış. Sığırın boynunda olan ipi öyle bir sıkı gererler ki, sığır boğulur. Adam sığır boğulmasın diye hemen bıçak getirmek için içeri koşar. Onlar da gidip yağdan alırlar. Böyle söyleniyor.

HH: Silahlı biri gelirse o Allah'ın kulu (odada) otursun diye küçük çocuğu (odadan) çıkarmaları lazım ya da içeri girdiyse onun atından, silahından veya elinde saat varsa bir demir parçası varsa bir piyale içine biraz su ve bu silahın demiri veya atın gemi veya üzengisini karıştırıyorlardı. Sonra bu suyu çocuğu ağırlık basmasın diye ona içiriyorlardı.

Örneğin rüyanda silahını kaybettiğini görüyorsun. Birine büyük bir zarar degeceği kaçınılmazdır. Veya bu rüyalarda da farklar oluyor. (Rüyanda) Eğer ön dişlerin düştüğünü görürse en yakını ölür. Biz davar içinden bir oğlak getirerek öldürür ve Allah'ın bu düşü gerçek kılmaması için dua ederiz. Bu rüyayı gerçekleştirir ya gerçekleştirmez diye bekleriz. Yağmur yağdığında su çamurlu gelir. Bunu rüyada görmek çok kötüdür. Ama su berrak gelirse, nehir akarsa bu iyidir. Rüyanda eğer çamurlu su içine düştüğünü görürsen başına bir bela gelir. Ama berrak suyun o tarafına atlıyorsun veya suyun berrak geldiğini görürsen senin için mutluluk gelir.

Kaynak kişi	: Cennet Hezreti, 60
Derleyen	: Buta Baghirova
Eğitim durumu	: İlkokul
Derleme yeri	: Kuhçenar/İran
Kayıt Türü	: Ses
Konu	: Eski hayat, hatıralar, kız isteme, düğün

4. Metin

Gärmisirdän ki ru eddik kullän män ezim buama komäk edirdim duvar gätirdim. xuda arada, ez gärmisir ta sähräd mäsälän bist ta mänzil idi. Onna bir para gunnär dä sähr qah keçirdig zohr qonirdig. Säri çayı dizäldirdig yemäli amadä edirdig säri yeyirdig dubara keçirdig.

BB: Ne yemäyi bişirirdiz?

Soyan xord edirdig, yay tekirdig içinä soyan qızarırdı. Onna mäsälän gurcä inniki tækin beläyin zad yoçudu. Da qılänni ot atırdig, zirişk atırdig, mähalli zirişk ki daydan yıyirig onnan atırdig içinä. Bu ki coşa duşirdi birinci yuyirdig tökirdig içinä, vururdig dämä bişirdi. Rub saat. Däm çäkirdi säri çäkirdig, yeyirdig o dubara äl edirdig yükä. Äz bäst ki bu adäm eşq o bu äşayirlik var idi kullän alayin idi, birbirinin dowruna birbirini gerirdiñ zöy edirdig. Äslän xoşumuz gälirdi äslän iş geräg. Sän bilirdiñ ki çıxırañ yazzıya, ehsas edirän ki qılın ruhu rävanıñ şaddir. Væli orda da çun adam varı yazıdaydı xoşalıdı, zoğunun işläri gerirdig. Mäsälän hær känniñ bir tæk tala yenñi libas ävdä varyıdı, hätmän oba keşdi atasıydı dalına geyäsiydi. Çinli tuman gäyirdiñ, o yurdda fowræn libasın çıxarırdı, säri yemäliñ bişirirdiñ amadä. Fäqqät inqar ed hesab et bærğä vururdin, beläyi säri ha. Dubara gæççi dan edirdig. Gæççiläri sayırdig, sidini bişirirdig qättiy edirdig, Vallaha män kuçukudum kerpämizi ayrı män ayrı aparırdım. Ayrı neççä ävli kerpä ayrı qoşurdig birbirinä ayrı aparırdig, qoyurdi gæççiläri sayaq sid bişiräg, qättiy edäg, kærä, fäyät yemälimiz kærä idi. Kærä edäsiydig ay rizä rizä kærä sähr qahlar. Qättiyi ki edirdig, qättiyi tekirdig dærridän yayıy varımızıdı, tekirdig yayıya yayırdig, kærä çıxırdı gänä sizirdig tekirdig bir patıla, kæräsinı tuturdig, ayanını da qoyurdig säri qäynäyirdi, dubara säri tekirdig bir torba toçumuşdig, mäsälän ibdän toçumuşdig, bunu atırdig bir kummuca äşşäyiñ issinä, mäsälän äşşäyin qoduğu issinä, kuçigtärisin, onna çökäligi o yüz bu yüzünän tekirdig da gerirdin bu çökäligin suyu o yüz bu yüzünän

suziläräg gedir. Oba qonduyunan här vaç olmurdi yemäli bişirän. säri bu çökäligdän çıxarırdıg tekirdig payliyä, da çökäligi bulirdiñ säri bir kartın çurma da gätirirdiñ, qoyirdiñ çurma o çökälig yeyirdiñ. Behtärin qävi qäza. Genä oba keçirdi. Beläyidi. Onna da oba qonnudu ki şam, här käs säri puşannı mäsälän ata, duvarı yıya qaşa äşşäyi baılıya, diyäyi baılıyä, duvarı baılıya, atı baılıya, muvazib-i mali ola sähär qah o başdan häni qärännigidi turasıydıg subhanäni yeyäsiydıg, här käsın yayıy varıydı, qah turasıydıñ yayıy yaya ki gun çalanna hätmän oba keçä. Çoç souç, äl ayayımız tikkä tikkä olirdi, adamıñ buraları kullän qabıy qoyirdi. Surätin başı äz bäst ki yäç o sıcaç issiydi, gin vurirdi yanırdı. Onna oba qonduginän säri qaçäsiydiñ okaşı atañ äşşäyiñ issinä, mäşkläri tekän içinä apardıñ här yerdä bir çeşmä var säri toldurän, onna bu mäşkläri yıryalıyasıyañ ki üş däfä yıryalıyasıydı ki çıltı mıltı olmiyä tämiz yıryalıyän doldurañ suya säri igläyän gätirän obaya ki mäsälän kämbud-u su çekmiyäg, bela nisbet äşşäginän gätiräsiydıg. Beläyidir.

Toy issirdi edä, biri gedirdi ävväl. Mäsälän mänim buwam siyirdi қақамı ävlandirä. Ävväl geddı kişiniñ ävina dedi aya män qızıñ seyräm oylum içi. қақам görmüşdi çoşu gälmişdi qızdan dedi ki män issiräm bu qızı alam. Bir para da obamızdan muçalifät eddilär dedilär yö o qarıbdır, anası qaribdir, bilmiräm munu almayiñ elä belä. қақам dedi çoşum gäyil. Anam dedi çün mänim oylum göynü issir, män oylum göynünü qırmam, män ähd edmişäm oylum här kimi göynü issädi gedä, qızım da här käsä göynü issädi gedä. çulasä daha buwam geddı danışdı, buwam beläsinä demişdi aya biz ikki ävliyig hämi kiräkänimiz hämi ez ävi. Demişdi aya bu ikki çadırıñ fäqqät diräğini çäkmayän, dowrunu atañ işqal yoçu, yäni ki mäsälän sän här nä istiyän män verräm, väli çoç säxt edmä ki mäsälän dirägi atañ. çulasä qızı allı. Daha bir näzdiki şiş häf ruz toyudu. Valla saz naçara gälmişdi iki iş gin mäsälän çalirdi, bisto duvar da başlig allılar. Daha saz o naçara vo qoumu çış gälli. Obamızın beyigi dayım ıdı. Äbulfäti Häzrätı hämi kätçudaydı, hämi dä brobro adam idi, şaär varı tora zirän adam ıdı. çulassä daha bu obanıñ äyämänisi buyıdı. Daha gedirdi gälirdi bizim ävä varı käsä namä yazırdı. Filani cänab-e aya-ye filani ba çanävade-yi muhtäräm täşrif befärmayid. Da orasını farsı yazırdı. Biz o zaman oçkumışdıg. O zaman ki қақам toy eddi män klas-e päncum ıdım. Päncumıdım imtihan värmışdim, qäbul olmuşdum, bir näfär dä gälli dedi muaddiliñ çubdu, başarrañ gedän şäban-e ruziyä imtahan verän. Män issiräm gedäm şäval ruzıya imtahan veräm қақам da issir gedä imtahan verä Danışsara. çulasä mäni

aparan yoç. Turki libasınan män äslän şähärä bäläd däyiläm. Bilmiräm näyä gedäsim. Anam iltimas eddi ki kaçama dedi sän Häzrät-i Abbas gediräñ bacnı da aparañ gedä imtahan verä nä qunah varı. Dedi män näyä gedäm, män gedäm ez imtahanımı veräm, gedäm bu imtahan verä, çulasä biz o il qallig. Därs dä älä çub idi ki. çulli dərslär hifz, äli. Mäsälän här nä issiyärdir mäsälän kişvār-i İnan, bilmiräm ärz ossun kişvār-i Amrika, bilmiräm Urupa, Afriya, Osträlya här birisinin şähärinnän här nä issirdir biz varı märküz hifz varı, varı rud hifz varı, varı hifz idi. Äslän bu kitablar bizim hifzimiz idi. Beläyi däyildi. çulasä bizi aparan olmadı. Biz sal-ı dovvom da qallig gäldig bir ändazä dä oçkuyaq varı hifz edäg, çuda varıdı. çulasä biz bir märiz ollig, daha gedä bilmädig mädräsäyä. Bir çänd mah gedmädig, sähräddä dä geddim bir dazza oylum muallım idi dedi issiräñ necä eliyäñ? Dedim issiräm gäläm oçkuyam imtahan veräm. Dedi ki män sänä dərş verä bilmäm. Dedi daha gejdır çun yazda onna gälmämişñ. Onna bullar da täläş edirlärdi onna bir käs ki gälli yanlarında oçkudu hätmän mohkäm oçkuyası ki qäbul ola. Äyä qäbul olmiyä abrları gedir. Onna beläyidi. İnnikiläyin däyildi. Heç biz gedä bilmädig oçkuyaq biz qallig. Bozortärin zärbäyi yedig, heyif idi vayän bu savadlar.

Çadırı da qur qumpul sarirdig, qäşäng payä be rädif qärä çadır. Onna çänd ta çadır qummiti, onna qummitiydi bu sada çadırlardan yoç idi. Çänd ta çadır Gummiti mädräsä çadırı yıyirdig. onna zärf o zurufu beläyi dä çullän qonşulardan här ävdän bir näfär olasıydı gedä zärf o zurufu beläyin ala gätirä. Daha ikki uş näfär aşpöz älä ez bir ikki zeyfä, ikki kişi daha bu aşpöligi edirdi, yemäli bişirdi. Gälin küräkän çoç daha onna toy edännän sonra belänä oturlardı ta onnan iläri yō. Äyä bir yerdä dä bir oylannan qız birbiriynän danışa ki onna mäsälän eyb edillärdi. Deyirlärdi pis işdi, ziştirdi tē toy etmiyäydi danışası däyildi. Beläkiydi. Toy ki saz nayara vururdu, mäsälän qız, gälin berädif olillardı, oynuyillardı. Ayrı häley, bir çänd ta qäs ças varıdı äşräfimänginä bilmiräm biliriñ bilmiriñ. Kişilär genä därmäro oynirdi, tärk-e bazi. Mäsälän ayacınan oyniyirlärdi. Çuqqa geyillärdi onna oyniyillärdi. Biz türki libas geyirdig. Çilli tuman, pulägli läççäg. Se ta tumman gäyirdig. Paşnəbulän, käfş boz, belä zulf qoyurdig, beläyi dä däyildi. Kişilär da kot-i şälvar gäyirdi. Çuqqa da gäyirdi. Mäsälän här ki issirdi oynıya do quşi berq qoyirlardı. mäsälän at çapdırırlardı, o zaman elä at çapdırmaq da varıdı. At çapdarmayı häm arvadlar mäsälän här ke ki mahär idi çapdırırdı, hämi kişilär.

Bizim iqtisadımız fäqqät elä duvar ıdı. Älä bu duwardan satasıydidig. Gäççiydi, qoyun idi, pazan idi, qoç idi, diyä dä varımızıdı. Siz deyiräniz dövä biz deyiirg diyä. Mäsälän bir il ollu ki bizim uş diyämiz doğmuşdu, uş daylay varı ıdı. Daha mäsälän bu daylayı gätirdig qatırdıq äv içinä kăpänägä dolirdig, onna sähär olanna genä çıxardırdig daylayı atırdig diyä altına ämirdi, onna gedirdig bu diyänin qarayında tururdig beläsinä. Män ezim yadıma gälli gedirdig tururdig yanında beläsini sayırdig. Sidi ayız idi çoç xoşmäzä, rizä rizä. Älä o sidi bişirirdig yeyirdig. Ayız sidin bişirirdig yeyirdig. Biz kännän heşnä almirdig. Biz aya yay idi ezimizdän, kăşk idi ezimizdän, beläkiydi. Daha ki diyäm. Onna çoç az vardı xiyar gorcä. Onna xiyar qorcä dä işdän gälän idi. Beläyi däyildi. Mäsälän gälirdin bir lättä qırayınnan räd olirdiñ, mäsälän bir sänduği alirdin qoyirdin äşşây issinä aparırdiñ. Beläyidi. Mäsälän xorda xorda yoç ıdı. qarı kille alırlardı. Qalı da toxiirdig, satirdig. Äksärän onnar da çoç satmırlardı. Bizim zamanımızı äksärän xälx toxuyurdu, mäsälän bir oçuluna mäsälän gerirdin çänd ta tala puşan verir, seyir ävlänä, mäsälän qızına verir. Beläyidi.

Bizim uşaylarımız burda dârs oçuyurdu. Daha xeyli äzyät olmuşdig. Mäsälän bizim uşaylarımız äzyät olirdi, burda göynü issirdi gedä biriniñ ävinä, mäsälän ana baş ucunna däyil, buwa baş ucunna däyil xäridi xünäyi edä, varı işläri ezläri gerirdi. xeyli belälärinä säxt geçirdi. Daha mänä äzyät edillärdi, deyillärdi sän niyä gälmiriñ, biz äzyät olirig. Bizdä äyä mähni burda yoçdur. Siz äslän bizdän xəbär tutmiräniz. Män dä mäcbur ollum, kişiyä deyirdim män ki daha äslän başarmıräm damdarlig edäm. Vâli damdarlıyın dâramädi xeyli idi. Mäsälän yek sale, do sale mäsälän älan ki nä ki geran olmuşdi, başarırdiñ iki ilin duvarını uşarı aşşâyı edän, başarırdiñ bir äv alañ. Vâli ävvällari ärzan idi. Bir qılıñ daha varımızdı hânuz. Çoban daha uşarı aşşâyı edir. Bizim älan bir qışlay varımız. qışlayımız täräf älinnä. qışlayı veririg deyirig bu qışlayı otar, bizim bu bist o bu si ta gäççiyi dä bizim içi saşla. Daha bu igirmi gäççiyi dä saşlayır, daha bunun oçayları ki beyig ollu biz gedäsiyig sataq gätiräg ezimizä xärc edäg. Bu hesab et amanat bunun älinnä. Çun yerimiz älinnädür. Äşâyirlik zamanı xub ıdı. Yay varımızıdı, kăşk varımızıdı, pänir varımızıdı, ayran varımızıdı, çekälig varımızıdı, injiñ mäsälän duvar inini äyirirdig, tamdar edirdig. Hâyä daha inni sähtdir. Daha varı pul cibinnä olası, vâlm pul. xärc uşarıdır.

4. Metin Çeviri

Yayladan gelirken ben kendim duvarları getirmek için babama yardım ederdim. Allah biliyor, yayladan kışlağa yirmi durak idi. O zamanlar bazen sabah erkenden hareket eder öğlen yerleşirdik. Hızlıca çay hazırlar, yemek pişirir ve hızlıca yer tekrar göçe devam ederdik.

BB: Ne yemek pişirirdiniz?

Soğanı doğrar, içine yağ dökerk soğan kızartırdık. O zamanlar şimdiki gibi domates falan çok yaygın değildi. Birazcık da yeşillik eklerdik, dağdan topladığımız *zirişk* de eklerdik. Bu kaynamaya başladığında pirinci yıkayıp içine döker ve sonrasında demlenmeye bırakırdık. 15 dakika. Dem aldıktan sonra hızlıca tabaklara çeker, yer ve tekrardan yükü yüklemeye yardım ederdik. İnsanlarda göçebeliğe karşı o kadar sevgi vardı ki birbirinin ertafında gitmekten zevk aldıkları aşıkardı. İş yapmayı çok severdik. Sen dışarı çıktığında ruhunun dinleneceğini hissedebiliyordun. Herkesin evde bir parça yeni elbisesi bulunurdu, oba göç ettiğinde muhakkak onu giyerdi. Kat kat etek giyerdik, yurda vardığımızda hemen çıkarır hızlıca yemek hazırlardık. Sanki ışık hızıyla çalışırdık o kadar hızlı olduğunu düşün. Tekrar keçilerin bakımını yapardık. Keçileri sağar, sütünü pişirir, yoğurt yapardık. Valla ben küçüktüm hayvanların yavrularını ben kendim otlatmaya götürürdüm. Keçileri sağmaya, süt pişirmeye, yoğurt yapmaya, tere tutmaya yardımcı olsun diye komşuların da hayvanlarının yavrularını annelerinden ayırarak birlikte ayrı bir yere götürürdük. Yediğimiz sadece tere yağı idi. Sabah erkenden yemek için parça parça beyaz tere yağı yapardık. Hazırladığımız yoğurdu deriden hazırlanmış yayığın içine döker yayardık, yine tere çıkardı onu küçük bir tencereye döker, ayrıranı da hızlıca kaynatır tekrar hızlıca ipten ördüğümüz bir torpanın içine döker, onu da suyunu bıraksın diye küçük bir eşeğin üstüne yüklerdik. Bir bakardın çökeliğin suyu ordan burdan süzülürdü. Oba her yerleştiğinde her zaman yemek hazırlıyamıyordun. O zaman hızlıca bu çökeliğten getirir yanına da bir kutu hurma koyar onları birlikte yerdin. En güzel doyurucu yemek. Yine oba göçerdi. Böyleydi. Akşam obanın yerleşmesiyle birlikte herkes halısını, kilimini serer, davarını bir yere toplar, atını, devesini bağlar, eşyalarından göz kulak olur, sabah erkenden de kahvaltımızı yer, kimin yayığı varsa güneş doğmaya başlayana kadar yayığını yayar ki muhakkak oba göçebilsin. Sabahları soğuk olurdu, elimiz ayağımız parça parça olurdu, insanın buraları

(yanaklarını gösteriyor) kabuk bağlardı. Yüzümüz sıcakın soğun etkisiyle yanardı. Oba yerleştiği zaman hızlıca gider su kaplarını, tuluğu eşeğe yükler, nerede çeşme varsa oradan hızlıca doldurur obaya susuzluk çekmemek için getirirdik. O zaman tulukları doldurmadan iyice çalkalardık ki içinde çöküntü falan olmasın. Lafı sizden uzak, eşekle getirirdik. Böyleydi.

Eğer biri düğün yapmak isteseydi biri önceden giderdi. Örneğin benim babam erkek kardeşimi evlendirmek istiyordu. Önce adamın evine gitti “Ağa, ben kızını oğluma istiyorum” dedi. Kardeşim kızı görmüştü “Ben bu kızdan hoşlanıyorum, bu kızını almak istiyorum” dedi. Obamızda bazıları da o yabancısıdır, annesi yabancısıdır, bunu almayın falan filan diye karşı çıktılar. Annem “Oğlum sevdiği için onun kalbini kırmam. Benim ahdımdır, oğlum kimi isterse onu alır, kızım kimi severse ona veririm” dedi. Kısacası babam gitti konuştu. Babam adama “Bizi iki eviz bir tanesi damadın bir tanesi kendi evimiz. Ne yaparsan yap sorun değil, her şey vermeye hazırım yeter ki bu evlerin direğini yıkmayın. İşi çok da zora sokmayın” demiş. Kısacası kızı aldı. Yaklaşık altı yedi haftaya düğün oldu. Davul zurna da gelmişti üç gün çaldılar, yirmi davar da başlık parası aldılar. Davul zurna, akrabalar herkes geldi. Obamızın büyüğü dayım idi. Abdulfeti Hazreti hem kethüdaydı aynı zamanda her yere girip çıkan, şair, her şeyde çok becerikli bir insan idi. Kısacası obanın sahibi o idi. Bizim eve gelip gidiyor, herkese davetiye yazıyordu. “Falanca ağa, muhterem ailenizle birlikte teşrif buyurun” yazıyordu. O kısmını Farsça yazıyordu. Biz o zaman eğitim görmüştük. Kardeşim düğün yaptığı zaman ben beşinci sınıfta idim. Sınava girmiştik, sınavı geçmiştik, biri geldi not ortalaman iyi dedi eğer yapabilirsen yatılı okul için sınava girebilirsin dedi. Ben yatılı okul için sınava girmek istiyordum, erkek kardeşim de *Danışsara* (Bilim sarayı)²⁰ için sınava girmek istiyordu. Kısacası beni götüren yoktu. Bir göçebe kızı olarak şehirde ne yapacağımı bilmiyordum. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Annem, kardeşime “Madem gidiyorsun Hazret-i Abbas aşkına kız kardeşini de götür gitsin sınava girsin, ne günahı var” diye yalvardı. Kardeşim “Ben nereye gideyim, o mu sınava girsin ben mi sınava gireyim” dedi. Kısacası biz o sene kaldık. Dersler de o kadar iyiydi ki. Bütün dersler ezberdi, mükemmeldi. Örneğin sen ne isteseydin mesela İran, Amerika, bilmem Avrupa, Afrika, Avusturalya her hangi birinden hangi şehri dersin, merkezleri neresi, hangi nehirler var hepsi ezberiydi. Yani bu kitapların tamamı

²⁰ Behmenbegi'nin göçebeler için açmış olduğu okulun adı.

ezberimizdeydi. Böyle değildi. Kısacası bizi götüren olmadı. Biz ikinci sene de kaldık. Yukarıda Allah var biz biraz daha okuyup ezberlemek istedik. O ara hastalandık, okula da gidemedik. Birkaç ay gitmedik, kışlağa da gittiğimde teyzemin bir oğlu vardı öğretmendi, o ne yapacağımı sordu. Okuyup sınava girmek istiyorum dedim. O bana ders veremeyeceğini söyledi. Yazda okula gelmediğin için artık geç oldu dedi. O zaman bunlar da kim yanlarına okumaya geldiyse muhakkak iyi okuyup kazanmaları için çaba gösteriyorlardı. Eğer kazanmasalar bunlar rezil olurlardı. O zamanlar böyleydi. Şimdiki gibi değildi. Biz okumaya gidemedik, kaldık. En büyük darbeyi de o zaman aldım, gerçekten bu bilgilere yazık oldu.

Çadırları da püskül mükülle süsler, kara çadırların direklerini sırayla dizedik. O zamanlar gümbez şekilli çadırlardan vardı böyle sade çadırlar yoktu. Birkaç tane gümbez şekilli okul çadırlarını toplardık. Kap kacağı da her evden bir kişi olurdu gider komşulardan toplar getirirdi. Kendi içlerinden iki üç kişi şef olurdu, iki kadın iki tane de adam olurdu onlar şeflik yapar yemek pişirirlerdi. Gelinle damat da düğün yaptıktan sonra bu şekilde otururlardı, ondan önce oturmazlardı. Eğer kız oğlan bir yerde oturup konuşsalar o zaman ayıplanırlardı. Bu kötü bir şeydi, düğün yapana kadar konuşmamalıydılar. Böyleydi. Düğün sırasında davul zurna çalmaya başladığında kızlar, gelinler sıraya dizilir, dans ederlerdi. *Ağır halay, eşrefmengine* (bir kaç tane de özel ritmi var), bilip bilmediğini bilmiyorum. Erkekler de *dermere, terke bazi* oynarlardı. Örneğin ağaçla oynarlardı. *Çuqqa* giyer öyle oynarlardı. Biz de Türk kıyafetleri giyerdik; etek, pullu kumaştan baş örtüsü. 3 tane etek giyerdik. Erkekler de takım elbise giyerdi. *Çuqqa* da giyerlerdi. Örneğin kim oynamak isteseydi iki kulaklı şapka takardı. Örneğin at binerlerdi, o zaman ata binmek vardı. Ata hem at sürmede maharetli olan kadınlar binerdi hem de erkekler.

Bizim ekonomimiz davar idi. Bu davarı satmalıydık. Keçi, pazan, koç, devemiz de vardı. Siz deve diyorsunuz biz diye. Mesela bir yıl bizim üç devemiz doğurmuştu, üç tane köşegimiz vardı. Bu köşekleri eve getirir, kepeneye sarardık, sabah olduğunda da yine dışarı çıkarırdık, süt emerdi biz de kenarda beklerdik. Ben hatırlıyorum gidip yanında beklerdik sonra deveyi sağardık. Südü ağız idi, çok lezzetliydi. O sütü de pişirir içerdik. Ağız sütünü pişirir içerdik. Biz köyden hiçbir şey almazdık. Yağ da keşk de kendimize aitti yapardık, böyleydi. Başka da ne desem. O zamanlar salatalık, domates çok azdı. O zaman salatalık, domates çok kaliteliydi. Böyle değildi. Örneğin bir tarla

kenarından geçerken bir kasa alıp eşeğe yüklerdik. Böyleydi. Böyle kilo kilo, az az yoktu. Fazlasıyla alınırdı. Halı da dokuyup satardık. O zamanlar çok da satılmazdı. Bizim zamanımızda millet halı dokurdu bir bakardın bir oğluna birkaç tane halı, kilim, yer örtüsü verir veya evlenmek isteyen kızına verirdi. Böyleydi.

Bizim çocuklarımız burada eğitim görüyorlardı. Çok zorlanıyorduk. Çocuklarımız zorlanıyordu, birine misafir gitmek istiyorlardı, anne başlarında yoktu, eve alışveriş yapmaya baba yanlarında yoktu, bütün işlerini kendileri görüyorlardı. Onlar için çok zordu. Bana da sitem ediyorlardı, sen neden gelmiyorsun, biz zorlanıyoruz diyorlardı. Bizim burada kimsemiz yok. Sizin bizden haberiniz olmuyor. Ben de mecbur kaldım kocama “Ben hayvancılıkla uğraşamıyorum” dedim. Fakat hayvancılığın geliri çoktu. Örneğin bir iki sene davara baktıktan sonra bir ev alabilirdin. Fakat önceleri ucuzdu. Hala birazcık davarımız var. Çoban bakıyor. Bizim şimdi bir tane kışlakta yerimiz var, yerimiz başkasının elinde. Yerimizi verdik, dedik sen burada davarlarını otlat bu yirmi otuz keçiye de bizim için bak. Bu yirmi keçiye bakıyor, onun oğlakları büyüdüğünde biz gidip satıyor, harçlık yapıyoruz. Ona emanet vermişiz gibi düşün. Çünkü bizim yerimiz elindedir. Göçebelik döneminde iyiydi. Yağımız, keşkimiz, penirimiz, ayranımız, çökeliğimiz vardı, davarın yününü eğirirdik, dokuma tezgâhına bağlardık. Ama şimdi zor. Şimdi bütün para cebinde olmalıdır, çok para (olmalı). Harcımız çoktur.

Kaynak kişi	: Dilber Amini, 52
Derleyen	: Buta Baghirova
Eğitim durumu	: İlkokul
Derleme yeri	: Sedra 2/Şiraz. Ev
Kayıt Türü	: Ses
Konu	: Masal

5. Metin

Män Dilbäri Ämini hästäm. Luru varımışam. Gälmişäm Turklär içinä. Turk-u Qäşyayi içinä. Älan Turku çub orgänmişäm vä Qäşyayilärnän çeyli hoşhaläm, belälärini dä çoç seyräm, Turku orgänmişäm ezim dä çeyli hoşhäläm, çubäm. Seyräm bir mätäl-i qädimi

ki varımış uşaqlar içi tärif edirlärmış älan tärif edäm. Deyir bir qäräbicäg imiş. Surmä çägmiş, ay särändaz da admış, yolunan gedirmış. Här kəsi gerirmış deyirmış män ay särändaz admışam, surmä çägmişäm, seyräm ärä gedäm. Bir duwar otaran gorur. Duwar otaran deyir gäl beläyin alam. Diyär inni çälaf edännä näynän vurariñ? Diyär älimdäyi ayacınän. Diyär väy onna män elläm. Dişär yola. Gälär oyantär bir näfär ki lättä varımış, säbzi äkirmış ya beläyin onu gerär. Diyär män ay särändaz admışam, surmä çägmişäm, ärä gediräm. Diyär gä beläyin alam. Diyär çälaf edännä nä mänäynän belämi vurariñ? Diyär älimdäyi belinän. Diyär väy onna män elläm. Gänä edama verär gedär bir sıyar otaran bular. Diyär män ay särändaz admışam, surmä çägmişäm, ärä gediräm. Diyär gä beläyin alam. Diyär çälaf edännä näynän vurariñ? Diyär älimdäyi çomayınan. Muna da diyär väy män elläm. Gedirmış bir çämän içinä, gerir bir siçan o däliydän gedir bu däliyä, bu däliydän gedir o däliyä. Diyär ay siçan dayı, sıçırıyan qaçan dayı, män ay särändaz admışam, surmä çägmişäm, ärä gediräm. Diyär gä beläyin alam. Diyär çälaf edännä näynän vurariñ? Diyär quyruyumnan. Diyär çubdur gälläm sännän. Gälär siçana, dä bir gin bir toy da varımış yowuylarınna. Acımışlar, ävdä heşnä yoçumuş. Siçan diyär män gediräm toya väsayil gätiräräm yeyäg, sän dä get libasları yu. Bu da gälär libasları yuya, siçan da gedär toya ki bir qäza gätirälär yeyälär. Qarabicäg gälär bir sıyır päyi ki sıyır päyinä qoymuş su almış içinä, gälär dişär onu içinä. Da çıxa bilmäz uçarı. Gerär ikki atlı yolunan gedir toya. Çayırar ay do ta suvare raprapi, işa ke ireyt huneyi äyal. Muşk ke bequ, Muşk-e do dändune bequ, Afät-e hämbune bequ, halä çizi, çizmä çizi çay oftadä, tu-ye som-e qo oftadä. Älä belä deyirlärmış ki gedillermış siçan birdän eşidär. Qulaqların beläyi tiz edär çub qulaq asar tã açey munu arvadıdır dişmiş suya. Qaçar. Qaçar gälär häyä arvadı dişmiş sıyır päyi içinä çıxa bilmir uçarı. Diyär bu äliy ver çäkäm, diyär män sännän kısmışäm. Diyär o äliy ver çäkäm, diyär män sännän kısmışäm. Quyruyu bulayanna gedär dişär suya. Bu da bizim mätälimiz.

5. Metin Çeviri

Ben Dilber Eminiyim. Lorum. Türklere gelin geldim. Kaşkayı Türklerine gelin geldim. Şimdi Türkçeyi iyi öğrenmiş durumdayım ve Kaşkayılarla çok mutluyum, onları çok seviyorum. Türkçe öğrendiğim için de çok mutluyum, iyiyim. Eskiden çocuklar için söylenmiş eski bir masalı sizin için söylemek istiyorum. Bir *karaböcek* varmış. Gözüne sürme çekmiş, başına da beyaz örtü örtmüş yolla gidiyormuş. Kimi görse “Ben beyaz başörtüsü örttüm, gözüme sürme çektim, evlenmek istiyorum” diyormuş. Bir çoban

görür. Çoban “Gel seni alayım.” demiş. Karaböcek “Yanlış bir şey yaptığımda neyle döversin?” diye sormuş. Çoban “Elimdeki ağaçla.” demiş. Karaböcek “Vay, o zaman ben ölürüm.” demiş. Yola devam etmiş. Gitmiş tarlasına sebze eken bir adam görmüş. “Ben beyaz başörtüsü örttüm, gözüme sürme çektim, evlenmek istiyorum” demiş. Adam “Gel seni alayım.” demiş. Karaböcek “Yanlış bir şey yaptığımda neyle döversin?” diye sormuş. Adam “Elimdeki kürekle.” demiş. Karaböcek “Vay, o zaman ben ölürüm.” demiş. Yine yoluna devam etmiş ve bir sığır otlatanla karşılaşmış. Karaböcek “Ben beyaz başörtüsü örttüm, gözüme sürme çektim, evlenmek istiyorum” demiş. Sığır otlatan “Gel seni alayım.” demiş. Karaböcek “Yanlış bir şey yaptığımda neyle döversin?” diye sormuş. Sığır otlatan “Elimdeki çomakla.” demiş. Karaböcek buna da “Vay, ben ölürüm.” demiş. Karaböcek bir çimenliğe gelir ve bir farenin o delikten bu deliğe, bu delikten o deliğe koştuğunu görür. Karaböcek, fareye “Ay fare dayı, sıçrayarak koşan dayı, ben beyaz başörtüsü örttüm, gözüme sürme çektim, evlenmek istiyorum.” demiş. Fare “Gel seni alayım.” demiş. Karaböcek “Yanlış bir şey yaptığımda neyle döversin?” diye sormuş. Fare “Kuyruğumla.” demiş. Karaböcek “Peki, seninle gelirim.” demiş. Bir gün yakınlarında bir düğün varmış. Acıkmışlar, evlerinde de hiçbir şey yokmuş. Fare “Ben düğüne gidip yemek için bir şeyler getireyim, sen de çamaşırları yıka.” demiş. Bu çamaşırları yıkmaya, fare de yiyecek bir şeyler getirmek için düğüne gitmiş. Karaböcek bir sığır ayağının oluşturduğu çukura düşmüş, yukarı çıkamamış. İki atlının yolla gittiğini görmüş. Onlara seslenerek: “Ay raprapi yapan iki atlı, Siz ki eşimin olduğu eve gidiyorsunuz, iki dişi olan, fırtına gibi hızlı koşan fareye söyleyin, karaböcek çaya düşmüş, sığır ayağının oluşturduğu çukura düşmüş.” demiş. Bunu anlattıklarında fare duymuş. Dikkatle dinledikten sonra karısının suya düştüğünü anlamış. Koşmuş. Koşarak gelmiş, karısının sığır ayağının oluşturduğu çukura düştüğünü görmüş. “Bu elini ver yardım edeyim.” demiş. Karaböcek “Ben sana küstüm.” demiş. “O elini ver yardım edeyim.” demiş. Karaböcek “Ben sana küstüm.” demiş. Fare kuyruğuyla vurup suya batırmış. Bu da bizim masalımız.

KAYNAKÇA

- Abbasi Yadikuri, Nevroz (1393/2014). *Boz Bulut. Şiir-i Torki (Boz Bulut. Türkçe Şiir)*. Şiraz: İntişarat-ı Kaşkay
- Albayrak, Recep (2013). *Türklerin İrani (C. II)*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Amanolahi, Sekandar (2005). A Note on Ethnicity and Ethnic Groups in Iran. *Iran & the Caucasus*: 37-41
- Aslan Demir, Sema (2008). *Türkçede İsteme Kipliği: Semantik- Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Atıcı, Abdulkadir (2018). İran Türk Değişkenlerindeki var/yok İyelik Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Türkbilig* (35): 165-180.
- Aydın, İlker (2004). Türkçede Yan Tümce Türleri ve İşlevleri. *Dil Dergisi* (126): 29-55.
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti I-IV* (1964-1987). Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Nesimi Adına Dilcilik İnstitutu, Bakı.
- Baghirova, Buta (2022). Kaşkay Türkçesi Söz Varlığında Hayvancılıkla İlgili Kelimeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(36): 243-256.
- Başar, Umut (2020). Kaşkaylar Üzerine Bir Bibliografya Denemesi. *Türkiyat Mecmuası* 30(1): 51-79.
- Beck, Lois (1980a). Tribe and State in Revolutionary Iran: The Return of the Qashqa'ı Khans. *Iranian Studies* 13 (1-4): 215-255.
- Beck, Lois (1980b). Revolutionary Iran and its Tribal Peoples. *The Middle East*. Springer,14-20.
- Beck, Lois (1986). *The Qashqa'ı of Iran*. New Haven: Yale University Press.
- Beck, Lois (1991). *Nomad: A Year in the Life of a Qashqa'ı Tribesman in Iran*. Berkeley: Univ. Of California Press.
- Beck, Lois (1992). Qashqa'ı Nomads and the Islamic Republic. *Middle East Report*: 36-41.
- Behman Begi, Bahman (1945). *Orf-o Adat Dar Asha'er-e Fars*. Tahran.
- Bosnalı, Sonel (2012). Dil Edimi Açısından Halaççanın Konumu. *Karadeniz Araştırmaları* 32: 45-67.

- Bulut, Christiane (2016). Convergence and Variation in the Turkic Varieties of Iran: Examples from Qashqâ'î. (ed. Csató, Éva, Lars Johanson, Andreás Róna- Tas & Bo Utas). *Turks and Iranians: Interactions in Language and History*. Wiesbaden: Harrassowitz. 235-282.
- Caferi, Fatemeh (2011). *Dastuor-e Karbordi*. Tehran: Dekhoda
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford
- Csató, Éva Á (2005). On Copying in Kashkay. (ed. Éva Csató, Bo Isaksson and Carina Jahani). *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London: RoutledgeCurzon. 271-283.
- Csató, Éva Ágnes (2006). Gunnar Jarring's Kashkay Materials. (ed. Lars Johanson & Cristiane Bulut). *Turkic- Iranian Contact Areas. Historical and Linguistics Aspects*. Wiesbaden: Harrasowitz. 209-225.
- Csató, Éva Ágnes, Isaksson, Bo & Carina (2004). *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London: RoutledgeCurzon.
- Çelik, Muhittin (1997). *Kaşkay Türkçesi (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çelik, Muhittin (2020). *Kaşkay Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1998). *Loghatnameh Dehkhoda*. Tehran: University of Tehran.
- Demetler, Hamdiye (2021). *Oğuz Grubu Türk Şivelerinde Yapım Ekleri (Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi)*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doerfer, Gerhard (1967). *Türkische Lehnwörter im Tadschikischen*. Mainz: Deutsche Morgenländische Gesellschaft.
- Doerfer, Gerhard (1977). Das Chorasantürkische. *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 25(1977): 127-205.
- Doerfer, Gerhard (1987). İran'da Türkler. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Kasım, C LIV, S 431: 242-251.
- Doerfer, Gerhard (1992). İran'daki Türk Dilleri Üzerine Göttingen'de Yapılan Araştırmalar Üzerine. *Türk Dili* 489: 264-266.

- Doerfer, Gerhard & TEZCAN, Semih (1973). İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 21(1973-1974): 195-198.
- Doerfer, Gerhard (2013). Osmanlıca'nın Oğuz Dil Dairesindeki Yeri ve Öncesi. (çev. A. Karakaya) *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 46(46): 129-154.
- Doğan, Talip (2015). Kaşkay Türkçesinde “Şart” Bildiren Yapılar. *Modern Türklük Araştırmalar Dergisi* 12(4): 85-99.
- Doğan, Talip (2020). Kaşkay Türkçesinde Geniş Zaman Çekiminde Gelişen Biçimler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1(49): 25-37.
- Doğan, Talip (2021a). Kaşkay Türkçesinin Türk Dili Alanındaki Yeri. *Modern Türklük Araştırmalar Dergisi* 18(2): 167-201.
- Doğan, Talip (2021b). Kaşkay Türkçesinde-(y) Asl Gelecek Zaman Ekinin Kullanım Özellikleri ve Kiplik Anlamları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (52): 17-34.
- Dolatkhah, Sohrab (2010). The Kashkay People, Past and Present. *Bilig* (53): 103-114.
- Dolatkhah, Sohrab (2012). *Elements of a Grammar of Kashkay: A Turkic Language of Iran*. Paris, EPHE.
- Dolatkhah, Sohrab (2019). *Qashqai Turkic: A Comprehensive Corpus-Based Grammar*. Lincom GmbH.
- Dolatkhah, Sohrab, Csató, Éva Á, Karakoç Birsal (2016). *On the marker -(y)akı in Kashkay*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Douglas, William O (1951). *Strange Lands and Friendly People*. New York: Harper & Brothers.
- Eker, Süer (2009). Türkçe-Farsça İlişkilerine Ses, Biçim ve Tümcibilgisi Düzeylerinde Eş Zamanlı Genel Bir Bakış. *Essays on Turkish Linguistics*: 373-382.
- Eker, Süer (2010). Türkçe-Farsça Dil İlişkilerinde Anlam Kopyaları Üzerine Notlar1. *Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'in Anısına*: 1197.
- Eker, Süer (2013). Türk-İran Dil Temasları-I Türk-İran Dilbilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış. *Bengü Beläk Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*: 491-500.
- Enkin, Emel (2011). *Kaşkay Türkçesinde Farsça Etkisi (Allıncak Ulduzuna göre)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Erenoğlu Ataizi, Dilek (2011). Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma. *Turkish Studies* 6(4).
- Erenoğlu Ataizi, Dilek (2016). Kaşkay Türkçesi Söz Varlığında Adlar. *Tehlikedeki Diller Dergisi* 5(8): 5-20.
- Erenoğlu Ataizi, Dilek (2017). *Kaşkay Türklerinin Dili*. Ankara: TDK Yayınları
- Erkman Akerson, Fatma & zil, ř (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. TDK Yayınları.
- Fishman, Joshua A (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. The University of Californiya: Multilingual Matters.
- Garrod, Oliver (1946). The Nomadic Tribes of Persia Today. *Journal of the Royal Central Asian Society* 33(1): 32-46.
- Gülsevin, Grer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (4. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Guzel, Hasan (2019). Telhab Halaççası Kiplik Yapıları zerine Notlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (30): 43-53.
- Güzel, Hasan (2021). *Dil İlişkileri Bağlamında Halaçça*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Johanson, Lars (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (çev. N. Demir) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Johanson, Lars (1988). Iranian Elements in Azeri Turkish. (ed. Yarshater, Ehsan) *Encyclopædia Iranica* 3. London & New York: 248b-251a.
- Johanson, Lars (1998). Code-Copying in Irano-Turkic. *Language Sciences* 20(3): 325-337.
- Johanson, Lars (2021). *Turkic*. Cambridge University Press.
- Johanson, Lars & Bulut, Christiane (2006). *Turkic-Iranian Contact Areas: Historical and Linguistic Aspects*. Otto Harrassowitz Verlag.
- Johanson, Lars & Utas, Bo (2012). *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Walter de Gruyter.
- Kiani, Manuçehr (1371). *Siyah Çadorha*. Saied Nou.
- Kıral, Filiz (2001). *Das gesprochene Aserbaidŝanisch von Iran: eine Studie zu den syntaktischen Einflssen des Persischen*. Otto Harrassowitz Verlag.

- Kıral, Filiz (2004). Converging codes in Iranian, Semitic and Turkic. (ed. Csató, É. A. & Isaksson, B. & Jahani, C), *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London and New York: Routledge Curzon 3-31.
- Kıral, Filiz (2005). Modal Constructions in Turkic of Iran. *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London and New York: Routledge. 285-295.
- Kuribayashi, Yuu (2012). Grammaticalized topics in Kashkay: The implication for the relativization of Turkic languages. *Studia Uralo-altaica* 49: 311-318.
- Mehyari, Abdülhüseyin (2014/1393). Vajeh Nameh Torki Kaşkayi-Farsi (Kaşkay Türkçesi- Farsça Sözlük). Tahran.
- Menges, Karl Heinrich (1951). Research in the Turkic dialects of Iran (Preliminary report on a trip to Persia). *Oriens* 4(2): 273-279.
- Merdani Rahimi, Esedullah (1999/1378). *Zerbolmeselhayı Torkiyı Kaşkayı. Torki be Farsi (Kaşkayı Türkçesi Atasözleri. Kaşkayca- Farsça)*. Şiraz: Kianneşr.
- Merdani Rahimi, Esedullah (2001/1380). *Teraneha-yı Torki-yı Kaşkayı (Kaşkay Manileri)*. Tahran: İntişarat-ı Nahlha-yı Sorh.
- Merdani Rahimi, Esedullah (2002a/1381a). *Zaban Torki Kaşkayı ve Şive-ye Negareş-i An (Kaşkay Türkçesi ve Yazımı)*. Şiraz: İntişarat-ı Rahgoşa.
- Merdani Rahimi, Esedullah (2002b/1381b). *Hod Amoz Zaban Torki-ye Kaşkayı ve Meban-e Dasturi-ye An (Kendi Kendine Kaşkay Türkçesi Grameri)*. Şiraz: İntişarat-ı Rahgoşa.
- Merdani Rahimi, Esedullah (2007/1386). *Ferhengi Lügat ve İstilahat-ı Kaşkayı (Kaşkay Türkçesi Sözlüğü)*. Kom: İntişarat-ı Ensari.
- Merdani Rahimi, Esedullah (2010/1389). *Ferheng-i Namha-yı Asil-i İrani Şahe-ye Torki-yı Kaşkay (Kaşkay Türkçesi İsimler Sözlüğü)*. Tahran: İntişarat-ı Kaşkay.
- Mirzai, Arsalan (2010/1388). *Uzak yol*. Tahran: İntişarat-ı Tek Dereht.
- Mirzai, Arsalan (2015/1394). *Dina'dan Haydarbabaya Selam*. Tahran: İntişara-ı Tek Dereht.
- Mirzai, Arsalan (2017a/1396a). *Uşaglar ay Uşaglar (Çocuklar ay Çocuklar)*. Şiraz: İntişarat-ı Taht-ı Çemşid ve Kaşkay.

- Mirzai, Arsalan (2017b/1396b). *Kaşkay Tapmacaları (Kaşkay Bilmeceleri)*. Şiraz: İntişarat-1 Yaşıl Alma ve Ocag Derneği.
- Monteil, Vincent (1966). *Les tribus du Fârs et la sédentarisation des nomades*. De Gruyter Mouton.
- Oberling, Pierre (1960). *The Turkic peoples of southern Iran, Ph.D. diss.*, Columbia University.
- Oberling, Pierre (1974). *The Qashqā'ī Nomads of Fârs. Near and Middle East Monographs 6*. The Hague: Mouton.
- Ostovar, Novzer (2013/1393). *Destur-e Zaban-e Torki-ye Kaşkayi (Kaşkay Türkçesi Grameri)*. Şiraz: İntişarat-1 Kaşkay.
- Palmer, Frank Robert (2001). *Mood and Modality, Cambridge Textbooks in Linguistics, 2nd. Edition* Cambridge university press.
- Rentzsch, Julian (2013). Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselligin Anlambilimsel Haritası. *Bilig* 67: 129.
- Resulzade, Mehmet Emin (1993). *İran Türkleri: Türk Yurdu ve Sebilürreşad'daki yazıları*. Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı.
- Rezaeamaleh, Moslem (2023). *Kaşkay Türkçesi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Romaskevich, Aleksandr (1925). Pesni Kashkaytsev. *Sbornik muzeya antropologii i etnografii* (5/2): 573-610.
- Shahbazi, Mohammad (2001). The Qashqā'ī Nomads of Iran (Part I): Formal Education. *Nomadic Peoples*: 37-64.
- Shahshahani, Soheila (1995). Tribal Schools of Iran: Sedentarization Through Education. *Nomadic Peoples* (36-37): 145-156.
- Soper, John David (1987). *Loan syntax in Turkic and Iranian: the Verb Systems of Tajik, Uzbek, and Qashqay, diss.* Los Angeles: University of California.
- Thomason, Sarah (2001). *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, Sarah (2008). Social and Linguistic Factors as Predictors of Contact-Induced Change. *Journal of Language Contact* 2(1): 42-56.
- Thomason, Sarah & Kaufman, Terrence (1992). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Univ of California Press.

- Tekin, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara: Beytepe
- Tuna, Osman Nedim (1984). Ebi Verdi: İranda Bir Türk Diyalekti. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 32: 215-245.
- Tunca, Hasan (2023). *Kaşkay Türkçesi Söz Varlığı*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz Ceylan, Emine (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları*. 151-165.

SÖZLÜK-DİZİNİ

A

ad	: ad a.1 96
ad aç-	: ün kazanmak, meşhurlaşmak a.-illär 41
adam	: kişi, insan a. 49, 51, 58, 66, 72, 78, 79, 88 a.+1 39, 54, 60 a.-ımış 38 a.+iñ 44, 98 a.+iñ 77, 88
adlıtär	: ünlü, meşhur a. 37, 57
ad san	: ün, isim a.+1 s.+a 51
al-	: almak a.-ag 75, 76 a.-dım 96
altı	: altı a.58, 67, 82, 83
altınnan qaç-	: sorumluluk almamak, yan çizmek a.-a 71
ancay	: ancak, ama, fakat a.50
and	: ant, yemin a.97
ara	: ara, boşluk, mesafe a.+da 57 a.+sınnan 73

ard	: art, arka, geri a.+innaki 49, 103
artıxtär	: artık, daha çok daha fazla a.52, 57
artıxträg	daha fazla a.46, 56
aşayı	: aşığı, yukarı karşıtı a.66
aş-	: açmak a.-dım 44, 98
asimilä ol-	: asimile olmak a.44
aşıy	: âşık a.+1 80
at-	: atmak a.-ar 101
aıır (< Ar.)	: son, nihayet a.+da 80
aya (< Fars.)	: soru edatı a.93
ayan	: o yan, o taraf a.45, 101
ayır-	: ayırmak, bölmek a.miyäj 48
ayrı	: ayrı, başka a.47, 51, 79, 105
az	: az a.77
aztär	çok az a.40, 85
Ä	
ägär/ äyä/ äyär	: eğer

	ä. 37, 47, 57, 58, 62, 79, 97, 105
äl qoy-	: el koymak a.-ur 90
älakitärin	: boş ä.58
älan (<Ar.)	: şimdi ä.52, 60
älaye ed-	: beyan etmek, ilgisini açıklamak ä.-ä 94
äldig	: ölme ä.+i 99
älifba-yi Sumär	: Sümer alfabesi ä.-dir 90
äl	: el ä.90 ä.+imä 54 ä.+inä 77
ämälän (<Ar.)	: pratikte, gerçekte ä.55
ämiq (<Ar.)	: derin ä.49
ämmioylu	: amcaoğlu ä.+su 72
ärz ed-	: arz etmek ä.-äm 94
äşayir (<Fars.)	: göçebe ä.39 ä.+lär 40
äslän (<Ar.)	: kesinlikle, asla, hiç ä.68, 91, 98
äsl (<Ar.)	: asıl ä.+isi 40, 97

äşy (<Ar.)	: aşk ä.94
äv	: ev ä.49, 103 ä.+i 75 ä.+imizini 66
ävāxir (<Ar.)	: son ä.38
ävciġ	: evcilik ä.49, 103
ävlä-	: evlenmek ä.-mişmiş 83
ävväl (<Ar.)	: evvel ä.99
äyb u näys (<Ar.)	: kusur ä.52
äza-yi äsli (<Ar.)	: birinci dereceden akraba ä.+si 80, 97
<u>B</u>	
ba çäşm (< Fars.)	: göz ile b.52
bä här surät (< Fars.)	: her şekilde b.58, 83
ba unvanı (< Fars.)	: gibi, adıyla b.42
bäd (< Ar.)	: sonra b.102, 104
bäd äz (< Fars.)	: -dan sonra b.39, 60, 102
bädbäxt (< Fars.)	: bedbaht, talihsiz, bahtsız, mutsuz b.77, 78

bähs (< Ar.)	: konu, bahis, münakaşa b.+läri 44, 98
bäkilastärin (< Fars.)	: en lüks, en konfor, en süslü b.57
balış	: yastık b.+da 71, 102
bälki (< Fars.)	: belki, muhtemel olarak, ihtimal b. 60, 80
bände-yi çuda (< Fars.)	: Allahın kulu b. 56, 59, 93
baqqı/ baqqi	: başka, diğer b. 59, 91, 92
bäri	: beri, öte karşıtı b.+dän 37, 57
bärnäme (< Fars.)	: program b. 59, 91
baş	: baş b.+ıma 82
başar-	: yapabilmek b.-ır 77 b.-mayınız 51, 79 b.-maz 78
bat-	: batmak b.-annan 75
bävär ed-	: inanmak b. 40, 86
baç-	: bakmak b.-illär 42, 101 b.-ıllar 51 b.-ın 86
bäçş (< Ar.)	: bölüm, parça b. 60, 80

bäyigläş-	: büyümek b.-ärlär 49, 103
büzäm-	: süslenmek b.-mişäm 82
bayla-	: bağlamak b.- miş 43
be coz (< Fars.)	: başka, hariç b.48
be här hal	: her neyse b. 99 b.+la 61
be lähaze (< Fars.)	: açıdan b.60, 80
be xətere / be xətiri(< Fars.)	: çünkü, yüzünden, sebepten b.60, 80, 88
be hesab (<Fars.)	: hesapsız b.49, 103
belä	: böyle b.54 b.+sinä 49, 66
belä	: şahıs zamiri b.+ŋ 54 b.+ŋä 82, 83, 86 b.+yä 71, 99 b.+sinä 68, 71, 72, 94, 99
beläxärä/ biläxärä (<Ar.)	: bilahare, sonunda b.38, 67, 80
berävänd (<Fars.)	: gitmek fiilinin emir yapısı b.92
beş	: beş b.43, 58, 67, 77, 83
beyig	: büyük

	b.40, 41, 46, 51, 56, 57, 79, 88
beyig ol-	: ilerlemek, bir şeyde yükselmek
	b.-a 77, 78
bi (<Fars.)	: -sız, -siz (ön takı)
	b. 53, 57
bi täfāvut (<Fars.)	: kayıtsız
	b.-ımuş 53
	b.+lıg 57
bi çiyal (<Fars.)	: umursamaz
	b.-ımuş 53
	b.+lıg 57
bik-	: geri dönmek
	b.-äm 66
bikil-	: geri dönmek
	b.-ir 103
bil-	: bilmek
	b.-äjiz 49
	b.-iräj 96
	b.-iräm 55
	b.-irmiş 44
bir	: bir
	b.38, 40,47, 61, 66, 68, 97, 105
bir az	: azıcık
	b. 66
bir biri	: birbiri
	b. 48, 103
	b.+yä 48, 80, 103
	b.+nän 49
	b.+ä 103
birisi	: birisi
	b. 46,
	b.+ni 73

bir para	: bir parça b. 68
biz	: biz b.39, 41, 60, 75, 76, 104 b.+i 92 b.+im 57, 68, 86, 103
bomb	: bomba b.+nan 45
börk	: şapka b.+ü 82
bu	: bu b.37, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 66, 68, 75, 76, 79, 83, 86, 91, 92, 93, 95, 97, 98, 99, 100 b.+lar 91 b.+llar 44, 62 b.+lları 59, 80, 91 b+nnadır 50 b.+nnan 42, 55, 87, 95, 105 b.+nun 38 b.+yumuş 40
bul-	bulmak b.-a 100 b.-äj 93 b.-muşumuş 58, 83 b.-sam 54
buluş-	: buluşmak, görüşmek b.-ar 80
bura	: bura b.82
burda/burada	: burada b.40, 89

bütün	: bütün b.44
buwa/bua	: baba b.+sınan 69 b.+ssı 95
<u>C</u>	
can/cān (<Fars.)	: can c.48, 103 c.+ın 47
cayiqah (<Fars.)	: yurt c.+i 100
cāmāt (<Ar.)	: toplum, halk c.53
cānab (<Ar.)	: cenap c.57
cāvab vār-	: cevap vermek c.-ir 97
culudar (<Fars.)	: öncü, refakatçı c.+ınan 100
cur/cür (<Fars.)	: şekil, tür c.47, 48, 92, 105
curayi (<Fars.)	: bir şekilde, bir bakıma c.71
<u>Ç</u>	
çadır (<Fars.)	: çadır ç.+lari 104
çah (<Fars.)	: kuyu ç.37
çaldıg	:çalma ç.+ı 45

çaşır	: cakşır otu ç.+lar 49, 103
çäg-	: çekmek ç.-miş 102
çän/çänd (<Fars.)	: kaç, birkaç ç.40, 89, 102
çändin (<Fars.)	: çok, birçok ç.40, 89
çäqquş (<Fars.)	: çekiç ç.47
çi...çi...(<Fars.)	: hem... hem ç.43
çıχ-	: çıkmak ç.-ır 48
çıyard-	: çıkarmak ç.-ar 57, 68 ç.-mışdır 57, 68
çökälig	: çökelek ç.43
çin	: çiyin ç.+iñiz 50
çoχ	: çok ç. 37, 38, 40, 44, 49, 52, 77, 78, 82, 85, 98
çumay	: çomak ç.+ınan 45
çun (<Fars.)	: çünkü ç.40, 44, 58, 83, 98
çuwan	: çoban ç.105
<u>D</u>	
daha	: daha

	d.46, 49, 52, 56, 59, 66, 75, 82, 91
day	: dağ d.+dadır 91
dayıt-	: dağıtmak d.45
daniş-	: konuşmak d.-ır 39, 60,
damya	: damga d.+sı 96
daş	: taş d.96
dastan (<Fars.)	: destan d.+ını 45
dä-	: demek, söylemek d.-yiräm 93
däfä (<Ar.)	: defa, kere d.86
dälil (<Ar.)	: delil, kanıt d.40, 97
däm (<Fars.)	: ön taraf d.+inä 66
dänä (<Fars.)	: tane d.37, 40, 50 d.-ydi 98
där suräti ki (<Fars.)	: süresince d.59
däräcä (<Ar.)	: seviye d.50
därämäd (<Fars.)	: gelir d.43
däyil	: değil d.39, 54, 55,

	d.-miş 38
däyiş-	: değişmek
	d.-ilmiş 44
	d.-miyän 48
däyiy (<Ar.)	: dakik
	d.44, 98
däyiyän (<Ar.)	: tam olarak, gerçekten
	d.47, 105
de-/dē	: demek, söylemek
	d.-di 79, 97
	d.-dim 38, 41, 53, 71, 99
	d.-dig 39, 60
	d.-miş 82
	d.-r 92
	d.-räm 99
	d.-yä 41, 72
	d.-yirdi 73
	d.-yirdig 41
	d.-yir 50, 86
	d.-yilmiş 102
	d.-yillär 37, 57, 87
deyil	: değil
	d.75, 76
	d.+lärmış 59, 91
di-	: demek, söylemek
	d.-yäm 86
dil	: dil
	d.+innä 87
	d.+innän 47
	d.+läri 44
dinän	: dün,
	d.86

diqqät et-	: diqqat etmək d.88
dirri	: diri, canlı d.73
diş-	: düşmək d.-illär 45
dişi	: dişi d.+sini 73
diz	: düz, doğru d.37, 45, 101
do (<Fars.)	: iki d.102
dord	: dörd d.105
döre (<Ar.)	: devir d.80
dorost (<Fars.)	: doğru d.+dur 40, 85
dowar	: davar d.104
dowlät/ döwlät (Ar.)	: devlet d.43, 90
duwar	: davar d.+i 105
duzältdig-	: düzeltme d.+ä 87
<u>E</u>	
ehsas (<Ar.)	: his, duygu e.+inän 38
elä	: öyle

100, 101,	e.40, 45, 47, 48, 54, 57, 59, 66, 68, 77, 91, 95, 102
elä belä	: öylesine
	e.104
eldir-	: öldürmek
	e.-ä 54, 77
	e.-äsin 73
	e.-iräg 73
erkäk	: erkek
	e.+ini 73
etirāz ed-	: itiraz etmek
	e.-mäyā 57
etiş-	: yetişmek, ulaşmak
	e.-ä 54
	e.-sä 54
ez	: kendi, öz
	e.+i 87, 97
	e.+in 105
	e.+iniñ 67,
	e.+innän 77
	e.lärinnän 91
	e.+zi 59
<u>F</u>	
fähm (<Ar.)	: akıl, zeka, idrak
	f.45
färamuş ed-	: unutmak
	f.-dim 86
färhäng (<Fars.)	: kültür; sözlük
	f.43
färhängi (<Fars.)	: kültürel
	f.+si 60, 80

färhängistan (<Fars.)	: akademi f.79, 97
färmäyiş ed-	: buyurmak f.-iriyiz 37
färq elä-/färq eylä-	: farklı olmak f.-yiräk 52 f.-lär 46
fäza (<Ar.)	: ortam, uzay, boşluk f.+y1 48
fäza-yi mäcäzi (<Fars.)	: sanal ortam f.+yä 91
fäyät (<Fars.)	: fakat f.60, 80
filan (<Ar.)	: falan, filan f.59, 91
filanikäs	: falan kişi, falanca f.59, 91
<u>G</u>	
gäd-	: gitmek g.-miş 42, 55, 96
gäl-/gäy-	: gelmek g.45, 50, g.-ä 43, 72 g.-il 56, 93 g.-digi 101 g.-ir 87, 92 g.-lim 66 g.-mäz 68 g.-meyräm 97
gäp	: söz g.+i 44, 98

	g+pinä 39, 60
gär-	görmek
	g.-ir 49
gäräg/gäräk	: gerek
	g.72, 73, 75, 76
gärdişgäri vur-	: turizmle uğraşmak
	g.-lär 43
gätir-	: getirmek
	g.-dim 66
	g.-miş 43
gäz-	: gezmek
	g.-iräm 54
ged-	: gitmek
	g.97
	g.-ä 77
	g.-äg 50
	g.-ännä 49, 104
	g.-äñ 93
	g.-di 102
	g.-dik 102
	g.-irmişlär 62
	g.-miş 95, 102
	g.-mäyäm 75
geman ed-	: sanmak, zannetmek, şüphelenmek
	g.-miräm 82
ger-	: görmek
	g.-äñ 51, 79
	g.-dim 54
	g.-ir 66
	g.-mämişdim 98
gersäd-	: göstermek
	g.-sädiñ 56, 93

	g.-sadır 59
	g.-sādmeyirlär 91
geyin-	: giyinmek
	g.-mişäm 82
gid-	: gitmek
	g.-ä 99
	g.-äm 82
	g.-är 99
	g.-e 105
	g.-irdig 104
gin	: gün
	g.82, 102
	g.+ki 95
girinä gäl-	: eline geçmek, eline gelmek
	g.-ä 43
göndär-	: göndermek
	g.-iräm 82
gör-	: görmek
	g.86
	g.-äg 86
	g.-äk 93
	g.-ür 96
gor-	: görmek
	g.-muşäm 52, 81
götür-	: götürmek, kaldırmak
	g.-ä 86, 100
	g.-äm 82
göyün bayla-	: gönül bağlamak
	g.-yar 61
gözde-	: gözlemek
	g.r 96
	g.-rmiş 96

gözü düş-	: beğenmek, hoşlanmak g.-är 101
gün	: güneş g.75
gün	: gün g.99
guzarışgär (<Fars.)	: muhabir g. 42, 55, 96
<u>H</u>	
hal (<Ar.)	: durum, vaziyet h.59, 94
häll ed-	: halletmek h.-ä 72
häm... häm... (<Fars.)	: hem...hem... h.42
hamam (<Ar.)	: hamam h.+a 99
hämışä /hämmişä(<Fars.)	: her zaman, daima h.44, 51, 52, 53, 97, 98
häniz (<Fars.)	: hâlâ h.85, 101
häqq (<Ar.)	: hak, adalet h.+iymiş 59
här (Fars.)	: her h.45, 48, 50, 51, 52, 67, 79, 82
här halla	: neyse h.61, 86, 100
här käs	: herkes h.54, 67 h.+iñ 105
häsır u qäsır ed-	: tekelleştirmek

	h.-miş 43
həştad (<Fars.)	: seksen
	h.102
hətda (<Ar.)	: hatta
	h.39, 58, 89, 94
hətmän (<Ar.)	: kesinlikle
	h.51, 79, 80, 97
həva yi-	: hava almak
	h.-yə 66
həvası ol-	: sağduyulu olmak
	h.-sun 38
həzar (<Fars.)	: bin
	h.102
heç (<Fars.)	: hiç
	h.75, 78, 91
hunär (<Fars.)	: beceri, yetenek
	h.+inä 42
hunärmän/ hunärmänd (<Fars.)	: sanatçı
	h.37, 51, 57, 62, 79
	h.+läri 52,
huşuna gäl-	: hatırlamak
	h.-li 95
<u>İ</u>	
iç	: iç
	i.+inä 45, 90, 95, 101
	i.+innä 49, 62, 104
	i.+nnäymişlär 46, 56
içi	: için
	i.54, 58,
icrā/icra (<Ar.)	: uygulama, yapma, yerine getirme
	i.59, 94

	i.+lar 52
iki/ikki	: iki i.37, 40, 46, 47, 56, 61, 80, 86, 98, 101, 104
il	: yıl i.67, 75, 76 i.+dä 58, 83
iläri	: ileri i.54
imkan (<Ar.)	: imkân i.68
inni	: şimdi i.40, 50, 51, 56, 59, 66, 68, 78, 79, 85, 91, 93, 94,
inqar (<Fars.)	: sanki i.49, 54
intizar ged-	: beklentisi olmak i.-ir 56, 93
iqtisadi (<Ar.)	: ekonomi i.+si 60 i.+ımız 86
iray	: irak, uzak i.+dan 96
irticayi (<Ar.)	: gericilikle ilgili, gerici i.60
iş	: iş i.68 i.+dir 58 i.lär 39
iş gör-	: iş yapmak, çalışmak i.äj 93
işlä-	: çalışmak i.-yiñ 49
iss	: üst

	i.+inä 51, 66, 90
isse-/ iste-	: istemek
	i.-rdim 86
	i.-yir 77
	i.-rlärmiş 59, 91
	i.-illär 43
	i.-rmiş 71, 102
issedad (<Ar.)	: yetenek
	i.+ları 43
ittifay (<Ar.)	: olay
	i.99
ittilät (<Ar.)	: istihbarat
	i.90
iḫtiyar (<Ar.)	: yetki
	i.+ımda 73
iz	: iz
	i.+inä 90
izhar ed-	: beyan etmek, ifade etmek
	i.-ä 94
<u>K</u>	
kaḫa	: kardeş
	k.+sı 72
kaḫalığ	: kardeşlik
	k.100
kıta (<Fars.)	: kısa, alçak
	k. 55
ḫoma (<Fr.)	: koma, bilinç kaybı durumu
	ḫ.95
ḫor (<Fars.)	: kör
	ḫ.69
ḫullän (<Ar.)	: tamamen, genel olarak

ķuncuķu (<Fars.)	ķ.40, 50, : meraklı ķ.71, 101
<u>K</u>	
kāl kāl ed-	: atışmak, değişmek (şiiirle) k.-illär 47
kälämä (<Ar.)	: kelime, sözcük k.+läirini 93
kämal (<Ar.)	: kemal, olgunluk, yetkinlik k.+ı 45
känd	: köy k.+i 42
kärä (<Ar.)	: kere, kez, defa k.43
käs (<Fars.)	: kimse k.47, 67 k.+läir 51, 78
käs-	: kesmek k.-äsin 73
ke/ki (<Fars.)	: ki k.38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 65, 68, 71, 77, 79, 82, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105
keç o qon ed-	: göç etmek k.-miş 45
kişi	: erkek, adam k.+si 83 k.+siynän 100
kişvär (<Fars.)	: ülke k.+lärdä 59, 91
korpe	: körpe

	k.104
kül	: kül k.+ini 75
<u>L</u>	
lähzä (<Ar.)	: an (zaman kavramı ifade ediyor) l.66
lätmä vur-	: zarar vermek l.-ur 86
libas (<Ar.)	: libas, kıyafet, giysi l.+ımı 82
liyayät (<Ar.)	: liyakat l.92
luyätnämä (<Fars.)	: sözlük l.+lär 93
<u>M</u>	
macbur (<Ar.)	: zorunlu m.-i105
mahiyät (<Ar.)	: mahiyet, içyüz m.102
mälikiyat (<Ar.)	: mülkiyet m.42
mal (<Ar.)	: mal m.+ımız 48, 103
maşın (<Fars.)	: araba m.+ı 45 m.+ımız 103
mäcbur ol-	: mecbur olmak (veya kalmak) m.-asiñ 93
mäclis (<Ar.)	: meclis, toplantı m.92

mämnun (<Ar.)	: memnun, mutlu m.+am 98
mämulän (<Ar.)	: genellikle, genelde m.44
mämür (<Ar.)	: memur, görevli m.42, 55, 95
män	: ben m.38, 39, 41, 52, 54, 55, 59, 60, 66, 68, 75, 81, 91, 92, 97, 98, m.+im 73
mäntäyâ (Ar.)	: mntika, bölge m.+läriniñ 97
mäntiyi (<Fars.)	: mantıksal m.44, 98
mänzur (<Ar.)	: amaç, niyet, kasıt m.+um 41
märahel (<Ar.)	: aşamalar, dereceler, basamaklar m.59, 94
märuf (<Ar.)	: maruf, ünlü m.51, 79
mäsail (<Ar.)	: sorunlar m.53, 60, 80
mäsälâ (<Ar.)	: konu, sorun m. 49, 66 m.+dän 52
mäsälän/ mäslän (<Ar.)	: örneğın, mesela m.41, 42, 52, 56, 57, 59, 66, 91, 93
mäsşärâ ed-	: alay etmek m.-irdig 41
mäsşärâ tud-	: dalga geçmek m.-duq 39, 60
mätimähâl ed-	: önemsemek

mätläb (<Ar.)	m.-mäyir 49 : konu m.56, 92
mäxsusän (<Ar.)	: özellikle m.57
mäyalä (<Ar.)	: makale m.+lärini 38
mehräban (<Fars.)	: mihribân, şefkatli m.53
mellät (<Ar.)	: ulus, millet m.+ä 51,78 m.+inä 51, 78
milli (<Ar.)	: ulusal m.60, 80
miñ	: bin m.67
misal vır-	: örnek vermek m.-am 66
miç (<Fars.)	: çivi m.+ä 47
moyam (<Ar.)	: makam, mevki m.51
mucab ol-	: ikna olmak m.-mäyir 47
mu	: bu m.+niñ 75 m.+nu 52, 81, 87, 88 m.+nuñ 90
musabeye (<Ar.)	: yarışma m.59, 91
muşgil ye-	: problem yaşamak m.-mişäñ 66

musiyi (<Ar.)	: müzik m.59, 91
mustäyim (<Ar.)	: doğru, doğrudan, direkt olarak m.45, 101
mutassifanä (<Ar.)	: ne yazık ki, maalesef m.55
mutävari ol-	: kaçak olmak, firar etmek m.-muş 102
<u>N</u>	
nä (<Fars.)	: hayır, yok n.41
nä	: ne n.44
näfar (<Ar.)	: kişi n.+i 77, 102
nahatha (<Fars.)	: kurumlar n.58, 94
nal	: nal n.+a 47
nalī (<Fars.)	: nale, inilti n.+llär 52
nämänä	: bir şey n.48 n.+lärda 51, 79
nämehraban(<Fars.)	: şefkatsiz n.53
näyäläf (<Ar.)	: hayırsız n.53
näväd (Fars.)	: doksan n.102
näzär vär-	: fikir belirtmek, görüşünü bildirmek

näyärzä	n.-iñ 98 : ne kadar n.66
neççä	: kaç n.40, 51, 89
nejad (<Fars.)	: soy n.40
nisbät (<Ar.)	: nispet, oran n.53
niyä	: neden n.53
<u>O/Ö</u>	
o	: sıfat o.47, 54, 56, 95, 102, 104
o	: zamir o.91 o.+lara 42 o.+lar 61 o.+nnar 43 o.+na 47, 101, 104 o.+nuñnan 96
o	: bağlaç o.40, 47, 89, 100, 101, 102
oba	: oba o.45, 49, 103
oñul	: oğul, erkek evlat o.50, 71, 86, 100, 101 o.+u 41, 50, 88, 105 o.+ımış 97
oñlan	: erkek çocuk

ol-	o.+a 49 : olmak o.-a 43, 57, 59, 72, 77, 78 o.-ağiz 51 o.-äjiz 50 o.-ardı 105 o.-ası 41, 79, 97 o.sıdır 73 o.-digi 88, 97 o.-duğuz 62 o.-ır 87 o.-mayäj 53 o.-muş 39, 40, 43, 85, 89, 102 o.-muşlar 44 o.-muşäj 53 o.-ullar 46
omr (<Ar.)	: ömür o.+u 38 o.+uğnä 77
on	: on o.43
on altı	: on altı o.102
onna	: o zaman o.39 o.+n 46
ora	: ora o.+da 42, 43, 69 o.+dan 45, 101
orqan (<Fr.)	: kurum o.55
otur-	: oturmak, yerleşmek

	o.-an 91
	o.-anna 104
	o.-muşlarmuş 40, 89
oχu-	: okumak, şarkı söylemek
	o.-diñ 98
	o.-rdim 97
örgän-	: öğrenmek
	ö.45
öz	: kendi
	ö.+imiz 48, 103
	ö.+inä 100
<u>P</u>	
päjuheşgär (<Fars.)	: araştırmacı
	p.59
panfarsis	: ırkçı fars
	p.+dir 42, 55, 96
	p.+lär 43
park ed-	: parketmek
	p.-äg 102
payiqah (<Fars.)	: yurt
	p.100
päs (<Fars.)	: demek ki
	p.78
päyam (<Fars.)	: mesaj
	p.71
pir (<Fars.)	: pir
	p.62
post (<Fars.)	: makam
	p.51
pul (<Fars.)	: para
	p.96

puşt (<Fars.)	: arka, sırt p.+unnadır 90
Q	
qāfiyā (<Ar.)	: kafiye, uyak q.87
qal-	: kalmak q.-ä 105
qalı	: halı q.43 q.+larıñ 90 q.+sı 43
qan	: kan q.100 q.+ımız 48, 103
qānun (<Ar.)	: yasa, kanun q.+inän 72
qānuni (<Fars.)	: yasal, kanuni q.72 q.-dir 59
qara	: kara, siyah q.82
qardaş	: kardeş q.-dırlar 61 q.+ıg 48, 103
qardaşlig	: kardeşlik q.100
qarış-	: karışmak q.-mış 48, 103 q.-sın 48, 103
qaç-	: kaçmak q.-a 71, 87, 100

qäblän (<Ar.)	: daha önce, çoktan, önceden q.40, 89
qädim (<Ar.)	: kadim, eski q.+nän 51, 79
qäp	: söz q.+im 50
qäp çal-	: söz söylemek q.-ir 93
qäşäng (<Fars.)	: güzel q.-dir 43
qät'ä	: adet q.+sini 82
qäziyyä (<Ar.)	: olay q.102
qır-	: kırmak q.46
qırnan	: para birimi. q.43
qız	: kız q.49, 55, 95, 97 q.+ı 50, 86, 100 q.+ları 61
qo-	: izin vermek q.-mamış 43
qoum	: akraba q.46
qoy-	: koymak q.-muşam 82 q.-ullardı 96 q.-urdur 56, 93
qoy-	: koymak q.uş 86

qrüh (<Fr.)	: grup q.+a 56, 93
qıfl äd-	: kilitlemek q.-miş 43
qulaq as-	: dinlemek q.-ıñ 86
<u>R</u>	
radyo (<Fr.)	: radyo r.43
räft o amäd ed-	: git gel yapmak r.-iriñ 45, 101
rahad (<Ar.)	: rahat r.77
räval (<Ar.)	: yöntem, prosedür r.72
räy (<Ar.)	: görüş, rey r.68
rıçal (<Fars.)	: reçel r.+ımızı 57, 68
<u>S</u>	
sal (<Fars.)	: yıl s.39, 60, 102 s.+a 40, 89
sat-	: satmak s.-alar 43 s.-allar 43
savad (<Ar.)	: okur yazarlık s.42
saxtımın (<Fars.)	: bina, yapı s.+ımızıñ 45, 101

sābiyā (<Ar.)	: sabıka s.+si 59
sä (<Fars.)	: üç s.102
sālam (<Ar.)	: selam s.58, 92
sālamat (<Ar.)	: sağlam s.47
sän	: sen s.52, 53, 77, 88, 93, 97 s.+ä 102 s.+i 82 s.+näñ 44, 98
säpki	: tarz s.48
särhäd	: kışlak s.+ä 49, 103
särpärästlig ed-	: gözetmenlik yapmak s.-digi 69
säs	: ses s.+inän 82 s.+läri 43
säxt (<Fars.)	: zor s.58
säy-/sey-/siy-	: istemek s.-ir 71 s.-räh 47 s.-äh 71, 99
sıad (<Ar.)	: merkez s.58, 94
si (<Fars.)	: otuz s.39, 60

siqar (<İsp.)	: sigara s.96
sistem (<Fr.)	: sistem s.60, 80
sitāmgār (<Fars.)	: sitemkâr s.60, 80
siyasi (<Ar.)	: siyasi s.+si 60, 80
siz	: siz s.37, 50, 51, 78
sōra	: sonra s.46, 56, 87
sö-	: sevmek s.-ür 92
Ş	
şab vur-	: alkış tutmak ş.-illär 47, 104
şair (<Ar.)	: şair ş.38, 87, 97
şax	: hayvanın boynuzu ş.+ı 73
şayād (<Fars.)	: belki ş.38, 40, 71, 99, 105
şeir (<Ar.)	: şiir ş.47, 48, 52, 54, 55 ş.+dän 87, 97
şiş (<Fars.)	: altı ş.+ä 102
şuqufa ol-	: gelişmek, ilerlemek ş.43
şuruh ed-	: başlamak

	ş.87
şuym ed-	: çift sürmek ş.-mişlär 42
<u>T</u>	
tā (<Fars.)	: ta, - e kadar t.48, 49, 65, 103
tamamän (<Ar.)	: bütün t.45
tāriḡ (<Ar.)	: tarih t.+imizä 86
tāriḡi (<Ar.)	: tarihi t.60, 80
tayifä (<Ar.)	: kabile, topluluk t.+siymiş 57
tazza (<Fars.)	: taze, yeni t.83
tä'ssuf yi-	: teessüf etmek t.-yirdi 49, 66
tämam ol-	: tamam olmak, bitmek t.-du 102
tämas tud-	: iletişim kurmak t.-mişlar 58, 94
täqribän (<Ar.)	: takriben, yaklaşık olarak t.52
täräf (<Ar.)	: taraf t.+dän 45, 101
täräfdar	: taraftar t.67
tärif ed-	: anlatmak t.-ir 42, 55, 95
täsaduf ed-	: kaza geçirmek

	t.-mişdir 95
təşəkkür ed-	: teşekkür etmek
	t.-irəm 87
təsliyat/ təsliyə (<Ar.)	: baş sağlığı
	t.99
təsmim tut-	: karar vermek
	t.-ar 86, 100
tek-	: dökmek
	t.-miyəsiyə 75
tifəng (<Fars.)	: silah, tüfek
	t.+i 77
	t.+nən 102
tikə	: tike
	t.+yi 54
tim (<Fars.)	: takım
	t.59, 91
təhin (<Fars.)	: küfür
	t.51, 78
tolidkonəndə (<Fars.)	: üretici
	t.+mizə 86
towux	: tavuk
	t.+dan 45
toy	: düğün
	t.41
	t.+da 58, 72
tur-	: durmak
	t.72
	t.-ar 68
tusbaya	: kaplumbağa
	t.73
	t.+yı 73
tut-	: tutmak, kapatmak

t.-duq 39, 60
t.-ıllar 104

U/Ü

uç

: üç
u.+ının 73

uşay

: çocuk
u.77, 95
u.+ı 79, 101
u.+ıı 95
u.+iymiş 51, 79
u.+lär 104

ustad (<Fars.)

: üstat
u.87, 93

ustan (<Fars.)

: il
u.58, 94
u.+larda 59, 91

uzv (<Ar.)

: uzuv
u.79, 97

üç

: üç
ü.96

üss

: üst
ü.+ünä 96
ü.ünnä 93

V

var

: var
v.-dı 37
v.-dır 40, 42, 85
v.+ıdır 67
v.-ımı 62
v.-ıymış 40

	v.+ları 43
	v.+ımız 48, 67, 103
var-	: varmak, yetişmek, gitmek
	v.-miş 102
vayt (<Ar.)	: vakit, zaman
	v.45, 78, 101
	v.+lär 104
vāy‘än/vāyän (<Ar.)	: cidden, harbiden, gerçekten
	v.39, 49, 65
vāḳoneş (<Fars.)	: tepki
	v.56, 91, 93
vārı	: hepsi, bütünü
	v.58, 94
vāli (<Fars.)	: ama, ancak
	v.85, 88, 93, 102, 105
vāzir (<Ar.)	: vezir
	v.96
ver-	: vermek
	v.-äj 77
	v.-dim 68
	v.-ir 42
vil (<Fars.)	: boş
	b.39, 60
vil ed-	: boşlamak, umursamamak
	v.-mäyäg 48, 103
vur-	: vurmak
	v.46
	v.-ıla 51
	v.-illär 43, 47
vurud (<Ar.)	: giriş
	v.39, 89

χ

χan	: han χ.41, 62, 73, 79, 97, 101, 105 χ.+1 98 χ.+lar 41 χ.+läriymiş 46
χanliq/χanlıq/χanlig	: hanlık χ.46, 56 χ.+da 51 χ.+inä 42
χāric (<Ar.)	: dış, dışarı χ.51
χābār (<Ar.)	: haber χ.52, 59, 91, 99 χ.+dir 44
χāly/χālχ (<Ar.)	: halk χ.105 χ.+dän 56, 93 χ.+in 52
χāt (<Ar.)	: hat χ. 67, 90
χāvanin	: hanlar χ.+lārdän 79, 97
χidmāt (<Ar.)	: hizmet χ.+inä 94
χoşu gäl-	: beğenmek χ.-ir 87 χ.-irdir 67 χ.-mäs 71
χub (<Fars.)	: iyi χ.39, 43, 52, 55
χulfä	: horoz

	χ.88
	χ.+m 53
χūlasä (<Ar.)	: hūlasa, kısaca
	χ.96
<u>Y</u>	
ya (<Fars.)	: ya da
	y.42, 104
yani/yāni (<Ar.)	: yani
	y.48, 55, 59, 82, 103, 104
yan	: yan, taraf
	y.+inä 104
	y.+ına 105
yaşar	: yaş
	y.+ımışig 102
yat-	: yatmak
	y.-a 71, 101
yaz-	: yazmak
	y.-aṅ 48
	y.-ır 97
	y.-ırdır 56, 93
	y.-mışam 38, 82
yazı	: yazı
	y.+larım 54
yaylıy	: baş örtüsü
	y.101
yäχintārin	: çok daha yakın
	y. 58, 83
yeddi	: yedi
	y.58, 83
yer	: yer
	y.+ä 75, 101

	y.+dä 54, 101
	y.+lär 42
	y.+lärda 41, 52, 81
yetir-	: kavuşmak, ulaşmak
	y.-där 80
yetiş-	: ulaşmak
	y.-dig 102
	y.-dim 39, 60
yeylay	: yayla
	y.+ä 104
yeytär	: çok iyi
	y.77
	y.+dir 37, 57
yırçı	: şarkıcı
	y. 57
	y.+dirmişlar 43
yırla-	: şarkı söylemek
	y. 72
	y.-miş 57
	y.-irlär 43
	y.-ya 47, 104
	y.+yä 101
yırladıg	: şarkı söyleme
	y.41, 58
	y.+ı 45
yiz	: yüz
	y. 58, 83
yıyıl-	: toplanmak, bir araya gelmek
	y.-ardı 105
yo/yō	: yok
	y. 41, 97
yol	: yol

	y.+u 58, 83
	y.+dur 45
yolla-	: yollamak, göndermek
	y.-yâñ 71
	y.-yaram 54
yoğ	: yok
	y.73
	y.+i 59, 91
	y.+ıdır 105
	y.+ları 43
	y.+udur 52, 55, 68, 95
	y.+umuz 68
<u>Z</u>	
zad (<Ar.)	: şey
	z.38
	z.+ı 49, 72
zaman (<Ar.)	: zaman
	z.55
zäbañinas (<Fars.)	: dilci
	z.41
zäng vur-	: aramak, telefon etmek
	z.66
zäxmä ed-	: yaralamak
	z.-miş 102
zindägi ed-	: yaşamak
	z.-irmiş 38

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

- Arif, 92
 Ämälä, 57
 Ämin Ayayi, 59
 Bastaniyi Parizi, 92
 Bayramlı, 87, 93
 Bulvârdi, 87
 Canıxanlı, 46
 Ciddi, 87
 Filistin, 52
 Hämîd Ähmâdi, 66
 Häzrâti, 58
 Kälhor, 46
 Kâşkulli / Kâşkullu, 46, 56
 Lur, 42
 Mahmud/Mähmud/ Mähmut, 45, 61
 Mähämmäd Rza, 95
 Mähmud-i Äfşar, 92
 Mänab-e Täbii, 58
 Nârreyi, 56, 93
 Nigar/ Niqar, 45, 99
 Niru-ye Yeqan-e Vije, 58, 94
 Qäşqayı/ Qaşqayı/ Qäşqayı/Qäşqayı, 40, 43, 45, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 73, 78, 80, 83, 90, 91
 Rähman, 71, 99
 Sarına, 66
 Sipah, 89
 Sumer, 67, 90, 93
 Şah Abbas, 61
 Şähriyar, 66, 88

Şähruz, 99

Tat, 42

Tähmrus, 41

Tehran, 58, 90, 94

Türkämän/ Türkmän, 44, 50, 83, 100

Umur Äşâyir, 55

Yusuf, 47, 61, 96

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Dere Marun- Abiverdi/Bulverdi *tayfasının* yaylası (Buta Baghirova, 10.02.2022)

Fotoğraf 2: Haygır – Keşküllü ve Abiverdi/Bulverdi *tayfalarının* kışlağı (Buta Baghirova, 08.02.2022)

Fotoğraf 3. Morsusäni- Büyük Keşküllü *tayfasının* Ferhadlı, Yadigurlu *tirelerinin* yayladan kışlağa göçerken oturdukları ara mera (Buta Baghirova, 02.02.2022)

Fotoğraf 4. Kaşkay düğününden bir kare (Buta Baghirova, 03.02.2022)

Fotoğraf 5. Kaşqay düğünündən bir kare (Buta Baghirova, 03.02.2022)

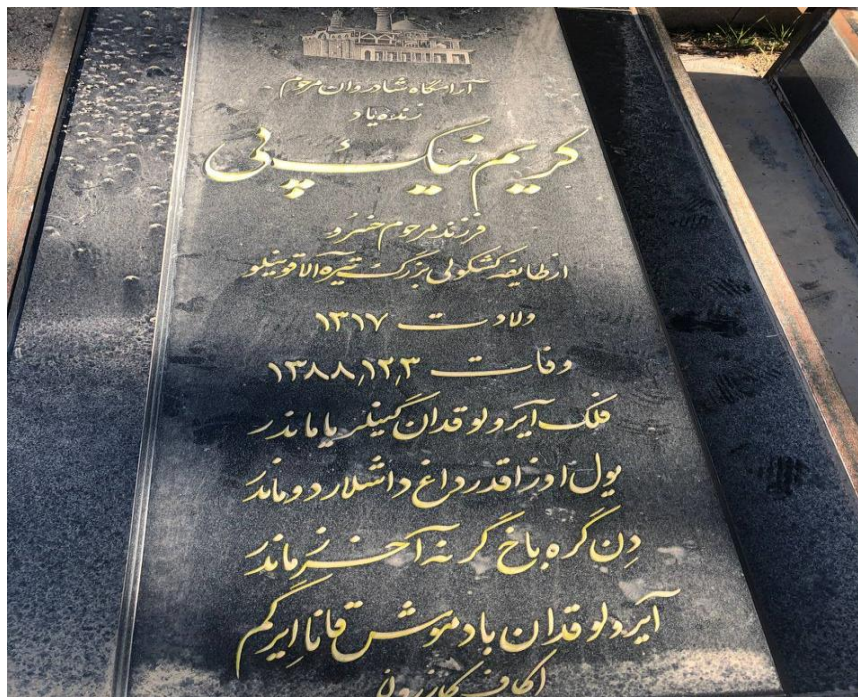
Fotoğraf 6. (Buta Baghirova, 01.02.2022)

Fotoğraf 7. (Buta Baghirova, 07.02.2022)

Fotoğraf 8. (Buta Baghirova, 13.02.2022)

Fotoğraf 9. (Buta Baghirova, 03.02.2022)

Fotoğraf 10. (Buta Baghirova, 03.02.2022)

Fotoğraf 11. (Buta Baghirova, 03.02.2022)

EK 1. ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 19/04/2021
Sayı: E-35853172-300-00001546356
0001546356

Sayı : E-35853172-300-00001546356
Konu : Buta BAGHIROVA (Etik Komisyon İzni)

19.04.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 24.03.2021 tarihli ve E-12908312-300-00001512882 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Doktora Programı öğrencilerinden **Buta BAGHIROVA**'nın **Prof. Dr. Emine YILMAZ** danışmanlığında hazırladığı “**Dil İlişkileri Bağlamında Kaşgayca ve Farsça**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **13 Nisan 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 93CE9FDF-D7B4-4F01-8022-3B3064014F73

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Sevda TOPAL

E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992

Telefon: 03123051008

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

EK 2. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 28/04/2023</p> <p>Tez Başlığı: Dil İlişkileri Bağlamında Kaşkayca ve Farsça</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 222 sayfalık kısmına ilişkin, 28/04/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">28/04/2023</p> <p>Adı Soyadı: Buta Baghirova</p> <p>Öğrenci No: N18248242</p> <p>Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı</p> <p>Programı: Türk Dili</p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"></p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Emine Yılmaz</p>

EK 3. ORIGINALITY REPORT

 <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; text-align: center;"> <p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT</p> </div>
<p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT</p>
Date: 28/04/2023
<p>Thesis Title: Kashkay and Persian In Terms of Language Contact</p>
<p>According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 28/04/2023 for the total of 222 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5 %.</p>
<p>Filtering options applied:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ☒ Approval and Declaration sections excluded 2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded 3. ☐ Quotes excluded 4. ☒ Quotes included 5. ☒ Match size up to 5 words excluded
<p>I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.</p>
<p>I respectfully submit this for approval.</p>
28.04.2023
<p>Name Surname: Buta Baghirova _____</p> <p>Student No: N18248242 _____</p> <p>Department: Turkish language and Literature _____</p> <p>Program: Turkish Language _____</p> <p>Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D. _____</p>
<p><u>ADVISOR APPROVAL</u></p> <p style="text-align: center;">APPROVED.</p> <p style="text-align: center;"></p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Emine Yilmaz</p>